

naše planine

3-4

1976

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

REVIIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE
I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

Glavni i odgovorni urednik revije: prof. dr Željko Poljak
41000 Zagreb, Cesarčeva 5

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 100 dinara (za inozemstvo 10 USA dolara). Cijena pojedinog dvobroja 20 dinara (za inozemstvo 2 USA dolara). Uplate čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 30102-678-5535). Na poleđini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Pretplate iz SR BiH šalju se na tekući račun Planinarskog saveza BiH 10102-678-710. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22 i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, 71000 Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Izlazi uz financijsku pomoć Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti SRH. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5449 od 26. XII 1972).

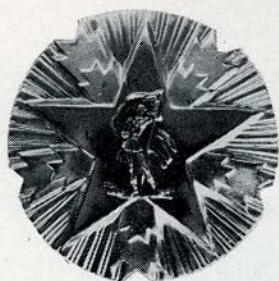
Godište 68 (28) Ožujak—Travanj 1976. Broj 3—4
Volumen 68 (28) Mart—April 1976. No 3—4
Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

S A D R Ź A J

Prof. Tomislav Batinić: Jedanaesta redovna konferencija Planinarskog saveza Bosne i Hercegovine	49
Vinko Maroević: Druga splitska alpinistička ekspedicija »Hindukuš 1975«	51
Ivo Kaliterna: Oprema splitske ekspedicije	54
Dr Vedran Deletis: Liječnički izvještaj splitske ekspedicije	57
Stipe Božić: Naš uspon na Noshag (7492 m)	59
Velibor Stanišić: Vječiti polaznici najviše škole alpinizma	63
Zdenko Jech: Drugarstvo svjetlije od zore sjajne	67
Muhamed Šišić: Uspomene	68
Janko Duić: Vitreuša	70
Ante Rukavina: Višerujna i okolica	73
Vlastimir Jovanović: Planinari kumovi	75
Vlasta Vugrinčić: Ne žalosti se, starče Velebite!	76
Muharem Sinanović: U posjet Vran.ci	77
Boris Regner: Ovoga smo puta »osvojili« Ivančicu	79
Josip Bači: Sjećanja	80
Dragan Šafar: Dojmovi s Velebita	81
Sierra Nevada	83
Jakša Kopic: Prilog bibliografiji planina i planinarstva	87
Jež o »Našim planinama«	90
Prof. Branko Pruginić: Novi dom na Omanovcu	91
Mladen Deronja: Deset godina rada PD »Tuhobić« u Rijeci	92
Ing. Zvonimir Badovinac (1905—1976)	93
Speleologija	93
Književnost	94
Vijesti	95

SLIKA NA NASLOVNOJ STRANICI

Članovi splitske alpinističke ekspedicije »Hindukuš 1975«: stoje Mario Ivanišević, Vedran Deletis, Josip Ganza, Srđan Vrsalović i Goran Gabrić; sjede Vinko Maroević, Boris Sirišević, Damir Filipović, Ivo Kaliterna i Stipe Božić

Planinarski savez Hrvatske
odlikovan je 1974. godine
Ordenom zasluga za narod
sa zlatnom zvijezdom

Jedanaesta redovna skupština Planinarskog saveza Bosne i Hercegovine

Jedanaesta redovna konferencija Planinarskog saveza Bosne i Hercegovine održana je 17. 12. 1975. godine u dvorani za sjednice Skupštine općine Novo Sarajevo, te je ovom konferencijom zaključen dosta uspješan dvogodišnji period rada organa i organizacija PS BiH.

Na konferenciju je bio pozvan 51 delegat kao i dosadašnji članovi Predsjedništva PS BiH. Na konferenciji su prisustvovali s ovjerenim punomoćjima delegati iz 33 društva, što znači da je prisustvovalo dvije trećine pozvanih delegata.

Kao gosti prisustvovali su: Savo Vukosavljević, član SOFK-e BiH, Nazif Zečo, Savez sportskih invalida, Aleksandar Đurašković, Savez za zaštitu i unapređivanje prirode BiH, Bata Posteljnik, sekretar PSJ, Neđo Filipović, predsjednik PS Srbije, Boško Vukalović, predstavnik PS Crne Gore, Janez Kmet, predstavnik PZ Slovenije, Milorad Kovačević, predstavnik PS Vojvodine, kao i drugi gosti.

U pripremi održavanja ove Konferencije dosadašnje Predsjedništvo potvrdilo se da sačinji Izvještaj o radu za protekli period koji je blagovremeno dostavljen svim delegatima, odnosno društvima. Izvještaj je imao oblik knjige od 45 stranica u kojoj ima posebnih statističkih priloga kao i Poslovnik o radu Konferencije, Programska orijentacija za osnovne organizacije i rukovodstva u planinarskoj organizaciji BiH. Izvještaj je obuhvatio rad planinarske organizacije u BiH od aprila 1973. godine do decembra 1975. godine s posebnim poglavljima o radu stručnih komisija, organa Saveza i regionalnih organizacija.

Pregled članstva

Region i broj organizacija		Godina		
		1973	1974	1975
Zapadna Bosna	4	685	592	990
Travnički	5	489	870	1540
Kiseljački	5	1097	1480	1360
Vareški	5	1000	846	1090
Istočna Bosna	3	480	448	300
Tuzlanski	5	567	749	1230
Dobojski	1	85	138	160
Hercegovina	4	560	915	910
Sarajevski	14	6023	6267	6680
Zenički	5	2365	2377	3250
Ukupno	51	13851	14642	17510

Zapisnik Konferencije ima 97 stranica sačinjen prema magnetofonskom zapisu.

U toku proteklog saziva PS BiH Izvršni odbor ovog organa održao je 27. a Predsjedništvo 4 sjednice. U samom početku rada došlo je izmjena u rukovodstvu Predsjedništva zbog ostavki predsjednika i potpredsjednika Saveza kao i do izmjena u administraciji Saveza.

Nakon izbora radnog predsjedništva i drugih konferencijskih organa vođena je rasprava odnosno diskusija o Izvještaju za protekli period rada PS BiH, kao i o narednim zadacima i aktualnim pitanjima samoupravnog organizovanja fizičke kulture i sporta. U diskusiji su na osnovu ponuđene Programske orijentacije rada za naredni period istaknuti i naznačeni pravci akcije koji trebaju da, polazeći od ustavnih principa i političkih stavova Saveza komunista o organizovanju cjelokupne fizičke kulture, usmjere i intenziviraju procese samoupravnog organizovanja i djelovanja planinarskih organizacija. Istaknuto je i to da su u proteklom periodu postignuti značajni rezultati na tom planu a i sama XI Konferencija PS BiH je organizovana na delegatskoj osnovi. U tom pravcu su i izvršene izmjene Statuta PS BiH i konstituisani organi kao i Programska orijentacija čiji sadržaj počiva na našem uvidu i praksi samoupravnog konstituisanja fizičke kulture u proteklom periodu.

Izvod iz Programske orijentacije rada PS BiH

- planinarske organizacije svoja aktualna pitanja iz društvenog organiziranja, života i rada, rješavat će i usaglašavati u skladu s političkim stavovima opće važećim u našem samoupravnom društvu;
- u kadrovskoj politici opredjeljivanje za one koji, pored stručnih, radnih, organizacionih sposobnosti i afiniteta, posjeduju i idejne i moralno-političke kvalitete;
- izgrađivanje programske orijentacije područja sportske rekreacije (planinarstvo) kao specifičnog dijela fizičke kulture;
- utvrđivanje osnovnih nosilaca (vršilaca funkcija) i činilaca (interesenata) razvoja planinarske organizacije, uz određivanje karaktera i obima njihovog djelovanja, uzajamne povezanosti i saradnje;
- polazeći od društvenih potreba i interesa radnih ljudi, u ovom za nas prelaznom periodu, u planinarskim organizacijama nameće se kao hitan zadatak rad na razvoju sportske rekreacije u okviru mjesnih zajednica i OOUR-a;

- ostvarivanje naše koncepcije općenarodne odbrane je trajan proces u kojem su neophodna stalna preispitivanja i rješenja postojećih stavova kao i pronalaženje novih, te zbog ovog izuzetnog značajnog zadatka planinarske organizacije trebalo bi da postanu predmet ozbiljnog stručnog razmatranja političkih organizacija i interesnih institucija;
- potrebno je da se na svim nivoima obave dogovori i koordinirano preduzmu odgovarajuće mjere na zaštiti planinske prirode i čovjekove okoline;
- školovanje planinara je jedan od najznačajnijih i trajnih zadataka svake planinarske organizacije;
- posvetiti odgovarajuću pažnju organizovanju vodičke službe u svim planinarskim organizacijama;
- dosljedno sprovoditi takmičenja od matičnih planinarskih društava preko regionalnih asocijacija do republičkog prvenstva;
- u skladu s odlukom PS Jugoslavije da 1976. godinu proglasi godinom planinarskog podmlatka, sve planinarske organizacije treba da u narednom periodu, odnosno u toku mjeseca marta 1976. godine, izrade odgovarajuće programe ove aktivnosti.

Novi organi Planinarskog saveza Bosne i Hercegovine

Predsjedništvo

- Simoneti Petar, PD »Konjuh« Tuzla
- Bakarević Ismet, PD »Bukovik« Sarajevo
- Dostal Pavle, »Planinar« Vogošća
- Bobušić Ranka, PD »Energoinvest« Sarajevo
- Kostović Aleksandar, PD »Jahorina« Sarajevo
- Sjanic Bisa, PD »Treskavica« Sarajevo
- Bahtijarević Sead, PD »Bukovik« Sarajevo
- Grizelj Antun, PD »Bjelašnica« Sarajevo
- Bratić Radoslav, PD »Igmanski marš« Ilidža
- Breslauer Zita, PD »Željezničar« Sarajevo
- Horozović Osman, PD »Klekovača«, Prijedor
- Vidaković Budimir, PD »Maglić« Foča
- Kapetanović Nusret, PD »Lukijana Radojičić« Dobož
- Ceranić Miroslav, PD »Tajan« Zenica
- Dolbić Vlado, PD »Željezara« Zenica
- Magerle Slavica, PD »Vlašić« Travnik
- Burić Sead, PD »Visočica« Visoko
- Behrem Bečir, PD »Vilina« Jablanica
- Pavičević Danil, PD »Bjelašnica« Sarajevo

Odbor za društvenu kontrolu

U naknadnom postupku oko imenovanja članova za ovaj organ, Konferencija je prihvatila stav da u ovaj organ budu birani predstavnici sljedećih regiona: Sarajevo, Tuzla, Mostar, Zenica i Travnik. Svaki region daće po jednog predstavnika, a s tim što će delegat iz Sarajeva konstituirajućom njihovom sjednicom biti određen i za predsjednika ove kontrole.

Za predsjednika Planinarskog saveza Bosne i Hercegovine izabran je Petar Simoneti, PD »Konjuh« iz Tuzle, a za potpredsjednike Pavle Dostal, PD »Planinar«, Vogošća, i Ranka Bobušić PD »Energoinvest« iz Sarajeva.

Predsjednici komisija

- za društvena priznanja Kulenović Nijaz
- za takmičenja Piljević Momo
- za općenarodnu odbranu Kostović Aleksandar
- za gajenje tradicija NOB-e Miljatović Vaso
- za akcije Mlinarević Anto
- za društvenu samozastitu Grizelj Anton
- za zaštitu planinske prirode Batinić Tomislav
- za rad s omladinom Sjanic Bisa
- za rad s pionirima Bratić Radoslav
- za alpinizam Šišić Muhamed
- za GSS Pavičević Danil
- za speleologiju Žibret Željko
- za finansijsko-materijalna pitanja Breslauer Zita
- za propagandu Bozja Drago
- za objekte Dostal Pavle
- za transverzale i markacije Šehić Mehmed
- za istoriju planinarstva Gacić Ekrem
- za zimske sportove Jažić Murat

Prof Tomislav Batinić

Druga splitska alpinistička ekspedicija »Hindukuš 1975«

SLIKA DESNO
Na vrhu Noshaga (7492 m)

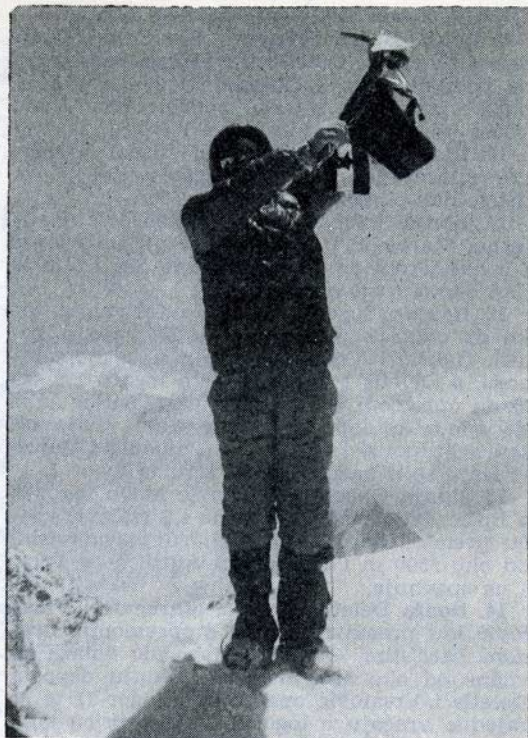
Nakon višegodišnjih priprema, u okviru kojih je uspješno ostvarena Prva splitska alpinistička ekspedicija »Spitzbergi 73«, krenula je 10. V 1975. iz Splita Druga splitska alpinistička ekspedicija »Hindukuš 1975«. Organizirao ju je Alpinistički odsjek PD »Mosor« iz Splita uz pomoć Gorske službe spasavanja, Stanica Split. Pokrovitelj ove akcije bio je Sekretarijat za narodnu obranu općine Split. Ekspedicija je organizirana u povodu i u čast proslave 100. obljetnice organiziranog planinstva u Hrvatskoj i Jugoslaviji, 50. obljetnice PD »Mosor« u Splitu i 20. obljetnice Alpinističkog odsjeka PD »Mosor«.

Zadatak ekspedicije bio je uspon na jedan od vrhova visokih preko 7000 metara u velegorju Hindukuš (Hindukush). U planu su bile alternative: ili vrh Nošak (Noshag, 7492 m) u Afganistanu ili Tirič Mir (Tirich Mir, 7690 m) u Pakistanu, što je ovisilo o dobijanju dopuštenja. O području djelovanja ekspedicije korišteni su podaci ranijih ekspedicija, osobito iskustva slovenskih i čehoslovačkih.

U skladu s Pravilnikom o izboru sudionika ekspedicije izabrano je osam članova PD »Mosor« iz Splita i dva člana PK »Split« iz Splita i to: Boris Sirišćević (1954), Mario Ivanišević (1952), Srđan Vrsalović (1952), Stipe Božić (1951), snimatelj ekspedicije, Ivo Kaliterna (1948), tehnički vođa, Goran Gabrić (1948), dr Vedran Deletis (1946), liječnik, Josip Ganza (1945), Damir Filipović (1938) i Vinko Marović (1947), vođa ekspedicije.

Ekspedicija je krenula na put s tri kombija i oko 2000 kg opreme i hrane. Jedan je kombi bio vlasništvo PD »Mosor«, a dva su iznajmljena kod poduzeća »rent a car«.

Putovanje se odvijalo preko Grčke, Turske, Irana i Afganistana, ukupno oko 7500 km u jednom smjeru. Putovanje je trajalo duže nego što je planirano zbog kvarova na automobilima i administrativnih poteškoća, tako da je samo put do Kabula trajao 17 dana.

DNEVNIK EKSPEDICIJE

28. svibnja posjećujemo našu ambasadu u Kabulu, gdje nas vrlo srdačno primaju. Tu saznajemo da su preliminarnu dozvolu za Tirich West (7690 m), koju je izdala pakistanska ambasada u Beogradu, povukle pakistanske vlasti tako da se moramo odlučiti za drugu alternativu: Afganistan i vrh Nošak (7492 m). Zahvaljujući angažiranju osoblja naše ambasade već slijedeći dan dobijamo dopuštenje afganistanskih vlasti za uspon na Nošak.

30. svibnja nastavljamo put prema podnožju Hindukuša i noćimo u gradu Kunduzu.

31. svibnja iz Kunduza krećemo dalje po vrlo lošoj cesti tako da imamo problema s pretrpanim vozilima. U gradu Keshemu iznajmljujemo kamion i prekravamo opremu iz naših kombija.

1. lipnja Fayzabad.

2. lipnja Iskashim.

3. lipnja stižemo u Qazi Deh, ishodišnu točku za Nošak.

4. lipnja sređujemo dokumente kod lokalnih vlasti i ugovaramo nosače.

5. lipnja nakon duljeg cjenkanja ugovaramo cijenu s nosačima (imamo 85 nosača-kulija) i krećemo prema baznom logoru. Logorujemo na visini od 3200 m (Mandarar).

6. lipnja stižemo na visinu od 4200 metara, gdje namjeravamo podignuti bazni logor. Nosači se poslije isplate vraćaju u Qazi Deh, a mi noćimo u improviziranom baznom logoru.

7. i 8. lipnja sređivanje baznog logora.

9. lipnja Božić, Filipović, Ivanišević, Kaliterna, Maroević i Sirišćević odlaze s opremom da podignu logor I. Na visini od oko 4800 m nalaze prikladno mjesto, podižu logor i istu večer vraćaju se u bazu.

10. lipnja Deletis, Gabrić, Ganza i Vrsalović odlaze s opremom u logor I, dok je za druge dan odmora.

11. lipnja Božić, Filipović, Ivanišević, Kaliterna, Maroević i Sirišćević penju se u logor I s namjerom da tu prespavaju. Za ostale je dan odmora u baznom logoru.

12. lipnja u logoru I pao je svjež snijeg, tako da odlazak prema logoru II treba odgoditi. Gabrić i Vrsalović ostaju u baznom logoru, a Deletis i Ganza idu ka logoru I s teškom opremom. Po putu ih prati snijeg tako da vrlo teško napreduju. Ususret im idu Ivanišević, Filipović i Sirišćević. Filipović i Ganza vraćaju se u bazu, a ostali stižu u logor I.

13. lipnja Gabrić i Vrsalović idu u logor I, a Božić, Ivanišević, Kaliterna i Sirišćević kreću prema logoru II. Podigli su ga na visini od oko 5500 m i istu večer vratili se u logor I na spavanje.

14. lipnja Deletis, Gabrić, Maroević i Vrsalović idu prema logoru II s opremom i hranom. Međutim, Gabrić i Maroević dolaze do visine od oko 5200 m i tu uređuju depo, a Deletis i Vrsalović opskrbljuju logor II te se zajedno vraćaju u logor I. Za četvoricu koja je jučer podigla logor II, dan je odmora.

15. lipnja Božić, Gabrić, Ivanišević, Kaliterna, Maroević i Sirišćević idu s opremom do logora II. Četvorica ostaju u logoru II da bi sutra krenuli prema logoru III, a Gabrić i Maroević vraćaju se u logor I.

16. lipnja pada novi snijeg tako da četvorka iz logora II kreće naprijed tek oko 12 sati. Stiže na sedlo visoko oko 5900 m, tu uređuje depo i povlači se u logor I. Gabrić i Vrsalović odlaze u bazu da bi smijenili Ganzu i Filipovića. Na polovini puta uređuju depo i tu ostavljaju hranu. Filipović se vraća u bazu, a Ganza stiže u logor I.

17. lipnja kompletna ekipa odlazi u bazni logor. Za šestoricu za predviđena dva dana odmora u bazi, a Deletis, Gabrić, Ganza i Maroević idu u logor I.

18. lipnja četvorka iz logora I priprema se za odlazak u logor II. Međutim, rano ujutro pala je velika lavina na putu za logor II, tako da odlazak iz logora I treba odložiti za poslijepodne. Kasno navečer ekipa stiže u logor II i tu provodi noć da bi sutra krenula prema mjestu za logor III.

19. lipnja četvorka iz logora II ide prema sedlu da podigne logor III. Na sedlo stiže oko 13 sati, ali napredovanje prekida oluja. Na visini od oko 6000 m uređuje depo i zatim se vraća u logor I. Božić, Kaliterna, Ivanišević i Sirišćević iz baze također stižu u logor I.

20. lipnja ekipa koja je jučer stigla iz baze ide prema logoru II, tu se kratko odmara i zatim kreće prema mjestu za logor III i pokušava ga podići već treći put. Uz velik napor

stižu do sedla (5900 m) i tu uređuju privremeni logor III. Za ostale je dan odmora.

21. lipnja iz logora I Gabrić i Ganza kreću prema logoru III, a četvorka u međuvremenu prebacuje logor III sa sedla na visinu od 6100 m. Velika oluja je pri tom znatno otežala rad tako da je podignut tek kasno navečer uz pomoć Gabriela i Ganze. Kaliterna ima visoku temperaturu i po preporuci liječnika (preko voki-tokija) uzima lijekove. Odlučeno je da slijedeći dan uz pratnju Gabriela side u logor I.

22. lipnja Kaliterna uz pomoć Gabriela silazi prema logoru I, a ususret im idu Deletis i Maroević s kisikom. Božić, Ganza i Sirišćević idu iz logora III u izvidanje prema logoru IV, a Ivanišević ostaje u logoru III jer se loše osjeća. Trojka stiže do visine od oko 6350 m, gdje uređuje depo i vraća se u logor III.

23. lipnja četvorka ostaje u logoru III prikovana olujom.

24. lipnja Kaliterna se u pratnji liječnika vraća prema bazi. Kako se u međuvremenu Ivaniševićovo stanje naglo pogoršalo, on se u pratnji trojice vraća u logor I. Maroević sustiže Kaliternu i Deletisa, tako da se Deletis vraća u logor I, a Kaliterna uz pratnju Maroevića silazi u bazni logor.

25. lipnja Kaliterna ostaje u bazi s Filipovićem, a Maroević i Vrsalović idu u logor I. U logoru I liječnik se trudi oko Ivaniševića, koji je prilično iscrpljen i već nekoliko dana ne jede. Daje mu infuziju.

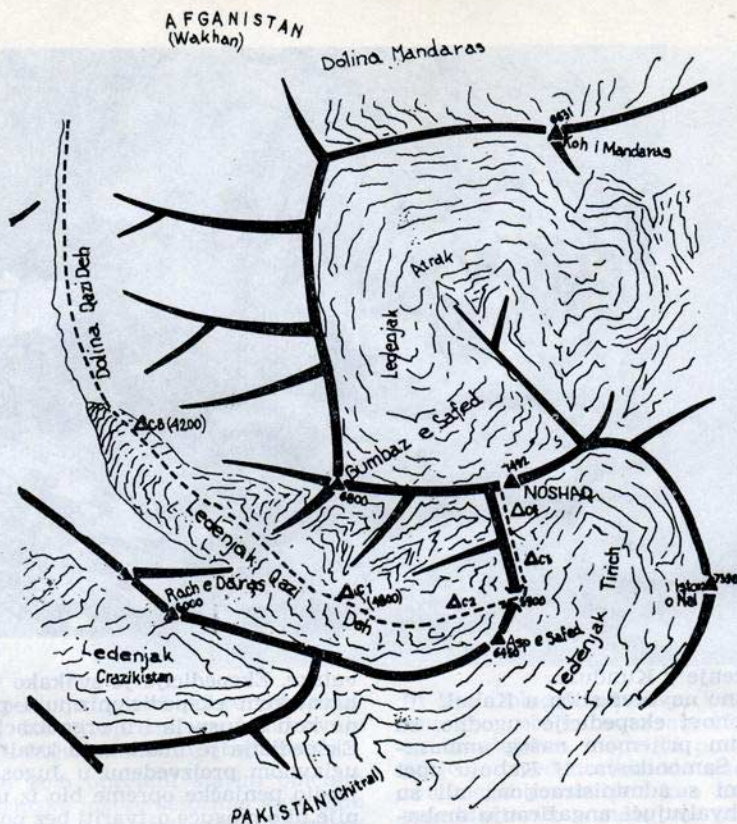
26. lipnja Ivanišević s Deletisom ostaje u logoru I, a Božić, Gabrić, Ganza, Maroević, Sirišćević i Vrsalović odlaze u logor III.

27. lipnja Vrsalović se ne osjeća dobro, tako da ostaje u logoru III s Maroevićem. Četvorka kreće prema logoru IV. Već u početku imaju problema. Velika je hladnoća i Gabriću se smrzavaju prsti na nogama. Skidaju mu cipele, masiraju prste i tek nakon toga idu do depoa. Iznad depoa dolaze do teških detalja, tako da na visini od oko 6500 m podižu improvizirani logor IV.

28. lipnja četvorka napreduje, ali nailazi ponovno na tehničke teškoće. Za 150 m visine treba joj punih šest sati uspona. Na visoravni visokoj oko 6900 m konačno podiže logor IV.

29. lipnja Ivanišević silazi s Deletisom u bazni logor, gdje ostaje s Kaliternom, a Deletis i Filipović odlaze u logor I. U međuvremenu jurišna grupa kreće prema vrhu, ali ima velikih teškoća s novim snijegom koji je pao prošle noći. Počinje oluja tako da se jurišna grupa ne može niti vratiti u logor IV, niti ići dalje. Nakon konzultacije s logorom III i I, odlučeno je da pripremi bivak. Za izgradnju bivaka u snijegu na visini od oko 7300 m trebalo im je četiri sata. Vrlo je hladno i gotovo cijelu noć bdiju da se ne bi smrzli.

30. lipnja jurišna grupa, premda promrzla, sprema se na vrh. Gabrić se osjeća loše, tako da se zajedno s Ganzom vraća u logor IV, a Božić i Sirišćević kreću prema vrhu. Oko

10 sati Božić i Sirišćević zelenom raketom daju znak da je vrh osvojen te da je sve u redu. Na vrhu ostaju oko jedan sat, snimaju i vraćaju se u logor IV Gabriću i Ganzi.

1. srpnja jurišna ekipa silazi prema logoru III, ali uz velike poteškoće i sporo jer se Gabrić i Ganza loše osjećaju. Prema njima idu Maroević i Vrsalović, ali se zbog nevremena vraćaju u logor III. Baš u tom trenutku nastaje kvar na voki-tokiju, tako da baza i logor I nemaju vezu ni s jurišnom ekipom ni s logorom III. Tek u kasnu noć jurišna četvorka stiže u logor III. Sirišćević i Božić imaju smrztotine na nogama. Pristupa se masiranju nogu i prstiju.

2. srpnja stanje Božićevih smrztotina je malo bolje, ali je sa Sirišćevićevim prstima na nozi stanje kritično. Odlučeno je da Božić, Gabrić i Sirišćević odmah krenu u logor I liječniku, a Ganza, Maroević i Vrsalović nakon rastavljanja logora III i II. U baznom logoru i logoru I atmosfera je napeta. Nakon sinoćnjeg prekida radio-veze s logorom III i IV nema nikakvih vijesti. Kaliterna i Ivanišević napuštaju bazni logor i idu prema logoru I da bi po potrebi pomogli ekipi s vrha, ali poslijepodne prva trojka, a zatim i druga stižu u logor, tako da je kompletna ekipa na okupu. Liječnik odmah pruža pomoć Sirišćeviću (injekcije Complamina i Penicilina).

3. srpnja osmorica odlazi s opremom u bazni logor, a Deletis i Sirišćević ostaju u logoru I. U bazi ekipa nalazi dvojicu simpatič-

nih kulija, koji su došli zabrinuti, jer je planirano vrijeme boravka u planini isteklo. Noćenje u baznom logoru.

4. srpnja Filipović i Maroević odlaze u Qazi Deh osigurati nosače i kamion. Ivanišević, Kaliterna, Vrsalović i dva kulija idu u logor I po Sirišćevića. Obavljaju vrlo težak transport u improviziranoj nosiljci tako da navečer jedva stižu do tzv. Poljske baze na visini od 4500 m, gdje Deletis i Sirišćević ostaju, a ostali spavaju ponovno u bazi.

5. srpnja 55 kulija iz Qazi Deha ide prema baznom logoru, a ekipa iz baze ide po Sirišćevića i transportira ga u bazu. Filipović i Maroević idu u Iskasim i pokušavaju telefonirati ili brzojaviti u Jugoslaviju, ali im to zbog kvara na liniji ne uspijeva.

6. srpnja ekipa ruši bazni logor i zajedno s kulijama ide u Qazi Deh. Deset kulija po vrlo teškom terenu nosi Sirišćevića. Kasno navečer kuliji s opremom stižu u Qazi Deh, a nosači koji nose Sirišćevića, Deletis i Ivanišević noće otprilike na polovini puta.

7. srpnja kompletna ekipa je u Qazi Dehu. Opremu ukrcava u kamion i nastavlja put prema Iskasimu.

8. srpnja nedaleko Iskasima kvar na kamionu. Tu ekipa ostaje do 11. srpnja.

11. srpnja susreću se s Poljskom ekspedicijom i iznajmljuju kamion kojim su stigli Poljaci.

12. srpnja noćenje u Fajzabadu.

13. srpnja noćenje u Kešemu.

Prelaz rijeke
Quazi Deh Darja

14. srpnja noćenje u Kunduzu.

15. srpnja kasno navečer stižu u Kabul.

16. srpnja članovi ekspedicije ugodno su iznenađeni toplim prijemom našeg ambasadora Borislava Samonikova. U Kabulu opet nastaju problemi s administracijom, ali su lako riješeni zahvaljujući angažiranju ambasade. Sirišćević u pratnji Božića putuje prvim avionom radi smrztina u Jugoslaviju (Kabul — Istanbul — Beograd — Split). Istu večer ostali sudionici ekspedicije kreću kombijima prema Jugoslaviji i dolaze u Split 26. srpnja 1975. u 19 sati.

Premda je ekspediciju stalno pratilo vrlo loše vrijeme ipak je cilj ostvaren. Osvojen je vrh Nošak, visok 7492 m, što je najveća visina koju su dosad dosegli alpinisti iz SR Hr-

vatske. Ekspedicija je svakako velik doprinos hrvatskom ekspedicionizmu i po visini vrha na koji se uspela i u organizacijskom smislu. Ekspedicija je imala vrlo kvalitetnu opremu, uglavnom proizvedenu u Jugoslaviji, a samo je dio penjačke opreme bio iz uvoza. Pothvat nije bilo moguće ostvariti bez pomoći šire društvene zajednice i pojedinaca, pa se ekspedicija zahvaljuje svima koji su pridonijeli njenom uspjehu.

Imena svih pojedinaca koji su pomogli u organiziranju ekspedicije nije moguće navesti, već ćemo navesti samo organizacije koje su je pomogle bilo u novcu ili u naturi (str. 59).

Voda ekspedicije:

Vinko Maroević

Oprema splitske ekspedicije

IVO KALITERNA
SPLIT

Želja da ostvarimo veću ekspediciju kao doprinos mladih svom društvu »Mosor« u povodu 50. godišnjice njegova osnutka, a unatoč malim materijalnim sredstvima, potakli su nas da sami izradimo niz potrebnih predmeta za ekspediciju.

Iskustva ranijih ekspedicija upozorila su nas da oprema koju koristimo nije dovoljna ni u našim planinama, a pogotovo da nije funkcionalna za tako velik pothvat.

Svjesni poteškoća koje nas očekuju (težine terena, jakih vjetrova, niske temperature, teško osvojitivih visina) potrudili smo se da izra-

dimo opremu koja će odgovarati poteškoćama što nas očekuju.

Već od samog početka shvatili smo pripreme ozbiljno ali i uvidjeli da niz predmeta ekspedicijske opreme možemo izraditi sami, u svojoj zemlji, što će uvelike smanjiti troškove. Izrada opreme trebala je biti zaista solidna i kvalitetno izvedena, i povjerali smo je domaćim tvornicama. Izrada je zaista bila i solidna i kvalitetna u svakom pogledu. Naše nam je skromno iskustvo pokazalo da se kod nas može nabaviti i izraditi oprema koja zadovoljava svim zahtjevima dobro organizirane ekspedicije.

Na Mandarasu
(3200 m)

Uspjeh ekspedicije, pored dobre organizacije, ovisi i o dobroj opremi, pa ćemo ovdje opisati opremu koju smo mi upotrebljavali.

Šatori. Bazu smo opremili starim običnim šatorima, a visinske logore šatorima koje nam je izradila tvornica Induplati. Ove šatore su u Himalaji prije provjerili i pozitivno ocijenili alpinisti iz Slovenije. Šator je kupolastog oblika a naziva se Iglo. Površina mu je 2.5×2.5 , a visina 1.60 m. Napinje se štapovima debljine 10 mm. Štapovi su izrađeni od poliestera i staklenih vlakna, a spajaju se čeličnim cijevima. Vanjski dio šatora izrađen je od impregniranog nilona (nabavljenog kod tvornice »Svila« Maribor). Nutarnji dio izrađen je od sintetične svile. Prilično su prostorni i ugodni za odmor, a i za uskladištenje opreme. Kompletna oprema šatora iznosi svega 7 kg.

Makalu šator je oblika presječenog valjka, s dvije trapezaste apsida. Dužina valjka je 2.10 m; svaka je apsida duga 60 cm; širina 1.60 m, visina 1.10 m. Vanjski dio je izrađen od impregniranog nilona, dok je nutarnji od sintetične svile. Svila je čvrsta, a njen je zadatak da u slučaju kidanja vanjskog sloja zamijeni vanjski sloj. Na rubu vanjskog dijela šatora postavljena je traka visoka 20 cm, a služi za nabacivanje kamenja i snijega. Podiže se motkama debljine 8 mm izrađenim od poliestera i staklenog vlakna. Štapovi se provlače kroz džepove na vanjskom dijelu šatora, a napinje se nylonskim užicama. Ovaj je šator prikladan za visinski logor, a u njemu se mogu smjestiti tri osobe s opremom.

Prostirke za ležaje izradili smo na taj način što smo stiropor debljine 5 cm sprešali na 2.5 cm. Prešanjem smo postigli da je materijal postao elastičniji i čvršći, a ujedno i bo-

lji kao izolacija od vlage i hladnoće. Izrezali smo ga u obliku kvadrata 25×50 cm, obložili nylon platnom i spajali po 8 komada. Spajanje je izvedeno tako da smo ih pri pakovanju mogli presavijati kao harmoniku, što je pojednostavilo u mnogome prenos. Za prekrivanje dna visinskih šatora rezali smo prešani stiropor u kvadratima od 75×25 cm, oblagali ih i spajali po 8 komada, što nam je omogućilo da s dva kompleta pokrijemo dno šatora.

Vreće za spavanje koje koristimo za planinarenje upotrebljavali smo samo za vrijeme putovanja i za bazu. Visinske smo logore opremili specijalnim vrećama. Po našim nacrtima izradila ih je tvornica »Bačka produkt« iz Subotice. Vreća je prostrana, duga je 2.20 m, a ima oblik mumije. U ramenima je široka 80 cm. Zatvara se pomoću užice koja se provlači kroz rub jastuka vreće, a pri zatvaranju jastuk postaje kapuljača. Izrađena je od domaćeg nilona, punjena je s 1.50 kg pahuljica, a težina joj je 2.35 kg. Ovako prostrana vreća dovoljno je prikladna i praktična, jer dopušta da se u njoj može smjestiti alpinist u odjeći i s cipelama.

Gorivo i rasvjeta. Dvije boce butan plina po 10 kg, koje se upotrebljavaju u kućanstvu, i jedno kuhalo koristili smo na putu i u bazi. U logoru I koristili smo butan boce od 3 kg, na koje smo priključili jedan ili dva plamenika. Ove manje boce punili smo plinom iz velikih boca. U višim logorima koristili smo mala plinska kuhala s punjenjem od 200 gr.

U bazi i nižim logorima kuhali smo u loncima Pretis od 5 l, čime smo uštedjeli i na vremenu i na gorivu. Plastično posuđe, dar Jugoplastike iz Splita, koristili smo pri jelu.

Termos boce s velikim otvorom veoma su praktične, ali ih nismo imali u dovoljnom broju, jer su nam se mnoge razbile na putu.

Kuli

Kao rezervu imali smo i četiri petrolejska kuhala, jer se njihovo gorivo na putu lako nabavlja.

Plinske svjetiljke (dvije) koristili smo u bazi i logoru I. Dobro su nam poslužile i baterije »Croatia«. Najugodniji osjećaj i ugodnu atmosferu pružale su nam parafinske svijeće. Koristili smo ih uglavnom u visinskim šatorima, a njihovo izgaranje ujedno nam je bio i izvor topline.

Penjačkoj opremi posvetili smo osobitu pažnju, jer je naš prvobitni cilj bio Tirič Mir, vrh mnogo teži od Nošaka. Kako smo bili primorani da promijenimo cilj, nismo ni uspjeli da svu opremu i upotrijebimo. Koristili smo standardna alpinistička 40-metarska užeta promjera 11 i 9 mm.

Penjači su imali cepin, kladivo, skijaške štapove sa širokim krpljama koji su se pokazali nužni pri snježnom usponu, dereze tipa Nanga Parbat (pokazale su se veoma solidne), kleme za osiguranje pri usponu po fiksnim užetima, penjački pojas i sjedalo. Imali smo i nekoliko komada aysbajl (cepina).

Nylon užeta od 6 i 10 mm, proizvodnje »Otočanka«, Zadar, poslužila su nam za postavljanje fiksnih užeta. Imali smo oko 150 klinova raznih dimenzija za suhu stijenu, 60 ledenih vijaka i 100 aluminijskih sponki. Od aluminijskog »U« profila izradili smo sami 100 ledenih klinova. Ovi klinovi su se poka-

zali veoma dobri i za suhu stijenu. Izradili smo snježna sidra dimenzije 15×20 cm i 20×25 cm od aluminijskog lima debljine 2 mm za sidrenje fiksnih užeta na snježnim padinama i za fiksiranje šatora.

Veće aluminijske lopate, koje smo nabijali na cepine, upotrijebili smo u bazi i logoru I za izravnavanje terena i ukopavanje u snijegu. Na visinama smo koristili za istu svrhu lopatice.

Osobna oprema. Pored opreme za naše domaće planinarenje, obogatili smo i popunili »garderobu« i s kvalitetnijom opremom. Vjetrovke i navlačne hlače, izrađene od nylona, izveli smo sami i to većih dimenzija, kako bismo ih mogli navući preko vestona i vestonskih hlača. Veston opremu: veston, veston hlače, veston rukavice i papuče, sašila je po našim nacrtima »Bačka produkt« iz Subotice. Tanke rukavice s pet prstiju nosili smo ispod krznenih rukavica, a navlačili smo ih da nam pri radu ruke ne budu gole. Krznene i navlačne rukavice sami smo napravili.

Ledene naočale standardnog okvira, sa strane zaštićene kožom i s dodatnom kožom za nos, bile su nam ugodne. Na većoj visini i hladnoći poželjne su skijaške naočale, jer one bolje štite lice od vjetra i ledenih iglica.

Cipele nam je po mjeri izradio obučar Ivan Eržen iz Mojstrane. Cipele su specijalno izrađene. Pored vibrama i dobre kože imale su s donje unutrašnje strane i sloj pluta. Obložene su i s armiranom aluminijskom folijom, a poviše toga kratkim ovčjim krznom. Cipele su bile komotne i omogućile da se može navući par tankih i dva para debljih vunjenih čarapa.

Pored gležnjaka do koljena izradili smo štitnike koje smo navlačili preko cipela. Njihov je vanjski dio izrađen od nylona, unutarnji od svile, a punjeni su sintetičnom vunom. Potplat je izrađen od tvrdog pluta, da bismo ga zaštitili od deranja i cijepanja. U štitnicima smo mogli hodati samo kada smo imali dereze. Pokazali se se veoma dobri, jer su čuvali cipele od vlage i leda. Zatezali smo ih uzicama provučeni kroz alke.

Drveni nosači nisu se pokazali dobri. Koristili su ih kuliji pri prenosu robe. Glavni dio opreme prenosili smo u svojim naprtnjačama.

Boce kisika nosili smo za slučaj liječničke intervencije. Ove boce kisika, dva reducir ventila i jednu masku posudila nam je Plinarska zveza Slovenije.

Ambalaža. Jugovinil iz Kaštel Sućurca poklonio nam je 45 bureta od impregnirane ljepenke s poklopcem, a Jugoplastika iz Splita nam je ustupila 40 plastičnih kutija. U svakoj od ovih kutija i bureta upakovali smo oko 25 kg opreme, težine koja odgovara kulijima.

Za pokrivanje opreme i izradu kuhinje i spremišta koristili smo plastično platno debljine 0,3 mm, dimenzije 4×4 m, na kraju porubljene i s oćicama za uvlačenje uzice. Ovaj plastični materijal je prikladan jer je čvrst i na niskim temperaturama.

Liječnički izvještaj splitske ekspedicije

Dr VEDRAN DELETIS

Pripreme za ekspediciju. Iako su svi članovi ekipe bili u dobroj kondiciji jer redovno idu u planinu i penju alpinističke smjerove, ipak smo kontinuirano provodili aerobne kondicijske vježbe, po sistemu Aerobik-a Keneta Kupera, skupljajući tjedno oko 40 bodova. Ovo smo radili oko 8 mjeseci. Osim ovih vježbi provodili smo i lakše dizanje tegova te neka gimnastička vježbanja. Sredinom siječnja 1975. godine imali smo logorovanje i penjanje u zimskim uvjetima na Troglavu, gdje smo pod šatorima boravili 10 dana. Alpinisti su tada penjali i jedan smjer u stijeni. S vježbama za sticanje kondicije nismo pretjerivali da ne bi došlo do zamora. Dva člana ekipe vratili su se mjesec dana prije našeg polaska s Druge hrvatske alpinističke ekspedicije u Ande, tako da su kondicijski bili u potpunosti spremni.

Prije početka priprema i prije odlaska na put učinili smo pregled srčano žilnog sustava, rendgenski snimak pluća, ORL pregled te osnovne laboratorijske pretrage. Osim toga vakcinirali smo se protiv velikih boginja i kolere.

Na polasku naša je oprema i hrana težila oko 2 tone, a od toga je bilo oko 200 kg lijekova. Morali smo nositi toliku količinu lijekova, jer smo po iskustvu drugih ekspedicija znali da ćemo pružiti liječničku pomoć lokalnom stanovništvu i našim nosačima-kulijima. Cijele provincije kroz koje smo prolazili nisu imale čak ni bolničara, a i narodna medicina u Afganistanu skoro da i ne postoji. Standard ljudi i njihove higijene krajnje su bijedni.

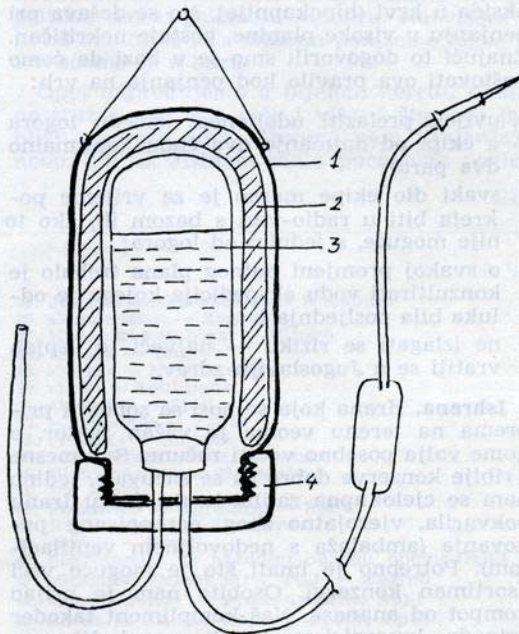
Lijekovi. Prema iskustvu ranijih ekspedicija u prvom redu smo se dobro snabdjeli antibioticima. Od antibiotika nosili smo Penicilin (depo, kristalni, prokain) i oralni oblik tipa Ospen, odnosno Penbritin (ovaj posljednji smo također nosili i za parenteralnu upotrebu) i od širokog spektra Reverin, Bemycin, Rondomycin, Vibramycin i Chloramphenicol; od sulfonamidskih preparata Bactrim i Pli-sulfan; od analgetika-antipiretika: Aspirin, Analgin (Novalgetol), Valoron, Heptanon i morfij; iz grupe psihotropnih lijekova Apaurin i Nosinan, a od hipnotika Vesparexette i Phenobarbiton. Za gastrointestinalne infekcije odlične su se pokazale tablete Streptoksasol i solutio Streptomycin. Za alergijske dermatoze imali smo na raspolaganju Sandosten-Calcium i Phenergan; od kortikosteroida Urbason, Ultracorten H, Solumedrol, Dexamethason; od spazmolitika Spasmocibalgin-comp. i Baralgin; od vazodilatatora Complamin i Complamin-retard. Za sprečavanje nadražajnog katara nosa i ždrijela uzimali smo uljne kapljice s mentolom, Straminol i Benil.

Za manje ozljede kože i za opekline nosili smo Badional-gel, Locacorten-N, Brevicid

prah, Dianabol-kremu te Geocorton spray. Protiv sušenja i ispucalesti usana preventivno smo upotrebljavali pastu zinci oxydi, a prije spavanja groždanu mast; protiv infekcija oka i uha Terramycin kapi i Tetracyclin mast te solutio Borocain. Također smo imali anti-šok komplet, kardiaka i analeptika (Coramin-Adenosin, Strophantin, Aminophyllin, Nor-Adrenalin); od antitusika Codeini phospas i Alkodin sirup; od infuzijskih otopina Sol. glucosae, Dextran i Rheodex.

Od vitamina nosili smo u velikim količinama preparate B i C vitamina (amp. i tbl.) i multivitaminске preparate tipa Cedemonte. Za vrijeme boravka u planini preventivno smo uzimali Beviplex i C vitamin tablete, a za vrijeme puta do Afganistana Oligovit dražeje.

Od sanitetskog materijala nosili smo vojne »prve zavoje«, Hansaplast, imobilizacijske šine i gotove gipsane zavoje u hermetički zatvorenim kutijama. Obavezan je dio opreme bio i kirurški komplet, sterilan i hermetički zatvoren. Uz ovo idu veće količine plastičnih šprica za jednokratnu upotrebu, »baby« sistema za davanje infuzije, nekoliko uretralnih katetera i igala za lumbalnu punkciju. Od anestetika za kratkotrajnu opću anesteziju

Naš originalni uređaj za čuvanje boce s infuzijskom otopinom od smrzavanja za vrijeme davanja infuzije. Legenda: 1 metalna stijenka termos-boce, 2 dvostruka staklena stijenka termos-boce, 3 boca za davanje infuzije, 4 poklopac termos-boce

Put kojim je izvršen uspon na Nošak (Nošaq). CB bazni logor (4200 m), C1 logor I (4800 m), C2 logor II (5500 m), C3 logor III (6100 m), C4 logor IV (6900 m).

nosili smo Epontol, a od lokalnih anestetika Xylocain. Za brzu laboratorijsku orijentaciju imali smo »Strip test«.

Za dezinfekciju vode koristili smo tablete Halamid. Planinska zveza Slovenije nam je posudila suhi antiviperinski serum indijske proizvodnje koji nam, srećom, nije trebao. Svaki član ekspedicije imao je osobni komplet koji je sadržavao antibiotike, analgetike, vazodilatatore, prvi zavoj, termometar, cinkovu pastu i mast protiv opekline (Dianabol). Da bi se spriječilo smrzavanje tekućine za davanje infuzije, može u toku infuzije korisno poslužiti adaptirana termos-boca, kao što je prikazano na slici 1.

Adaptacija organizma u uvjetima penjanja u visoke planine. Niz štetnosti djeluje na organizam pri penjanju u visoke planine. Četiri su osnovna adaptivna mehanizma koje organizam koristi: povećanje broja eritrocita, koncentracije mioglobina, plućne ventilacije i povišenje oksidacijskih enzima u mišićima. Najdjelotvorniji je povećanje plućne ventilacije. Vrlo je važno da se respiracija odvija kroz nos, jer se nizom refleksnih mehanizama iz sluznice nosa produbljuje udisaj, zrak se vlaži i zagrijava, te se na stanovit način prevencira nastajanje suhog nadražajnog katara ždrijela, koji može da bude jako neugodan.

Poznata je činjenica da čovjek u uvjetima smanjenog parcijalnog pritiska ugljičnog dioksida u krvi (hipokapnija), što se dešava pri penjanju u visoke planine, postaje nekritičan. Znajući to dogovorili smo se u bazi da ćemo poštovati ova pravila kod penjanja na vrh:

1. uvijek prelaziti udaljenost između logora u ekipi od najmanje dva člana (optimalno dva para);
2. svaki dio ekipe morao je za vrijeme pokreta biti u radio-vezi s bazom ili, ako to nije moguće, s jednim od logora;
3. o svakoj promjeni putnog plana trebalo je konzultirati vođu ekspedicije kojega je odluka bila posljednja i
4. ne izlagati se riziku — najveći je uspjeh vratiti se u Jugoslaviju zdrav.

Ishrana. Hrana koja se nosi sa sobom i priprema na terenu veoma je važan faktor, o kome valja posebno voditi računa. Sve mesne i riblje konzerve dobro su se sačuvala, jedino nam se cjelokupna zaliha kruha još u Iranu pokvarila, vjerojatno zbog nepropisnog pakovanja (ambalaža s nedovoljnom ventilacijom). Potrebno je imati što je moguće veći asortiman konzervi. Osobito nam je prijao kompot od ananasa. Naš kompliment također pripada krompirima (pire) u pahuljicama, zbog jednostavne pripreme i dobrog ukusa. Osim toga to je odličan prilog za bilo koju mesnu ili drugu konzervu. Zbog činjenice da koncentrirana masna hrana za metabolizam koristi veću količinu kisika nego proteini ili ugljikohidrati, mi smo je izbjegavali. Kruh smo zamijenili sa slanim keksima, što baš

uvijek nije prijalo. Veoma je važno ponijeti mnogo čaja, jer se zbog suhog zraka i ubrzanog i produbljenog disanja gubi mnogo tekućine koju treba nadoknaditi. Za spremanje hrane odlično su se pokazali »Pretis« lonci.

Liječničke intervencije. Premda smo očekivali, na svu sreću nije bilo težih oblika visinske bolesti. U jednog člana ekspedicije pojavila se iscrpljenost, koja se nakon tri dana povukla na energičnu terapiju infuzijama glukoze i vitamina. Laganu mučninu imali su gotovo svi, osobito prvih dana u baznom logoru, možda zbog toga što smo se za nepuna dva dana popeli s visine od 2300 na 4200 metara. Nesanicu, koju su neki imali u višim logorima, suzbijali smo barbituratnim hipnoticima (Vesparexette). Snježne oftalmije (sljepila) nije bilo, jer smo strogo vodili računa o nošenju zaštitnih naočala protiv ultraljubičastih zraka.

Najbolji je primjer kako smo se dobro adaptirali na nestašicu kisika što smo razdaljnu baza-logor I, koja iznosi oko 600 metara visinske razlike (od 4200 na 4800 m), prvih dana prelazili za 7 sati, a pred kraj boravka u planini za 2 sata pješaćenja.

Od ozbiljnijih ozljeda treba spomenuti jednu smrztinu trećeg stupnja svih prstiju lijeve noge, koja je pod zaštitom antibiotika prešla u suhu gangrenu. Amputacija je izvršena nakon pojave demarkacione linije u Vojnoj bolnici u Splitu. Bila su i dva slučaja smrztina prvog odnosno drugog stupnja, koji su dobro reagirali na antibiotike, vazodilatatore i analgetike. Jedan član ekspedicije dobio je početnu bronhopneumoniju na visini od 6.100 metara, pa smo ga brzo prebacili u bazu, gdje je pod zaštitom antibiotika ostao do povratka ostalih članova.

Na povratku s Hindukuša vidjeli smo kod stanovništva, osobito u unutrašnjosti, mnogo trahoma, od sasvim svježeg, pa do stadijuma potpune sljepoće. Obilato smo im davali anti-biotske kapi i masti za oči. Nekoliko smo puta incidirali prilično velike flegmone na ruci ili nozi. U jedne mlade žene vidjeli smo jasan slučaj scrophula (tuberkuloza podviličnih limfnih žlijezda) na vratu.

Putem smo preventivno u svu vodu koju smo pili stavljali tablete Halamid radi dezinfekcije. U afganistanskom gradu Kandaharu naišli smo na gradski vodovod i misleći da se voda bez bojazni može piti nismo je dezinficirali, pa smo svi odreda dobili toksikoinfekcije, s febrilnim stanjem, proljevima i povraćanjem. Na svu sreću su tablete Streptoxasol riješile za kratko vrijeme ovu nezdodu, osim u jednog člana ekipe kojeg su febrilnost, povraćanje i proljev pratili pet dana. Naknadno smo saznali da u afganistanskim gradovima nema ispravnih gradskih vodovoda, nego se kopaju plići arteški bunari, ali kako nisu dovoljno duboki, često se kontaminiraju otpadnim vodama. Domaće stanovništvo, na svoju sreću, ima otpornu crijevnu floru na mnoge vrste bakterija koje evropskom stanovništvu i te kako škode.

Naš uspon na Noshaq (7492 m)

STIPE BOŽIĆ

»Boeing 727« dodirnuo je pistu u Resniku. Najzad smo kući. Pokušam prenijeti nepokretnog Siru do pristanišne zgrade. Dva mladića, videći nas kako »bauljamo«, prihvatit će bolesnog dok sam ja tapkao za njima rvući se s teškom torbom punom filmova. Nikog poznatog, tek neka djevojčica poluglasno priča prijateljici: »Ovi su doletjeli iz Afganistana...«

Prije više od dva mjeseca krenuli smo puni radosti na svoj najduži put. Solun, Istanbul, Teheran, sve je to ostajalo za nama. Šalili smo se, svojstveno sebi, na račun svega. Najuzbudljivije je bilo u iranskom graničnom gradu Mašadu. Tu je naime naš toliko hvaljeni zeleni volkswagen konačno »izdahnuo«. Najblaže rečeno: eksplodirao mu je motor, a nekoliko »nevažnih« dijelova, kao što su klipnjača i ležajevi, prošlo se po vrelom asfaltu. Ipak, s novim dijelovima, koji su nas koštali preko tisuću dolara, stigli smo na kraj Afganistana — skoro do Fayzabada. To je veliko raskršće karavanskih puteva, kojim je prošao i naš veliki istraživač Marko Polo na svom putu u Kinu. Po tom karavanskom putu vozili smo se na nekom kamionu stopama Marka Pola prema Qazi Dehu.

Jahači rodea brzo bi popadali s koša tog kamiona, a najokorjeliji cow-boyi dugo bi pamtili tu prašinu. Prešućujem mostove, kojih ustvari nema. Kamionom se jednostavno pregazi rijeka. Preko velikih kanjona postavljene su dvije grede na koje su naslagane crvotočne gredice, i takva se građevina koristi kao u Evropi most. Koliko god me šofer mi-

mikom uvjeravao kako je to čvrsto, pred svakim sam »mostom« izlazio »radi snimanja«. U Qazi Dehu odvojili smo se od puta Marka Pola i skupa s nosačima uputili se k bazi.

Koliko smo daleko, upitao sam se. Na kraju svijeta, pomislih i pogledah jednog kulija, a on kao da me razumije. Kuliji su drugi dan još življe koračali prema visini od 4.200 m gdje im treba isplatiti po 600 afgana (oko 10 US dolara). Odreda je to siromašan narod koji živi od siromašne zemlje i mršave stoke. Kao da i tako nisu dosta siromašni, vjerskom starješini daju 10% od svojih skromnih prisosa.

Pošteno im isplatismo za njihov požrtvovan trud i oni se odmah povukoše niže, žureći svojim domovima od blata. Dva dana smo u bazi, gradimo je i pripremamo se. Najzad Kale, Mario, Sire, Pala, Mrva i ja dižemo logor I na visini od oko 4800 m i vraćamo se u bazu. Za nas je sutra dan odmor, a za ostale opremanje logora I. Opet smo na moreni kojom hodamo do logora I. Dan je krasan, okolo nas blješte se zaleđene stijene. U logoru I spavamo. Preko noći padao je snijeg, a ujutro ga ima oko 20 cm na našim šatorima.

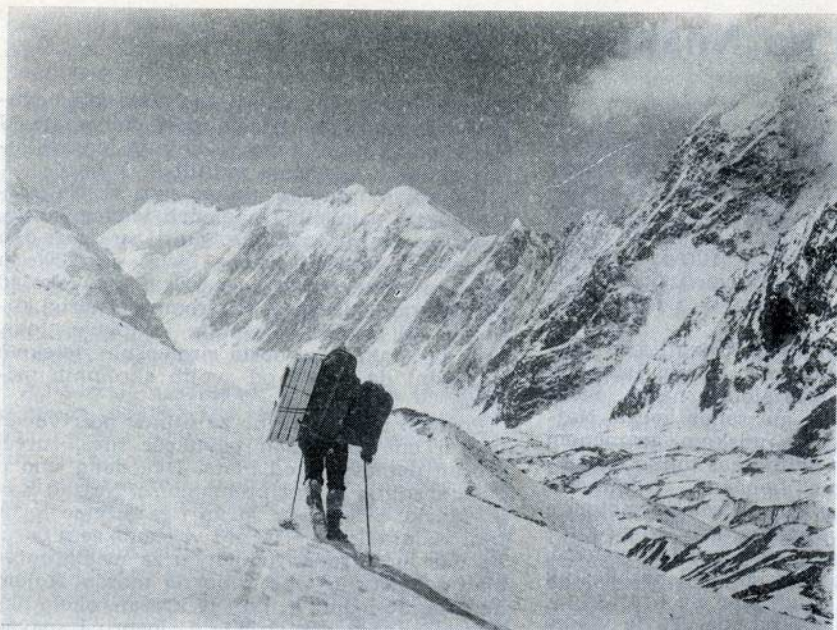
Na putu za logor II Mario se tuži na hladnoću u nogama. Masiramo mu stopala pun sat. Sve brže se umaramo, strma ledena kosina pritišće nas u golemom kuloaru. Na visoravni od oko 5.500 m s mukom podižemo logor II i vraćamo se u bazu.

Opet napredujemo u bijelom neredu planine tražeći cilj, što više i više, i što smo mu bliži umorniji smo. Grebeni nam zaklanjaju nebo, tek na Južnom sedlu puca nam pogled

ORGANIZACIJE KOJE SU POMOGLE SPLITSKU EKSPEDICIJU

1. »Alkaloid« — Skoplje
2. Alpiniistički odsjek grada Beograda
3. Auto moto društvo — Split
4. »Arena« — Zagreb
5. AVIS — »rent a car« — Split
6. »Bačkaprodukt«, OOUR »Pahuljica« — Subotica
7. »Bayer-pharma« — Ljubljana
8. »Bobis« — Split
9. »Croatia«, Zajednica osiguranja — Filijala Split
10. »Croatia«, Tvornica baterija — Zagreb
11. »Dalma« — Split
12. »Dalmacijaauto« — Split
13. Dom zdravlja — Split
14. »Elektroprenos« — Split
15. Gorska služba spašavanja — Stanica Split
16. G. P. »I. L. Lavčević« — Split
17. INA-plin, Zagreb, OOUR trgovina plinom — K. Sućurac
18. »Induplati« — Jarše
19. »Instrumentaria« — Zagreb
20. »Jadrantekstil« — Split
21. »Jadranstrans« — Split
22. »Jugoplastika«, tvornica galanterije — Split
23. »Jugoplastika«, tvornica konfekcije — Split
24. »Jugoplastika«, tvornica termoprerađe — Split

25. Jugoslavenska ambasada u Kabulu
26. »Kamensko« — Zagreb
27. Kožarski kombinat — Visoko
28. »Kraš« — Zagreb
29. »Krka« — Novo Mesto
30. »Lek« — Ljubljana
31. »Monter« — Split
32. »Otočanka« — Zadar
33. »PALK« — Šibenik
34. Planinarski savez Hrvatske
35. Planinska zveza Slovenije
36. PK »Split«
37. Poduzeće za izgradnju — Split
38. Radio televizija Sarajevo
39. »Sava« — Kranj
40. Sekretarijat za narodnu obranu općine Split
41. »Sljeme«, OOUR MI i TGJ — Zagreb
42. »Slovenijales« — Predstavništvo Split
43. Savez za fizičku kulturu općine Split
44. »SVIT« — Kamnik
45. »Termofritž« — Split
46. Tvornica duhana — Zagreb
47. UNIS« — Sarajevo
48. »Univerzale« — Domžale
49. Vodovod i kanalizacija — Split
50. Vojna bolnica — Split
51. Zavod za transfuziju — Sarajevo
52. »Zdravlje« — Leskovac

Na putu prema logoru I

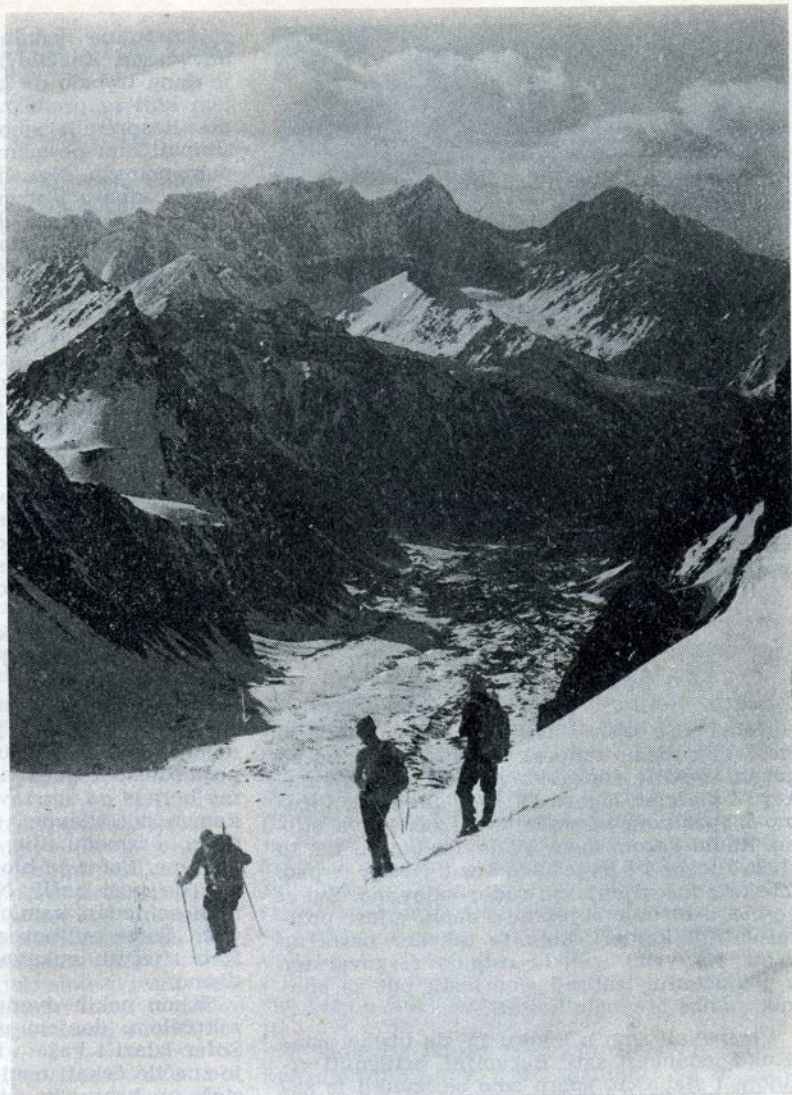
na pakistanski Hindukuš sa svojom markantnom gromadom Tirič Mir. Jak vjetar uskrati nam užitak pogleda te se spuštamo u logor I. Ovaj put, odlučniji da podignemo treći logor, krećemo ranije i brzo napredujemo. Poslije kraćeg odmora u logoru II »grizemo« ledenu kosinu pod Južnim sedlom. Opet smo umorni, a vjetar nas sili da se sklonimo u šator. Sutradan, iako uz jak vjetar, premještamo šator 150 m naviše, gdje gradimo logor II (6100 m). Našoj četvorci pridružuju se Gabrić i Ganza koji pomažu da se logor III konačno dovrši. To je početak prve drame. Kale je bolestan (upala pluća). Gabrić se vraća s njim u logor I. Mario je iscrpljen, ostali malo manje. Ipak Sire, Ganza i ja krećemo ka »četvorki«. Izlazimo na strm greben s kojeg vidimo Nošak iznad nas, a logor I dolje, kojih tisućpetsto metara niže. Stravične dimenzije. Pred nama je nepoznata stijena. Grebenom zbog mekog snijega ne stižemo daleko. Na visini od 6.300 m ostavljamo depo i vraćamo se u logor III.

Mario je i sutradan loše. Sire je ipak za juriš, sa voki-tokija čuju se riječi ohrabrenja iz donjih logora. Ja sam energičan: natrag na odmor. Uskoro Mario konstatira da ne može stajati na nogama, te se po nalogu liječnika odmah vraćamo s njim u logor I. U donjim logorima su razočarani i utučeni, misle: ovo je kraj. Gore su logori pusti, a jednog po jednog kosi bolest. Hrabrim ih skupa sa Sirom. Mario odmah prima infuziju. Moral je ipak na visini, šalimo se s Mariom koji je iznimno ra-

spoložen, iako iscrpljen. Odmaramo se cijeli dan u bazi, slušamo muziku, tek poslijepodne bojažljivo izlazimo iz udobnih šatora i snimamo nekoliko reklamnih fotografija.

Drugi dan zarana opet smo u logoru I i tu se odmaramo. Sutradan lako smo došli u logor II odakle nastavljamo prema logoru III. Bila je to posebno lijepa noć; stisnuti sva šestorica u jurišnom šatoru uvjeravamo jedan drugog kako ćemo ipak uspjeti. Vani vjetar divlje urla, lupajući stijenrama šatora o naša leđa. Bilo je tu i pjesme, prave dalmatinske, i »beštimji«. Cijelu noć vjetar je i dalje lupao o stijenke šatora. Ujutro po vjetru nas četvorica krenuli smo prema logoru IV. Ovaj put bez mekog snijega, rano smo u depou (6.300 m). Nastavljamo dalje gore strmim grebenom i to uz pomoć užeta i drugog penjačkog materijala. Divan prizor: nad nama okomita stijena, a dolje se ruše ledenjaci u vratolomnim oblicima. Počeo je i snijeg. Taj ugođaj uli nam još veću snagu te se još više predajemo penjanju. Izgleda da nema više logora ni vinske bolesti, to je stijena kao one u domovini, treba penjati do vrha.

Mrak nas je zatekao u sredini stijene gdje Južni greben čini stepenicu. Na uskom prostoru smo prenoćili. Sutradan, pošto smo spakovali šator, nastavljamo strmom priječnicom do velikog ledenog žlijeba. U sredini uhvatila nas mećava. Strmina nije popuštala, onda još jedan okomit žlijeb, gore mu se kraj nije nazirao. Pred večer ispenjali smo do prostranog platoa na kojem smo postavili logor IV (visina oko 6.900 m). Ujutro sva četvorica: Sire,

Povratak s Južnog sedla

Ganza, Goran i ja, krećemo ka vrhu. Sve češće zastajemo radi odmora, a vrh je još uvijek daleko. Na pomolu je oluja, već sniježi. Na nekoj zaravni napravili smo jedan od mnogobrojnih odmora.

Zamišljeni nad sudbinom, bezvoljno razglabamo o situaciji. Zelju za vrhom sve više potiskuje breme napora, visine i studeni. Ipak vrh je nekako bio siguran iako nas je oluja sve više šibala. Vratiti se značilo bi više ne doći, no, visina nas je iscrpila. Poći naprijed bila bi ludost; ako bismo vrh i osvojili, po toj oluji bi povratak bio neizvjestan. Činilo se najbolje bivakirati. Radio-vezom nagovaramo one u donjim logorima da nam dopuste bivak kao jedino rješenje. Uvjeravali smo ih dugo da znamo šta je bivak bez šatora i bez vreća na visini od 7.300 metara; mi smo sigurni a oni neka ne brinu.

Polako, koliko to visina dopušta, cepinima udaramo u sve širu rupu u ledu. Snijeg i dalje pada, pokrivajući nam opremu. Oko brade i brkova stvaraju nam se »mosuri« leda. Nakon četiri sata uvukli smo se u uzak otvor u ledu i prekrili se astrofolijama koje se začas raspadoše. Gimnastika je bila jedini lijek protiv općeg smrzavanja.

Sutradan Gabrić se nije najbolje osjećao i on se u pratnji Ganze vraća u logor IV. Škrto sunce uli nam novu snagu. Sire i ja krenuli smo ka vrhu. Jednim grebenom popeli smo se do čudnog platoa. Vjetar se tu nije štedio. Činilo nam se kao da smo bez vestona. Studen je štipala svugdje po koži. Grebenom dalje vjetar je pao. Sad već manje zastajući, grabili smo gore, kao na nekoj alpskoj turi. Vrhovi oko kupali su se u suncu.

Prenos unesrećenog Sirea

Nema više visine. Na vrhu smo. Nošak je naš! Više nismo umorni. Pušimo po jednu cigaretu. Poslije popravka pištolja puštamo raketu i mašemo logoru IV. Oni nas vide. Vičemo i opet nam odvrćaju, za nas jedva čujno. Radio-vezom logor IV javlja logoru III, to sluša i logor I i izvještava bazu. Nošak je pao. Zbrka oduševljenja na radio-valovima. Svi se vesele, a zastave obješene o cepin vijore pozirajući TV kameri, koja se također našla na vrhu. Na vrhu između ostalog razgovaramo o povlačenju. Izabrali smo lošiji put za silazak, to nas je moglo koštati.

Prespavali smo u logoru IV da bismo ustali oko jedanaest sati. Bezvoljni, pritisnuti visinom i slabošću, sporo smo se izvukli iz šatora i raspemili logor. Oko jedan sat uputili smo se niz stijenu logoru III. Opremu nismo bacili. Stijena nas je stravično primila u svoja strma snježišta. Ipak, nas četvero, držeći se skupa i pomažući jedan drugog napredovali smo polako dolje. Stravična dubina stalno nas čeka razdražujući nerve. Moral je ipak zavidan. Ovo je pravo povlačenje, zauvijek od grozota stijene i leda Nošaka. Noć nas je stigla lako, negdje u polovici grebena. Vjetar i snijeg brzo se udružuje i nemilosrdno počeše opet iznova svoje hladno umiljavanje. U logoru III smo u jedan sat po ponoći. Mrva je oduševljen videći nas, a mi njega, također. Do kasna razgovaramo i trljamo promrzla stopala.

Ujutro Sire opaža da su mu smrznuti prsti na nozi. Odmah silazimo s njim u logor I k liječniku. Usput propadamo u pukotine koje su se sada podmuklo otvorile. Liječnik nala-

zi smrzotine nožnih prstiju i naređuje Siru mirovanje. Značilo je nositi ga do baze. Dva je dana trebalo da ga donesemo do baze, putem koji se prođe za ciglih četiri sata uzbrdo. Raspremili smo bazni logor, skupa sa simpatičnim nosačima kojima je bila čast da nam pomažu. Nosači su preuzeli Siru. Preko rijeka, sipara i strmih kosina ti ljudi ga po žrtvovno donesoše do Mandarasa. Tu ga je čekao konj, koji ga ujutro ponese do Qazi Deha. Na dan odlaska tu su bili svi kuliji. Zavaljeli su nas, donosili nam razne suvenire, kupovali smo ih u bescijenje.

Najzad smo se oprostili od Qazi Deha i svi-ma nam je bilo tijesno pri srcu. Ta planina i ljudi pod njom opčinili su nas. Ali daleko je domovina koja nas čeka. Popodne smo stigli u Iškašim. Tu nas je zadržao guverner i ponudio nam gostoprimstvo. Liječnik je dakako opet u poslu, treba previti Siru i pogledati guvernera kojeg mori »išijas« i nakon toga još mnoštvo mještana. Ujutro opet se drmusamo u kamionu, koji ne poznaje prepreke. Ipak šofer jednom skrene kamion u dublju bujicu i tu ostadosmo. Njegov »kočničar« (kamion je bez kočnica, a šoferov pomoćnik, kad treba stati, skače s kamiona i gura velik drveni klin pod zadnje kolo) do pasa u vodi pokušava »kurblo« pokrenuti motor, ali nikako ne ide. Šofer predlaže da pokušamo skrenuti tok rijeke jer »ionako imamo vremena«. Nije nam drugo preostalo nego da ga poslušamo. Legnem na jedan sprud, noge su me boljele od smrzavanja, i tu zaspah. Jedan kamen pod glavom, mnoštvo manjih pod leđima, a između njih teče bistra voda. Probudiše me. Šofer je bio uporan. Poslije je priznao da puši hašiš. Najzad, iznebuha približi nam se jedan kamion i on nas konačno izvuče. Šofer sad opreznije bira put kroz mnoštvo riječnih rukavaca, i sretno ih prebrodismo.

Nakon nekih dvadeset kilometara nešto je zakrčalo u donjem postroju i kamion stane. Šofer izlazi i kaže: »Diferencijal horob«, a to je značilo čekati novi rezervni dio u ovoj pustoši na krajnjem istoku Afganistana. »Kočničar« je odjahao na konju iz obližnjeg saraja da pronađe rezervni dio u »obližnjem« mjestu udaljenom oko 100 km. Obećao se vratiti istu večer. Došla je slijedeća večer. Naš liječnik ima posla. Ljudi i dan hoda odatle nekako su saznali da je tu liječnik i dolaze na pregled. Četvrtog dana imali smo sreću. Kamion poljske ekspedicije poveze nas do Fayzabada, a odatle do Kešema, gdje nas čekaju naša vozila.

Sad već kao kod kuće u svojim kombijima, kretali smo se od mjesta do mjesta, konačno stigli u Kunduz i odatle asfaltom u Kabul, glavni grad Afganistana. Tu smo bili gosti ambasadora koji nam je priredio lijepu večeru. Sutradan su drugovi mene i Siru otpatili na aerodrom ponavljajući nam tko zna po koji put: »Večeras ste u Splitu«.

Ostatak ekipe putovao je do Splita još deset dana.

Vječiti polaznici najviše škole optimizma

VELIBOR STANIŠIĆ

BEOGRAD

Planinar je zbacio ranac i dijelove odjeće u travu i spustio se na prag planinarske kuće. Popodne je bilo odmaklo i nevidljivo sunce, već zašlo za Volušnicu, još je obasjavalo gornje dijelove cirkova i gorostasne stjenovite barijere na istočnoj strani Grbaje. Bio je trenutak kada se reljef Prestola u Južnom vrhu najjasnije očrtava u igri svjetla i sjene i kada ljetni snjegovi u kriticama grbajskog Zastana najljepše blješte pod jasnim nebom.

Oko kuće je bilo pusto, niko se još nije vratio s vrhova. U tišini se jasno čulo kako na livadi pokraj kuće dva rasamarena konja hruste pasući sočnu travu.

Planinar nije bio ni star ni mlad, ni premoren ni odmoran, ni suviše ozbiljan ni nasimijan, a prema prekrasnim planinskim prizorima nije bio ni ravnodušan ali ni ekstatičan. Silazak s vrha, mirno zadovoljstvo zbog još jednog planinarskog dana i okretanje razmišljanja ka sutrašnjem zadatku — sve je to doživljavao već stotinama puta.

A, evo ima neko vrijeme — valjda to s godinama dolazi — kako je manje zauzet svojim sutrašnjim danom, a više opsjednut traženjem nekih općijih smjerova i varijanata budućnosti.

Neodvojivi od društvenih uvjeta koji su nas učinili takvim kakvi jesmo i od problema svakidašnjice od kojih ne želimo niti bismo mogli pobjeći (makar i u trenucima »dodira s vječnošću« — kako je književnik i moreplovac Joža Horvat nazvao boravke čovjeka na vrhovima planina ili na oceanskim ili pustinj-skim prostranstvima), uvijek smo svjesni života koji pulsira dolje u gradovima i tvornicama, tutnji magistralama i žamori šetalištima, plažama i stadionima.

Stalno hodajući po zemlji, vidimo kako izgradnja za industrijske, prometne, stambene i rekreativne svrhe zahvata široka prostranstva i mijenja ponegdje i sliku planina. Svjedoci smo često grotesknog raskoraka između ekonomskog bogatstva i kultiviranosti pojedinaca, upravo obrnutog reda poteza u razvoju. Na toliko mjesta potpuno besmisleno divljanje sa stotinama konjskih snaga, deplahirani građevinski objekti, ležerno ostavljeni otpaci, kao svojevrzni apsurd u ovom svijetu gladnom sirovina, narušavaju izgled dolina, proplanaka i obala. Ima i nečega zastrašujućeg u djetinjaski nemarnom uvjerenju jednog broja ljudi — inače sa formalnim atributima visokog obrazovanja — da tu nema ničega što nije u redu. Život treba uživati, zar ne? Zato valjda i postoje svi ti divni izumi, kao što su džuboks i fliperi, moteli i benzinske stanice, liftovi i klima-uređaji, gumeni dušeci i stolice za ljuljanje — sve što nas spasava od fizičke nelagodnosti i borbe.

Broj ljudi u sretnom krugu razvijenog dijela svijeta, koji su oslobođeni egzistencijalne borbe u smislu fizičkog angažiranja, ide stalno daleko ispred broja onih koji spoznaju da istodobno s prestankom realnih razloga za takvu vrstu borbe moraju zadati sebi nove, fiktivne ciljeve za fizički rad i nekonvencionirani duhovni život. Jer, za čovjeka je od najteže životne borbe pogubnija odsutnost borbe, i to u fizičkom smislu. Borbu, kao hranu, kao vodu, kao zrak, čovjek mora naprosto izmisliti, ako nije na nju prinuđen, kao što je prinuđen onaj dječak kada mora da svlači konjima tovare sijena sa stanova Popadije u dolinu ili kao oni graničari kada moraju prevaliti obratni put do svoje karaule.

Zbog toga je, za budućnost ako ne za danas, potrebno definirati u prostornom i sadržajnom pogledu jedno od mogućih poprišta te neophodne igre ili borbe — planinu koja je svestrana škola, univerzalno lječilište i narodni park za sve, od tek prohodalog djeteta do stogodišnjaka. Ako se tako široko shvati, onda je

planina svuda oko nas

Vrijeme kada je briga o ljudskoj okolini, zapravo o jedinom i ograničenom prostoru u kome svi živimo, bila predmet rasprava uskih grupa posebnih poznavalaca, pripada prošlosti. Bez iluzija u brzi napredak u razmišljanjima i naročito u ponašanjima ljudi, ostaje činjenica da je u svijetu, pa i u zemljama koje su u našim predodžbama simbol industrijalizacije i prenapučenosti ili pak kapitalističke otuđenosti, učinjeno mnogo koraka koje sasvim izvjesno valja i kod nas napraviti, dakako u drugačijim društvenim uvjetima, polazeći od toga da je socijalizam historijska faza i društveni odnos u kome se rješavaju i ovi problemi očovječenja.

A sadašnje stanje moglo bi djelovati ponekad deprimirajuće, kada planinari ne bi bili vječiti polaznici one Terrayeve »najviše škole optimizma«. Stihijna izgradnja (i to ne toliko bespravna stambena izgradnja iz nužde, koliko primitivna i razmetljiva izgradnja sekundarnih boravišta — »vikenda«), već je dala svoj ružni pečat mnogim obalama i brdima i ugrozila njihovu namjenu narodnog parka za sve. Još je dug put do usvajanja posve nedvosmislenih planova namjene prostora za široke planinske regije, osim časnih iznimaka, i osobito do njihovog dosljednog uvažavanja. Još treba mnogo šta da prevlada u svijesti ljudi kada je riječ o zaštiti svih prirodnih izvora, o općem postupku s takozvanim otpacima i o nedjeljivosti sveukupnog procesa reprodukcije u društvu i u prirodnoj sredini. Ali, dotle, pored žalosno nagrđenih lokaliteta, kao što su Bukulja u Šumadiji, Divčibare na Maljenu, Partizanske vode na Zlatiboru, bezbroj primorskih mjesta i sl., ohrabruju primjeri poput pametnog rješenja tu-

rističkog kompleksa Velike planine, ne malog broja rezervata, narodnih parkova i drugih manje ili više zaštićenih područja, zatim makar sporadičnog ali ponekad uspješnog otpora za gađivanju vodnih tokova (Tara) ili pojedinih zahvata radi njihovog ozdravljenja.

Kada je riječ o zahvatima u prirodnoj sredini koji su provedeni zbog neke kategorične potrebe i ekonomske nužde, može se i objasniti postupanje sa dijelovima šumskog i vodnog fonda, osobito u vremenu neposredne poslijeratne obnove ili u nekoj iznimnoj, kriznoj situaciji. Konačno, tada se radi o političkoj procjeni šta je veća a šta manja šteta odnosno korist, u svakom slučaju polazeći od javnog interesa. Međutim, posjedovanje prostora za potrošačke svrhe, njegova rasprodaja, ograđivanje bodljikavom žicom, privatizacija za dugi niz godina površina koje su evidentno prikladne za javni park, za javni rekreativni objekt, za zemljoradnju, za stočarstvo, za bilo šta na ovom svijetu prije nego za izgradnju puste kuće i garaže — prisutnost takvih pojava i prakse moralo bi za društveno-političke snage u ovom društvu biti jedan od indikatora i mjerila stvarne prevlasti ili zaostajanja socijalističkih samoupravljačkih odnosa. Jer, ako je radni čovjek zakoniti nasljednik svih materijalnih i kulturnih dobara koje su mu ostavile prethodne društvene formacije, onda bi valjda prije svega morao biti gospodar svoga prostora.

Ma koliko ga neka intervencija u izgled i sadržaj onoga što spada u planinu može intimno pogoditi, istinski planinar neće izustiti riječ prigovora na račun toga što mu je neki nužni objekt za posebne namjene (telekomunikacije, meteorološku službu, privredu ili obranu) promijenio izgled omiljenog mjesta ili oduzeo razglednu tačku. Zna se šta mora biti i šta, na neki način, i spada u život planina, a šta je krmljenje zemljišta privatnicima i nedomaćinsko raspolaganje površinama, bez obzira na sektor vlasništva, sa svim onim što na njima stoji ili raste. U društvo blagostanja kome težimo svakako se ne ulazi s nacionalnim teritorijem koji bi bio pola obrijan od vegetacije, a pola izdijeljen da bi na njemu raslo ukrasno bilje i lajali psi čuvari.

Na određene kompromise, ali i na suzbijanje privatizacije prostora morala bi se usmjeriti i rješenja koja se tiču privatnog motornog prometa. Automobil, koji nam manje-više svima vrlo dobro služi pored ostalog i za ostvarivanje naših planinarskih programa, morao bi biti potčinjen općem režimu prostora i suzbijen na pravo mjesto gdje je sluga ljudima, a ne smetnja, gledano u cjelini. Nije nikakva utopija nego stvarnost u nizu zemalja, veoma razrađen sistem mjera za zaštitu sredine od posljedica prometa i za ekonomiziranje prostorom u toj sferi.

Negdje na prilazima velikim naseljima ili mjestima od šireg turističkog značaja, pješačka staza i automobilski put morat će se držati dosta blizu, ali ipak dovoljno odvojeni da se uzajamno ne ometaju. Na drugom će

mjestu biti potrebno i bez ikakve štete izvodljivo, da jedna cesta koja je izgrađena, na primjer, za izvlačenje drveta iz šumskog revara ili za pristup do nekog objekta s posebnom namjenom, ne bude otvorena za besmisleno privatno vršljanje. Takav režim uostalom već imaju pojedini putevi koji se inače koriste u šumskoj privredi i vodoprivredi. Na trećem mjestu, za turističko korištenje nekog kraja odgovarat će izgradnja sistema žičara kakav je napravljen na Voglu ili Krvavcu. Mase ljudi su došle na snijeg, a automobili su ostali u dolini. A i u samoj dolini valja ih puštati do onih tačaka, na kojima se — dogovorom zainteresiranih za jedan prostor, i na temelju toga dogovora propisom — nađe neka prava mjera. Takva rješenja se upravo nameću za jedinstvene alpske doline poput Vrata, Tamara, Logarske i sl. u kojima se automobilski promet mora skratiti i suziti na dopuštenu traku i parkirališta, u sklopu drugih mjera zaštite, ako se hoće sačuvati njihova prirodna svojstva, kulturna i etnografska obilježja i planinarsko-historijske objekte.

Povlačenje planinarstva u uske postojeće rezervate tišine i stalno napuštanje sve novih pozicija zato što je mreža puteva i drugih građevinskih objekata u ekspanziji, bilo bi defetizam. Tačno je: prašume, labirinti našeg krša, toliki još bistri slapovi ili penjački raj poput martuljske skupine i drugih sličnih predjela na kojima je i izgradnja obične stazice zahvat što ga treba stotinu puta odmjeriti prije nego se učini, odista su naše golemo bogatstvo koje valja odlučno čuvati. Ali, planinarstvo se ne može ograničavati samo na takve enklave.

Nužan je iz temelja drugačiji stav i ofanzivniji odnos planinara, jer se i val općeg raspoloženja i gledanja kada je riječ o odnosu prema »prirodi« povremeno vraća.

Planinarstvo se ne treba a priori odreći ni ti jednog dijela našeg nacionalnog prostora, od linije ruba Panonske nizine sa posljednjim ograncima i pobrdima, do praktično svega što pada do morske površine. Ima pravih planinskih tura preko pojedinih jadranskih otoka; na neke od njih vode i alpinistički smjerovi u koje se ulazi ravno iz čamca sa nula metara visine (Jabuka, 1966. g. i sl.); goranske akcije, marševi planinara, izviđača, omladine, pionira i starih boraca povodom proslava i jubileja idu toliko puta pravcima starijih i novijih ratnih pohoda, zbjegova, proboja ili seoba, često preko niskih brda koja sama po sebi nikada ne bi predstavljala nekakav zanimljiv cilj za posebni uspon, ali koja povezana u mnogokilometarsku turu postavljaju posve planinarske zahtjeve, pa i nude svojevrsan planinarski doživljaj.

Čak i čuveni transverzalni putevi sa prevažodno visokogoranskom reputacijom, kao Slovenski transverzalni, dohvataju se niskih područja Šavrinskog gričevja i prekomurskih brežuljaka, ne gubeći nego dobijajući, ako ne u težini a ono u drugom sadržaju. Konačno, i ogromni transkontinentalni putevi o kojima

VELIBOR STANIŠIĆ

Pisac ovog članka već je niz godina jedan od najvrednijih suradnika »Naših planina«. Njegovi članci, pisani znalački, misaono i čitko, pobuđuju pažnju naših čitalaca i želju da doznaju nešto o njegovoj ličnosti. Zagrebački planinari su ga upoznali na Prvom simpoziju planinara Jugoslavije 1974. godine kada je nastupio s referatom »Neki momenti od značaja za razvoj planinarske ideje i prakse u našim društvenim uslovima«. Na poziv naše redakcije da nam dopusti taj zanimljivi referat objaviti na stranicama našega časopisa, ne samo da je susretljivo dao privolu, nego je referat preradio kako bi ga prilagodio »Našim planinama«. Evo nekoliko osnovnih podataka o autoru.

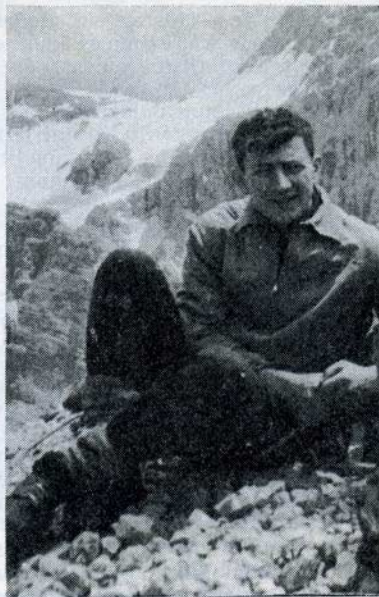
Velibor Stanišić rodio se 29. V 1934. u Zvorniku, u bosanskom donjem Podrinju. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Šapcu, a Pravni fakultet u Beogradu, gdje je nastavio da živi, radeći od 1959. g. u saveznoj administraciji. Oženjen je i otac dva djeteta.

U planine je odlazio još u dječaćklim godinama, a član planinarske organizacije postao je 1953. g. (PD »Gučevo« — Pravni fakultet, Beograd). Od tog vremena neprekidno i intenzivno planinari, bavili se gotovo svim oblicima planinarske djelatnosti. Sudjelovao je u stotinama grupnih i samostalnih tura svih sadržaja, u planinama svih krajeva Jugoslavije, svih visina i profila. Od 1956. g. uključuje se u AO studenata Univerziteta u Beogradu, gdje prolazi pripravnički staž.

Poslije odluke vojnog roka, 1959. g. dolazi u PD »Radnički« u Beogradu, a istodobno se uključuje u AO »Beograd« u kome provodi višegodišnji aktivni članski staž, kao sudionik, a često i kao organizator tura, tabora i tečajeva, najviše u Julijskim Alpama i Prokletijama, a također u Komovima, Durmitoru, Kamniškim Alpama, Karavankama, Prenju, Magliču, Šar-planini, Korabu i mnogim drugim masivima. U isto doba pravi veliki broj planinarskih i alpinističkih, mahom klasičnih, tura u inozemnim planinama (masivi Mont Blanc, Monte Rosa, Ectalske, Stubajske, Lehtalske i Kicbihele Alpe, Visoke Ture, Dolomiti, Rila, Istočni Balkan itd.).

je u posljednje vrijeme dosta riječi (a od kojih je jedan, od Baltika do Jadrana, već pušten u promet i u našoj zemlji) premda nemaju naglašen planinarski karakter, ipak posjeduju i vertikalni profil i prolazne točke — planinske i brdske, srednje i niske vrhove — koje skupa sa drugim sadržajima koje ovakvi putevi pružaju, a naročito s obzirom na osnovnu ideju sa kojom je pokrenuto njihovo uvođenje, predstavljaju još jednu ilustraciju više o tome kako planinarstvo u nekom vidu može da živi i na prostorima koji su podcijenjeni i zanemareni.

Ti se prostori ne bi smjeli smatrati poprištima prosječnosti i neambicioznosti. Jedan od najvećih penjača koje su dali Slaveni, Čeh Radovan Kuharž, popularni Radan, opisuje sa oduševljenjem ne samo svoje uspone u najtežim stijenama Centralnih Alpa, Kavkaza i na vrhove Himalaja, pa čak ni samo uspone u pješčaničkim tornjevima svoga zavičaja, na koje se penjao u serijama i na desetine dnevno, nego i svoje redovne ture od tridesetak i više kilometara, na skijama ili uz trčkanje pješke, jednom ili dvaput sedmično, preko dvije-tri stotine metara visokih brežuljaka Jizerskih hora. Može se na ovo odgovoriti, da je sve to činio u sklopu svojih ukupnih priprema za »prave« uspone, što je svakako točno ali ostaje činjenica da te pripreme nisu sa-

Od samog početka aktivno radi i u planinarskoj organizaciji, vršeći gotovo stalno u planinarskom društvu razne izborne dužnosti. Trenutno je član Izvršnog odbora Planinarskog saveza Srbije (predsjednik Komisije za alpinizam).

Djelovao je često i kao predavač i uopće propagator planinarstva. Od 1968. prilično redovno surađuje u »Našim planinama«, a povremeno je pisao i u časopisima »Kroz planine«, »Planinski vjestnik« i u drugim publikacijama.

Urednik

mo fizičke, inače bi se mogle izvoditi u dvorani i na pokretnoj traci, i da se iz cijelog odnosa velikog penjača prema brežuljcima njegovog zavičaja vidi jedno shvaćanje o nedjeljivosti svijeta planina, koji je povezan, lijep upravo u kontrastima i samo u cjelini shvatljiv.

Ali, u tom jedinstvenom svijetu postoji ono što je dovelo do rađanja i opstanka planinarstva kao društvene pojave, ono što pruža najprečišćeniji doživljaj, što čini da se planina javlja kao

borba naša nasušna

To su visoke planine, oštri grebeni, snježne padine i strme nepristupačne stijene.

Za alpinistiku se — pred nekih drugih kvalificiranih oblika planinarenja — u posljednje vrijeme u službenom planinarskom općenju odomacio izraz »specijalizirana djelatnost u okviru planinarske organizacije«. Čisto praktično gledano (da bi se naglasilo postojanje posebnih tehničkih znanja i sredstava) taj termin možda i nije loš. Ne valja, međutim, što se ponekad ne koristi uz podrazumijevanje kako je alpinistika nešto posebno, nešto dodato na »normalno« planinarstvo, nešto bez čega se u krajnjoj liniji može, ali kad već postoji — neka ga tu, korisno je. Drugim riječima, ono što je dio same suštine i srži planinarstva, što mu je sinonim u mnogim jezicima

ma, te što je — historijski gledano — njegova polazna točka, uzima se kao nešto postransko, sporedno, a time po prirodi stvari i kadrovski usko.

Taj nesporazum dolazi dobrim dijelom i od razlika u pojmovanju alpinističke djelatnosti tj. njenog fizičkog pojavnog oblika. Zavidljujući rezultati u ekstremnom penjanju ili složeni organizacijski pothvati i milionski troškovi vezani za ekspedicije u daleka gorstva, način publiciranja tih nesumnjivih podviga (koji bez daljnjeg spadaju u najviša dostignuća koja čovjek na planu fizičke kulture uopće ostvaruje) djeluju doduše kao propaganda, ali imaju i drugu stranu. Jedan broj ljudi sada ima u vidu samo one forme i one domete alpinistike koji su odista privilegija izuzetno obdarenih ljudi rođenih uz to u sretnim okolnostima. A valjalo bi kod rasuđivanja o tim stvarima, polaziti od onoga šta normalan i zdrav čovjek, oduševljen planinama, u našim najobičnijim uvjetima može naučiti i šta bi zapravo bilo normalno da nauči ako mu je do planina odista veoma mnogo stalo te provodi dobar dio života u njima.

Zar je logično da neko godinama i decenijama odlazi redovno u planine, provodi i preko stotinu dana godišnje u njima, a da baš nikad ne dobije želju ili priliku ili bar sretan slučaj, da napravi neki uspon koji bi bio alpinistički čin, a koji nikako ne mora biti relativno težak (da se popne nekada zimi uz pomoć cepina i dereza na kakav visoki vrh, da izađe na neki nemarkirani stjenoviti alpski vrh, da prođe po koju klasičnu glečersku turu, da makar iz znatiželje sa iskusnijim prijateljem prepenje neki lak smjer u kakvoj kraćoj stijeni, da sudjeluje u zimskom grebenskom priječenju kakve visoke planine koju je ljeti već upoznao i sl.). Da li je to normalno očekivati ili je to nekakva tamo »specijalizirana djelatnost u okviru planinarske organizacije«?

Zato bi bitan zadatak alpinista — upotrebimo sada taj naziv za ljude koji se znatniji dio svog planinarskog vijeka sa određenim sistemom i ambicijama bave penjanjem — bio da pored dometa koji osobno žele dostići daju što veći doprinos »alpinizaciji« cijelog planinarstva.

Upravo srednje visoki kvalitet je stvarna snaga i osnova jednog planinarskog pokreta — ljudi kojima je zadovoljstvo svaki napor i svaki vid boravka u planini, koji su sposobni podnijeti svaki teret, hodati od zore do zore, izvući na ledima iznemoglog druga, presmučati zavijanu planinu, koji će sa sigurnošću i zadovoljstvom prepenjati niže ocijeunjene stijene, grebene ili ledene barijere, ali u trenutcima nadahnuća savladati možda i nešto teže, koji neće kao tragičan događaj shvatiti prinudni bivak ili gubitak orijentacije u magli, koji će znati pretpjeti glad, žed, zimu, vrućinu ili oskudicu, koji će jednom riječju, biti kadri stići i uteći. Sigurno je da najveći dio ne će dospjeti u sastav neke državne ekspedicije, ali takav kadar morao bi biti onaj

idealni cilj kada se govori o prosjeku, cilj koji su dostigle jake planinarske organizacije nekih drugih zemalja.

Ovo nije pohvala osrednjosti. Pobjednički koraci uz Makalu ili Ager i prvi bojažljivi zahvati cepinom ili kladivom na tečajevima i lakim turama kao i usponi po planinskoj stazi — samo su različiti nivoi i različiti oblici jedne jedinstvene težnje ljudi da ne izgube svoje prirodno svojstvo borca, bilo to pod kupolama padobrana, na splavovima kon-tikija ili u planinskim strminama.

Od donjih stanova oglasili su se psi. To se grupa po svojoj prilici spustila iz Krošnje do Druge livade. Planinar se prenuo iz razmišljanja i opazio da se već počeo hvatati sumrak. Nije mu se ustajalo sa praga niti je htio i mogao da svodi račune o svojim željama i činovima.

Nekada mu je bilo važno prije svega da stane na što više brda u što širem geografskom rasponu — gladan dalekih i novih prostora i nepoznatih vidika. Uživao je zatim u tome da pokaže sebi (i drugima) kako može i umije prolaziti kroz stijene, male i nepoznate i velike i čuvene o kojima se piše i priča. Kosa mu se dizala od uzbuđenja kada mu se dešavalo da bude među prvim pristupnicima u neki smjer i da dodirne rukom tamo gdje to niko nije učinio od kako postoje planine i ljudi. Činilo mu se, potom, da su trenuci kada se umornim i sporim korakom stupa na ledena pleća četiritsućnjaka najveći darovi koje planina uzvraća onima koji joj poklanjaju život. Bila mu je često najmilija časna dužnost vodiča, svedjedno da li školske djece po ćuvicima Fruške gore ili svojih drugova po prevojima i vrhovima Alpa. Bilo mu je važno, nekada, preći prije drugih ciljnu crtu poslije pronađenih kontrolnih točaka, spustiti se sa manje padova na smučkama, izvući spasilački čamac do visine planinske kuće, napraviti iglu, učiniti nešto za druga i za nepoznatog u planini. Sam bog sveti zna šta je sve i koliko do sada prenio na ledima, koliko je noći probdio, prepješao ili prespavao na ko zna kakvim mjestima.

Sada mu je bilo važno samo da postoji ta livada, taj pogled na visoke planine koje se ni sa čim ne mogu usporediti, te saznanje da može tada, i sutra, i za deset ili sto dana, i dok je živ, biti na takvom ili sličnom mjestu ne tražeći ništa više, jer ničega višeg od borbe i mira poslije borbe naprosto i nema. I činilo mu se da dugi niz godina koji je prošao (i onaj, nepoznate dužine, koji će proći), sve te igre i napori, pobjede i povlačenja, podvizi i strahovanja, poleti i zamori, prozebanja i preznojavanja, tereti i olakšanja, usponi i silasci, dani i noći — da je sve to samo priprema za jedan dan kada će, isto ovako kao sada, sjesti na prag kuće u nekoj dolini, možda vrlo star, možda i ne toliko, u svakom slučaju suh kao kost, sijed kao ovca, crn kao zemlja, vrlo umoran i vrlo miran, i više nego ikada osjetiti kako su on i planina jedno i kako će u njegov ostati zauvijek.

Drugarstvo svjetlije od zore sjajne

Šesti memorijalni pohod na Lupoglav
povodom pogibije I. Dilbera, M. Stjepanovića
i Z. Jajatovića (1970 — 1976).

ZDENKO JECH
ZAGREB

SLIKA DESNO
Nadgrobnni spomenik pod Lupoglavom

Silazim s vlaka na sarajevskoj željezničkoj stanici. Dočekuju me dobro poznata, široko nasmijana lica Erola i Gafe. Srdačno se pozdravljamo i sva trojica želimo u isti mah reći mnogo toga, sve. Ta već dugo se ne vidjesmo, a svakim se danom u našim planinarskim i penjačkim životima dešava mnoštvo najraznolikijih događaja.

Već odavno znam da ću u ovo maglovito, zimsko jutro doći u Sarajevo, naći se s drugovima i da ćemo svi zajedno poći posjetiti grobove poginulih nam drugova, visoko gore u vrletima Prenja.

Isto poslijepodne grabimo čvrstim korakom dolinom Mostarske Bijele put Grabovčića. Teška me naprtnjača pritisla pa uzlazim uz planinu nekako pognut; da li od tereta ili od misli koje naviru

U planini mrkoj nek mi bude hum
Nad njim urlik vuka, crnih grana šum
Ljeti vječan vihor, zimi visok snijeg ...

(I. G. Kovačić)

Tako reče pjesnik; ali zar je ova lijepa i ponosita planina, koja već odnese tisuće života za ratnih i poratnih godina, nezasićna mladih ljudi što tek pohrliše k svojim visovima. Gora, kao da se stidi svojih djela, zastrla je obraz neprozirnim maglenim velom, a niz čvornate grane niska drveća cijede se debele kišne kapi. Mokar snijeg kipti pod odlučnim koracima, a tišinu prekida škripa cipela, duboko disanje drugova, u dolini šum nestašne Bijele. Uskoro se obresmo u napuštenim Grabovčićima. Duško, Ahmed, Erol, Peja, Jozo i ja.

Sjedimo uz zahuktalu peć, srčemo vrući čaj i pečemo kobasice. Rasprela se priča, planinarska, bezbrižna. Svaki od nas želi mnogo toga ispričati drugovima — o prošlom usponu na Lupoglav ili u Kamniškim Alpama, o drugovima koji će sutra doći, o prvenstvenom

usponu u Zubovima, o novim cipelama. Ali misli nam svaki čas lete k vrletnim visovima Prenja gdje se u zasnježenim njedrima Lupoglava naši drugovi odmaraju od posljednjeg uspona. Po što zna koji put pričamo o njima, o danima kad su odlazili u planine da nađu iskonsku ljepotu, sreću, da provedu vedre trenutke sa svojim drugovima.

Stigoše Raka, Boko, Emira i Cima. Stisak ruke, pozdravi. Priča se do kasno u noć.

Monotoni klokoč kišnih kapi po crijevu pobjate govori nam svojim nemuštim jezikom da se ne izvlačimo iz mirisna sijena. Lijepo je ovako lješkariti i slušati najljepšu pjesmu, pjesmu planine. Vjetar mrsi strune mokra granja, a kišne kapi traže posljednje utočište u raskvašenu snijegu.

Uskoro grabimo strmo uzbrdo ka grobovima, utiremo prtinu da bi naši drugovi sutra što lakše pošli za nama. Kišu smjenjuje snijeg, a vjetar ga sikićući skida s grana zastirući nas bijelim ledenim koprenama. Već prtim snijeg do koljena, a magla ispredana jakim sjevercem obavija planinu

Borovi i jele, javori i breze
svijaju se jedan do drugoga ...

Smjenjujemo se u vodstvu, Erol, pa Peja, Ahmed, ja, pa Jozo, Duško. Svježi nas snijeg brzo umara. Raka i Boko ostaju kod starih katuna i postavljaju bivak; oni će sutra s ostalima na uspon. Mi se uspinjemo dalje šumskom padinom. Hvatamo dah sklonjeni u jedan katun, no ubrzo drhturimo mokri i ohlađeni vjetrom što huji kroz prorjeđenu šindru. Kako bi dobro došla vatrice na počadavjelu ognjištu gdje samuje stari sać. Moramo dalje. Treba se probiti do grobova, ta nema mnogo, sat-dva hoda kroz snijeg i mećavu, možda i više. Dva su sata poslije podne. Krećemo maglovitom šumom u smjeru, pretpostavljamo, grobova. Vjetar je sve to jači, a gusti snijeg za čas ispunja prtinu i sakriva

drugove preda mnom. Nije mi teško danas; naprtnjača je laganija. U njoj su vestoni, foto-aparati, cepin, malo hrane i rezervne odjeće. Uživam u snijegu i vijavici; načas pomislim kako su ovakve vrmenske prilike često kobne, ali se uskoro vraćam staroj izreci — misli na nešto lijepo i budi uvjeren u postojanje još težih trenutaka i situacija.

Sa strahom zurimo u maglu da ne prodemo pokraj grobova. Ali oni su sigurno zatrpani, prekriveni mekim, bijelim, snježnim pokrivačem. Konačno nakon pet sati proboja ugledasmo pred sobom vršak kovane siluete Lupoglava s karabinerom u srcu. Razgrčemo snijeg rukama ne bismo li otkopali ploču. Drugovi! Stigosmo da odamo počast velikoj žrtvi koju ste položili pred noge ove prelijepe, ali surove i nemilosrdne planine.

Gologlavi, šutimo. Zamagljeni mi pogled prati zasnježena slova... Dilber Ilije Ilija... Stjepanović Mile Milorad...

... Vjetar šumi, bruji,
lišće pjeva žalovite pjesme,
mrtvoga drugara...

Kako da ugušim bol u grudima, da nadjačam pjesmu ove ljepote planine, njezin žalobni urlik što druguje s ovim samotnim grobovima. I zadrhta Erolov glas kroz simfoniju planine: Neka je vječna slava poginulim drugovima! Slava im!

Uspomene

MUHAMED ŠIŠIĆ SARAJEVO

18. 2. 1970. Stanica GSS Sarajevo, samo dva dana poslije veoma naporne akcije na Bjelačnici, ponovo je alarmirana. Alpinisti Ilija Dilber, Zijah Jajatović i Milorad Stjepanović nisu se vratili u dogovoreno vrijeme s Prenja. Ekipa sastavljena od članova GSS, stanice Mostar i Sarajevo, odmah je krenula na Prenj preko Rujišta i Bijelih Voda.

19. 2. 1970. Sastanak AO Sarajevo. Smijeh i šale na račun onih koji treba da budu »spaseni«. Tako je među svima koji poznaju Iliju, Ziju i Milorada.

20. 2. 1970. Stigla je vijest s Prenja. Spasitelji su stigli u kuću na Jezercu. Kuća je bila otvorena i prazna. Nespremljeni kreveti i tri kašike u posudi s purom govorili su da je napuštena na brzinu. U knjigu posjetilaca upisano: »12. 2. 70. došli preko Skoka po prekrasnom vremenu. Cijelim putem kopali stepenice.« I ništa više. Ni kuda, ni kada su otišli. Od opreme nađen je par cipela, uže, kacija i nešto rezervne odjeće. Ekipa nastavlja traganje, a u Sarajevu i Zenici strepnja. Podignuta je prava uzbuna. Spremaju se ekipe iz Konjica, Jablanice, Zenice, Mostara i Sarajeva.

21. 2. 1970. Druga ekipa, preko Konjičke Bjelašnice dolazi na Jezerce. Spaja se s pr-

Lupoglav se sakrio za oblake. Stidi se. Silazimo.

Nizbrdo je lakše. Pokušavamo pratiti prtinu, no mjestimice je više i nema, zbrisao ju vjetar. Snijeg pada sve jače, gušće i muklo pokriva planinu. Jurimo strmom jarugom i uskoro se hvatamo markiranog puta.

Nad Grabovčićima kiši. U »našoj« se kolibi sakupilo mnoštvo planinara, oni će na grobove izaći sutra.

Srećem mnoga poznata lica drugova s tko zna kojeg uspona ili ture, Goran, Toma, Fikreta, Gafa, Slobodan... Upoznajem nove drugove. Leo, Elma, Azra, Fudo... Predeno priče i želimo u isti mah reći sve, sve što doživjesmo, danas, juče i sve ovo vrijeme koje se ne vidjesmo. Presretan sam i razdragan. Volio bih da sam velik i snažan kao ova planina, kao sve planine, pa da u zagrljaj primim sve drugove, sve planinare, sve ljude...

Drugarstvo u planini i na planini, drugarstvo čvršće ma koje stijene, ljepše svake sjajne zore, drugarstvo svih penjača, planinara...

Jugo svojim toplim dahom razodijeva prkosne, doskora zasnežene vrhove. Zapjenjene bujice snose u dolinu dah planine. Kiša kišom kiši. Ponad zelene Neretve nadvili se Prenj i Čvršnica, poduprli sivi svod i ne daju suncu da zaviri u dolinu i obasja nam put.

Sišli smo s planine.

Sada u grad.

vom i zajedno s njom nastavlja traganje. Međutim, sve je bezuspješno. Od nestalih ni traga. Veliko nevrijeme koje je na Prenju vladalo od 13. do 16. 2, s malom iznimkom 14. rano jutro, prekrilo je sve tragove. Pretpostavljalo se da su krenuli prema Lupoglavu i u tom pravcu su bile usmjerene sve akcije.

Slijede dugi dani bezuspješnog traganja. Na Prenj odlaze ekipe sa svih strana. Helikopter im donosi hranu, tako da spasavatelji i ne silaze u dolinu. Međutim, sve je uzalud. Nada, da su se negdje sklonili dok je vladalo nevrijeme ili da su bježeći pred njim odlutali u neko od sela pod Prenjom, ustupala je mjesto gorkoj i sve jasnijoj stvarnosti. Dani polako prelaze u mjesec, a rezultata nema. Tek 5. maja grupa alpinista prilikom uspona na Lupoglav nalazi tragove na samom vrhu i nakon toga se traganje usmjerava na usko područje oko Lupoglava. No, sve je to još više od mjesec dana bilo bezuspješno. S istočne strane Lupoglava pronađene su 13. juna skije i ranci. Sada je bilo samo pitanje dana kada će i tijela Dilbera, Jajatovića i Stjepanovića biti pronađena. Ti dani su ubrzo i došli: 21. juna pronađen je Jajatović, 4. jula Dilber, a 7. jula Stjepanović.

Svi su nađeni u Barnom dolu na jugozapadnoj strani Lupoglava u razmaku od nekoliko stotina metara. Dilber i Stjepanović su 11. jula tu i sahranjeni, dok je Jajatović prenesen u Sarajevo.

Snimci iz foto aparata koji su nađeni uz Stjepanovića pomogli su da se sazna kuda su prošli i da se zaključi kako je nastala tragedija.

* * *

12. 2. 1970. Rano ujutro bilo je lijepo vrijeme; oni su brzo napustili planinarsku kuću i na skijama s penjačkom opremom krenuli preko Vjetrenih brda pod istočnu stranu Lupoglava. Tu su ostavili skiije i ostalu opremu i samo s penjačkim priborom krenuli na uspon, pretpostavlja se, kroz strmu zasnježenu žljebinu koja se nalazi uz istočni greben i izlazi na sedlo između vrhova Lupoglava. Odatle su krenuli sjevero-zapadnim smjedom na sam vrh. Posljednji snimci su na vrhu u magli. Inje na kapama dokazuje nisku temperaturu i vjetar. Pretpostavlja se da su se pokliznuli ili ih je vjetar oborio.

* * *

4. 5. 1970. Naša je šestočlana ekipa na Prenju već nekoliko dana. Danas je vrijeme prekrasno. Cijelim putem do Crnoglava gledamo prekrasni vrh Lupoglava, njegov kao nož oštri sjevero-istočni greben i kratku ali vrlo impozantnu sjevernu stijenu svu u ledu. Ispod same stijene pravimo zajednički bivak i u večeru razgovaramo. Sada, kada smo tako blizu ovog veličanstvenog vrha, osjećamo, znamo da je on bio njihov cilj i njihova sudbina. Njima obećavamo, a sebi se zaričemo da ćemo svake zime dolaziti na Prenj i penjati se na Lupoglav, a svake pete godine praviti pohod iz Konjica preko Jezerca i Vjetrenih brda do Lupoglava, što je vjerojatno bio i njihov put.

* * *

Naši prijatelji su pokopani na Prenju ispod Lupoglava i to nas je još više vezalo za ovu surovu planinu i divni teško pristupačni vrh. Odlazili smo ljeti i zimi, na izlete i uspone, pojedinačno i u grupicama, a polovinom februara svi bismo bili kod grobova, s malo cvijeća i puno praznine u srcima. Odozdo bismo gledali Lupoglav i proklinjali ga, a gore, kada bi nam pružio ruku pomirenja, praštali bi mu sve.

Bližila se petogodišnjica pogibije naših prijatelja i vrijeme da izvršimo naše obećanje. Želja nam je još bila da na ovom, memorijalnom pohodu, bude mnogo više planinara nego na prethodnima, da ih se što više uspne na sam vrh, da bar za trenutak osjete ono što su osjećali naši prijatelji prilikom uspona, da pokušaju razumijeti što tjera ljude na osvajanje vrhova i stijena, da možda shvate kako smrt za alpinistu prilikom uspona i nije ono najstrašnije i najružnije.

* * *

15. 2. 1975. Vrijeme je loše. Kolona od 65 planinara polako se uspinje uz strme padine

Prenja. Odziv za ovaj pohod je zaista velik. Sastav je raznovrstan i po godinama i po spolu. Sinoc u selu, uz logorsku vatru, sjedjeli smo do kasno uz zanimljiv razgovor. Jedinim mještanima koji su još ostali u Grabovčicama, baba-Janji, čiča-Danilu i Andi, podijelili smo skromne poklone pokušavajući se i tako odužiti za sve ono što su nam za ovih nekoliko godina poznanstva učinili. Krov nad glavom i lijepa riječ, čaša mlijeka i dobronamjeran savjet, a sve to okrunjeno roditeljskom brigom za sve nas. Sve nas je to dočekivalo u selu i ispraćalo na uspone.

Laganim hodom za tri sata stižemo u Barni dō grobovima naših prijatelja. Iznad njih se na trenutke, kroz maglu pokazuje dvoglavu gorostas, kao da nas podsjeća da je na mrtvoj straži i da će tamo ostati vječno. Na grobove očišćene od snijega polažemo borove vijence s pregrštima crvenih i bijelih karanfila. Svi smo okupljeni u polukrugu.

Za ovih nekoliko posljednjih godina ovdje se sve izmijenilo. Ljudi koji dolaze, njihov sastav, ova nekada mirna dolina, sve se izmijenilo osim one praznine i sjete u srcima nas koji smo ih poznavali i bili im prijatelji. Drugi koji su tu, došli su iz različitih razloga, neki da nastave tradiciju, a drugi da vide kako sve ovo izgleda i da sutra nastave graditi na temeljima u koje su naši prijatelji položili svoje živote.

Sjećam se Ilije, tihog i šutljivog mladića, dobrog penjača, koji me učio prvim koracima u stijeni, s lulom u ustima i čudnim sjajem u očima i njegove parole: »Djela govore umjesto ljudi«. Sjećam se Zije, vršnjaka i prijatelja, s kojim sam u isti dan počeo penjati i učiti vezati čvorove, visokog, uvijek s razbarušenom kosom i tajanstvenim osmijehom na licu, naših kupanja na Bentbaši i zajedničkih uspona, naših želja i snova koji su ostali neostvareni, sjećam se i Milorada niskog i mišićavog džudiste, uvijek spremnog na šalu i smijeh i našeg prvog samostalnog uspona u Tarašu.

Prene me zvonki glas i stihovi Nazorove pjesme o Prenju koju je Ilija tako mnogo volio i često recitirao:

Prenj planina nije
Žrtvovni je kamen
Što čeka da sveti
Očisti ga plamen
I bijeli svećenik
K njemu jednom stigne
Pa k zvjezdanom suncu
Sebe i nas digne

A kada se sve svršilo, kada je došla grupa koja je išla njihovim tragom od Jezerca do Lupoglava, kada smo se nas 26 vratili s vrha i svi krenuli prema selu, još dugo sam ostao pored grobova na kojima je vjetar lomio bezuspješno pokušavajući da ugasi plamen upaljenih svijeća i razbacivao karanfile koji su se na snijegu još jasnije isticali.

Vitreuša

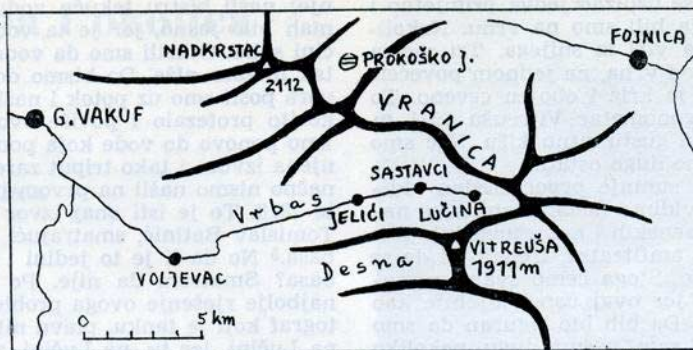
JANKO DUIĆ
TRAVNIK

Prvi put sam je ugledao sjedeći na Idovcu, vrhu Raduše. U prvi mah nisam ni znao što je to. Pomislio sam da je dio Vranice, ali sam ipak vidio da je to zasebna planina. Uzeo sam kartu¹ i našao je. Malena, ali kočoperna diže se Vitreuša s južne strane gornjeg toka Vrbasa nasuprot Vranici, na sjevernoj strani. Vranica i Vitreuša čine ustvari kolijevku Vrbasa i stvaraju sutjesku kojom se probija u prvih nekoliko kilometara svoga toka. I prve vode Vrbasa dobija od potoka koji teku s obronaka ovih dviju planina. Vitreuša me privukla i svojim izgledom i položajem. Za razliku od svoje velike susjede Vranice na sjeveru i malo udaljenije Čvrnsnice i Vrana na drugoj strani Rame, Vitreuša djeluje kao »slamka među vihorove«. Jedino svojom visinom od 1911 m kao da bi htjela da se umiješa među velike. Duga je svega 3-4, a široka 2 kilometra, a na jugu njegovom lijevom pritokom Desnom (?!). To je prilično visoko planinsko bilo u obliku klina dugo 7, a široko oko 3 kilometra na mjestu gdje se dotiče s Vitreušom, dok mu širina pada na manje od jedan kilometar na mjestu utoka Desne u Vrbas. Vrhovi su mu Živka (1489 m), Kulentaš (1561 m), Laznice (1510 m). Na sjevernoj su strani, prema Vrbasu, guste šume Gunjača i Ogara.

No vratimo se Vitreuši koju, mislim, ipak treba izdvojiti od ovog šumovitog grebena. Zanimljivo je da u Gornjem Vakufu, kao i u selima pod samom planinom, ne znaju za Vitreušu. Za Vagan su čuli, ali ne za Vitreušu. Pored najvišeg vrha istoga imena i visine (1911 m), na Vitreuši su još četiri vrha: Vagan (1721 m) na sjeveru, Gromilica (1844 m) na zapadu i bezimene kote 1868 i 1846 na jugu. Kota Dare (1800 m) i trigonometar Strug (1819 m) nalaze se na suprotnoj strani potoka Desne i svakako ne spadaju Vitreuši. Ime Vitreuša mislim da ima svoju etimologiju u riječi vjetar. Svakako u ikavskoj varijanti, jer ovo je ikavski kraj. Ima i drugih ikavskih toponima u najbližoj okolici: Sikirski potok, Zastinje, Ričica, Rika, Zvizde. Vitreuša je u stvari granica između Bosne i Hercegovine. Stanovnici južnih naselja su Hercegovci. Josip Sigmund naziva je Vitruša.² Po svom sastavu Vitreuša je, kao i Vranica, dio starog bosanskog škriljevačkog gorja iz paleozoika. Na sve strane vire tamne stijene i škrilje, a vrhovi su travnati, čunjasti i blago zaobljeni. Brojni su izvori i potoci na sve strane. Vitreuša se nalazi na razvođu Crnomorskog i Jadranskog sliva. Sjeverni i zapadni potoci teku u Vrbas i u Crno more, dok istočni i južni teku u Neretvicu i Ramu, te u Jadransko more. Potoci, koji izviru svega stotinjak metara udaljeni

jedan od drugog, nose svoje vode u dva mora. Na Vitreuši nema ni markacije, ni planinarskih objekata. Nije uključena ni u transverzalu »Po planinama Bosne i Hercegovine«. Najbolji prilaz planini je iz gornjeg Vakufa, uz Vrbas. Mislim da ovaj prilaz treba detaljnije opisati, jer on može poslužiti kao izvršna ishodišna točka, ne samo za Vitreušu, nego i za neke druge, planinarima zanimljive točke, kao što su Dobruška planina, istočni dijelovi Vranice, izvor Vrbasa, Matorac i Zec³. Za ovaj dio priprema zadržao sam prijatelja koji je radio u Gornjem Vakufu, a i sada često tamo ide. Kad je prvi puta išao, vratio se neobavljena posla jer, kako sam već spomenuo, za Vitreušu ne znaju. Drugi puta dao sam mu kartu i naznačio krajnju točku Vrbasa kao naš cilj. Dobili smo dobre vode i znali što nam je činiti. U svakom slučaju morali smo biti u Gornjem Vakufu rano ujutro, ako smo željeli obaviti posao u jednom danu. Ostavši bez kola, morali smo poći dan ranije na spavanje u Gornji Vakuf. To je našem izletu dalo poseban čar i podsjetilo me na ranija vremena, kad je svaki izlet bio mala ekspedicija. Navikli smo, u zadnje doba, da i udaljenije planine posjećujemo u jednom danu, pa nam je ovo bilo pomalo čudno.

Iz Gornjeg Vakufa ima redovna autobusna linija do sela Voljevca (11 km) i Jelića (21 km). Prvi autobus ide ujutro u 4.40. Najbolje je ići autobusom Šumskog poduzeća »Koprivnica« iz Bugojna, koji vozi radnike do Sastavca (27 km od Gornjeg Vakufa), a polazi u 5.30. Sastavcom nazivaju barake na ušću Sikirskog potoka u Vrbas. Do Sastavca put je dobar i za obična kola. Barake nisu na samom ušću Sikirskog potoka, nego stotinjak metara u njegovu kanjonu. Tu se mogu ostaviti kola, snabdijeti se osnovnim namirnicama, a po potrebi i noćiti. Kad se izađe iz autobusa potrebno je vratiti se stotinjak metara i krenuti lijevo, uz Vrbas. Uz Vrbas je probijen put još 5 kilometara do Lučine, ali ovaj put je samo za terenska vozila. Put se lagano penje uz Vrbas, dok se sa svih strana slijevaju brojni potoci, jačajući polagano tanku nit Vrbasa. Kod nas kažu »Dobra voda s potocićim« ne misleći isključivo na rijeku. Od Sastavca do Lučine išli smo 50 minuta. Lučina je augmentativ od luka, a u našim krajevima nazivaju lukom livadu u zavoju rijeke. Lučina je prostrana livada na 1550 m, nagnuta na zapad. To je ustvari velik amfiteatar zatvoren s tri strane obroncima Vranice, Zeca i Vitreuše i otvoren jedino na zapad, kamo istječe Vrbas. Na Lučini su brojni ostaci temelja nekadašnjih zgrada koje su služile rudarima. U južnom potoku naišli smo na mali vagonet koji nas je iznenadio, jer nije bilo nikakvog traga pruzi. Po povratku smo saznali od radnika

da je od 1961. do 1963. godine vađena baritna ruda pod Zecom. Bio je to površinski kop koji je ubrzo napušten. Rudu su dovlačili vagonetom do Lučine, a odatle je prevozili kolima s konjskom zapregom. Na Sastavcu ruda je ispirana i odvožena dalje. Nije ni čudo što je ovakva eksploatacija brzo napuštena.

Prije rata bile su tu i staje nekog Vlade Sušića, sarajevskog gazde, koji je tu držao ovce. »Cijela planina bila je njegova, kako reče jedan radnik. Znao je imati po 10 kilograma masnog sira godišnje po ovci.« Danas je tu samo jedna drvena koliba kojoj nedostaje pola krova. Lučina je prava planinarska raskrsnica. Oдавde je blizu na Matorac, Zec, Vitreušu i Ščit, koji kao pravi štiti doista zatvara jugoistočni dio Vranice. Na karti piše Štit, ali mještani kažu Ščit. Kao potomci starih šćakavaca, što doseliše iz Hercegovine, ne kažu samo Ščit nego i šćap, šćipati, klišća, pušćati itd. Ovaj »šć« odlika je šireg dijela zapadne Bosne, jer su ga doseljeni Hercegovci uspjeli nametnuti i starosjediocima. Ovaj Ščit (1950 m) treba razlikovati od Ščita (1780 m) koji se nalazi na drugom kraju, između Krušćičke planine i Vranice.⁴

Od Lučine put nas vodi na jug, rubom šume na istočnoj strani Vagna. Držeći se duboke, suhe vododerine, za manje od pola sata prešli smo uski pojas bukove šume i izašli na livade južno od Vagna. Na jugu nam se ukazao neočekivan prizor. Pred nama je bila visoka strma barijera Vitreuše zatvorena s tri strane, a otvorena na sjever, prema nama. Od polovine svoje visine bila je pod snijegom. Odmah smo pogledali na kartu i vidjeli guste slojnice, u obliku potkovice, koje kod kuće nisam ni primijetio. To nam je potvrdilo našu poziciju. Za uspon smo odabrali istočni greben, jer nam je bio bliži. Vidjeli smo da to nije vrh planine, jer se on nalazi malo južnije od ruba cirka pred kojim smo stajali. Uglavština cirk bilo nam je jasno otkuda ova duboka, u ovo doba godine suha vododerina (bilo je to polovinom listopada). U cirk sigurno napadaju mnogi snjegovi koji se u proljeće mjesecima tope. Ova voda teče prema Lučini. Penjući se dalje rubom vododerine pred nama su se pojavljivali novi vidici: na sjeveru

vrhovi Vranice, a na istoku Matorac i Zec. Nažalost, horizont je bio zamagljen i dalje se nije vidjelo. Bilo je oblačno, a počela i sitna kiša. Bojao sam se da će se oblak spustiti na planinu i sasvim zakriti vidik. Kao da smo nešto slutili, a i da ne prelazimo duboku jarugu, krenuli smo njenom lijevom stranom prema središtu cirka. I nismo se prevarili. Na unutrašnjoj strani istočnog dijela cirka ugledamo malo bistro jezero kojega nije bilo na karti. Na karti su ucrtana samo dva vrela, za koja smo mislili da su presušili. Pomislili smo da je to samo mala lokva, slična onoj pod Idovcem, u koju se nakupila voda od kiša što su padale posljednjih nekoliko dana. Ali ne! Iz jezera je istjecala dosta jaka voda i ponirala u vododerinu svega nekoliko metara od jezera. Na suprotnoj, zapadnoj strani u jezero je utjecao isto tako jak potok, čije je bistro vrelo bilo udaljeno svega desetak metara. Podsjetilo me na Šatorsko jezero, samo što je ovo manje i pliće. Očekivali smo da ćemo naći tritone kao na Vranici i Šatoru, ali ih nije bilo. Ne znam zašto, ali sažalio sam se nad tim bistrim planinskim okom. Činilo mi se kao da se boji da će onaj potok što istječe, izvući iz njega ono malo plitke vode i da će tako nestati. Pošto drugovi u PS BiH razmatraju uvođenje nove transverzale po jezerima naše republike, mislim da ne bi trebali propustiti ovo ubavo, preplašeno planinsko oko pod Vitreušom. Naravno, trebalo bi prvo provjeriti da li možda izvor, a s njim i jezero, ne presuši ljeti. O jezeru smo se poslije raspitali i kod mještana. Znaju za nj, ali mu neznaju imena. Odlučismo da ga nazovemo Vlašičkim jezerom, u čast našega matičnog društva. Bilo bi nam drago, ako bi ovaj naziv bio prihvaćen među planinarima. Od jezera smo krenuli strmom padinom cirka i za desetak minuta smo bili na polovini istočnog grebena, na snijegu. Ono, čega smo se otpočetak bojali, dogodilo se. Oblak je legao na planinu i našli smo se u gustoj magli. Držali smo se ruba cirka, jer je vidljivost bila veoma mala. Drago nam je bilo što idemo po snijegu, koji je jedva prekrivio travu. Barem ćemo imati trag za povratak. Ubrzo smo bili na vrhu barijere. Ponovo smo pogledali na kartu i odredili da se vrh nalazi kojih 200 m prema ju-

gozapadu. Teren se uzdizao jedva primjetno i za desetak minuta bili smo na vrhu. Nekoliko tamnih stijena viri iz snijega. Tri metra južno i sjeverno od vrha, na jednom povećem kamenu, uklesan je križ i obojen crveno. To je oznaka za trigonometar Vitreušu 1911 m. Vjetar brije i nosi gustu sitnu kišu. Već smo mokri i ne možemo dugo ostat.

Vitreuša je bez sumnje prvorazredan vidikovac, no mi ne vidimo ništa. Planina se nalazi na granici bosanskih i hercegovačkih planina i, kao usred amfiteatra, trebalo bi da se vidi na sve strane. Stoga ćemo svakako morati ponovo doći, jer ovaj uspon djeluje kao nedovršena priča. Da bih bio siguran da smo na vrhu, krenuo sam prema jugu nekoliko stotina metara po uskom travnatom grebenu, koji se strmo spuštao na istok i zapad. U jednom naletu vjetra ugledao sam pred sobom bezimenu kotu 1868. Pošto je ova kota prilično daleko od ruba spomenute barijere znao sam da ona ne može biti vrh. Nije bilo sumnje da smo se zaustavili na pravom vrhu. Nazdravili smo iz male bočice i ostavili je pod kamenom na vrhu. Slijedeći svoje tragove u snijegu započeli smo spuštanje. Evo nas ponovo na jezeru i nakon dva tri gutljaja vode slijedimo suhu vododerinu prema Lučini. Na trenutak se malo razbistrilo i ponovo smo počeli razmišljati o Zecu i Fojnici, što je bio naš prvobitni plan. Bilo je tek jedanaest sati. Ali magla se ponovo vratila na okolne vrhove i rastopila naše nade da se spustimo u Fojnicu.

Idući ujutro od Sastavca do Lučine slijedili smo stalno tok Vrbasa. Ustvari to je mali bistri potocić, koji se prelijeva preko tamnih stijena i pomalo jača primajući pritoke s Vagna i Šćita. Sada, kad smo ponovo na Lučini, htjeli smo da mu vidimo izvor. Našli smo ga nasred livade, u suhoj vododerini, koja silazi sa sjeveroistoka iz Kotlova dola. Tu, na Lučini, ova vododerina sastaje se s drugom, južnom, koja dolazi ispod Vitreuše i kojom smo i mi sišli. Ali, svega nekoliko metara od ovoga izvora ulijeva se s desne strane drugi potok, koji teče kroz travu i dolazi sa sjevera, ispod Luka. Luke se nalaze na jugoistočnim obroncima Vranice, između Šćita i kote 1818. Preko Luka ide staza s Vranice prema Lučini i Zecu. Krenuli smo uz ovaj potocić po blagoj travnatoj padini prema Lukama. Nakon stotinjak metara našli smo mu izvor i pomislili da je to izvor Vrbasa. Silazeći začuli smo žuborenje jednog potoka istočno od nas i krenuli prema rubu šume u Kotlovu dolu. Tu smo došli do već spomenute sjeveroistočne vododerine i u

njoj našli bistru tekuću vodu. Nije nam odmah bilo jasno, jer je ta vododerina na Lučini suha. Otkrili smo da voda ponire pedesetak metara niže. Da bismo došli do njena izvora pošli smo uz potok i našli izvor. Pošto se koristio protezalo i poviše ovoga izvora, došli smo ponovo do vode koja ponire, a zatim i do njena izvora i tako triput zaredom dok se konačno nismo našli na prvom izvoru, ispod kote 1818. To je isti onaj izvor koji spominje i Tomislav Batinić, smatrajući ga izvorom Vrbasa.⁵ No da li je to jedini i pravi izvor Vrbasa? Smatram da nije. Po mom mišljenju najbolje rješenje ovoga problema dao je kartograf koji je tanku, plavu nit Vrbasa završio na Lučini, jer tu, na Lučini, zapadno od kote 1701, doista **nastaje** Vrbas. Kažem nastaje, jer se tu sastaju tri potoka, koji su, po meni, ravnopravni sastavni dijelovi Vrbasa: sjeveroistočni koji izvire pod kotom 1818 u predjelu Kotlova dola, sjeverni koji izvire u travnatom pojasu ispod Luka i južni koji izvire pod Vitreušom, ulijeva se u Vlašičko jezero (s vašim dopuštanjem, dragi čitaoci, da prvi puta upotrebim predloženi naziv), izvire iz njega i teče južnom vododerinom. Sva tri ova potoka sastaju se na Lučini na istome mjestu i tu nastaje Vrbas koji odatle teče pravo na zapad. Vidjeli smo da voda u dvjema vododerinama ponire u ovo doba godine. Korita ovih vododerina veoma su zanimljiva. Puna su raznoga kamenja svih mogućih boja i sastava. Za geologa pravi mali raj. Riješivši tako (?!) problem izvora Vrbasa, počeli smo misliti na povratak. Sitna i gusta kiša neumoljivo je sipala, kao da ne kani nikada stati. Žao nam je bilo što moramo istim putem nazad, ali je to jedino bilo pametno. Za malo više od pol sata eto nas ponovo u baraci na Sastavcu. Promrzli i mokri radnici ručaju u hladnoj prostoriji. Nikada mi neće biti jasno zašto ne lože ona silna drva što trunu na sve strane oko njih. Zadržavati se tu, zaista nije imalo smisla. Kako smo sišli i koliko smo još kislili, o tome bolje da ne pričam. U Gornjem Vakufu dočekalo nas je vedro i sunčano vrijeme, isto onako kako nas je i ispratilo toga jutra. Tu, izgleda, nije uopće ni padalo. Takve smo ponekad sreće mi planinari. Ali nismo zbog toga manje sretni. Bili smo na Vitreuši i to je najvažnije. Dvodnevni napori i dugotrajne pripreme nisu bili uzaludni. Sada bar znamo kako ćemo drugi puta lako i brzo ponovo na Vitreušu. A i vi, dragi čitaoci, ako se zaželite nove i nepoznate staze, evo vam puta. Ovi redovi su zato i napisani.

BIBLIOGRAFIJA

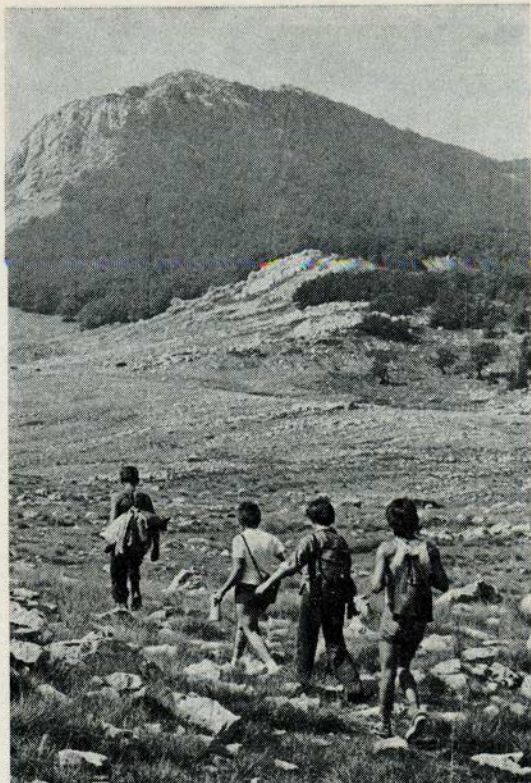
1. Specijalna karta 1:50.000, Prizor 2
2. Josip Sigmund: »Na zasježenim pašnjacima Vranice«, HP 1939. str. 16
3. Dobruška planina i Vranica — specijalna karta 1:50.000, Prozor 2; Zec i Maratonac — specijalna karta 1:50.000, Konjic 1

4. Specijalna karta 1:50.000, Travnik 4
5. Tomislav Batinić: U potrazi za izvorom Vrbasa, Naše planine 1972, 131

Višerujna i okolica

ANTE RUKAVINA

GOSPIĆ

SLIKA DESNO

Pogled sa Struga na Tadinu glavicu

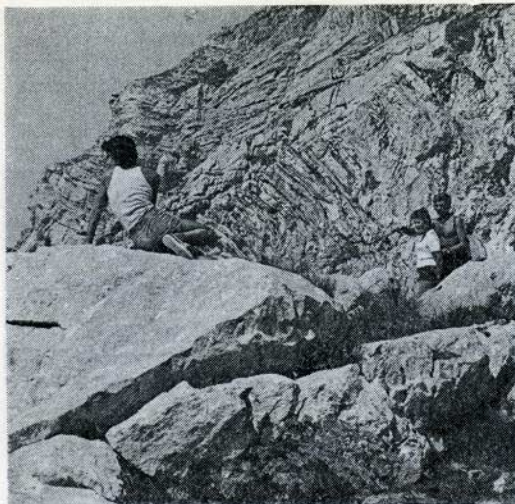
Foto: Pavao Rukavina

Gledan s Marasovca greben Višerujne čini se kao lanac sastavljen od više vrhova i da nije okružen sa svih strana sličnim i bližim višim i nižim vrhovima izgledao bi kao posebna planina. Dijeleći visokoplaninsku velebitsku zonu od kanjona Brezimenjače i polja Veliko Rujno njen najviši dio pruža se u dužinu od oko tri kilometra skoro u smjeru istok-zapad. Danas se smatra da je Višerujna u širem smislu greben ograničen s istoka prijevom Buljom, koji se s vrha na vrh nastavlja prema zapadu i nakon tri kilometra dosegne najviši vrh, a zatim naglo gubi visinu i privlačnost i dovršava na stazi Oglavinovac-Veliko Rujno, to jest kod prijevoja zvanog Ribnička vrata. Na grebenu Višerujne, već prema visini i konfiguraciji terena, mogu se razlikovati tri skupine vrhova: istočna s vrhom Tadinu glavica (1559 m), srednja Debelo brdo (1602 m) i najviša zapadna, odnosno Višerujna u užem smislu, s najvišim vrhom cijelog grebena (1623 m).

Zanimljivo je da su ovi vrhovi i skupine različito nazivani, a ponekad im je pripisivana i različita visina. Tako dr Josip Poljak u Planinarskom vodiču po Velebitu iz godine 1929. velikom kamenom obelisku lijevo od prijevoja Buljme, a koji se također naziva Buljma, daje visinu Tadinu glavice, a Tadinu glavici pripisuje ime i visinu Debelog brda; po njegovu daljnjem opisu čini se da Debelom brdu i ostalim zapadnijim vrhovima daje

ime i visinu same Višerujne i prema tome zanemaruje i ne imenuje najvišu, posljednju skupinu.

Dana 31. kolovoza 1930. godine dr Ivan Krajač s članovima podružnice HPD »Visočica« iz Gospića i osobljem Šumske uprave iz Sv. Roka obilazi Višerujnu, vrši očevid, kako on to kaže, radi pronalazjenja najbolje lokacije za gradnju planinarske kuće i tom prilikom opisuje detaljno cijeli greben. Od Ivana Gojtana prvi put čuje naziv za Tadinu glavicu i u njen sklop ubraja dva prva vrha idući od prijevoja Buljme, ali i treći niži na jugozapadu od drugog vrha; u dolinici između njih predlaže izgradnju planinarske kuće. Zadivio ga je vidik s ovog mjesta, a malo nagnut teren činio mu se osobito prikladan za izgradnju cisterne. Pri tom već vidi viziju staze preko grebena Višerujne i drugih vrhova sve do Visočice, drugu stazu koja bi se spojila s onom na Javorniku, a i trasu ceste za koju se onda govorilo da bi je trebalo izgraditi iz Metka preko Puhaljke i Struga sve do vde, pa zanosno planira i mjesto za garaže. Uz izraz Tadinu glavica bilježi izraz Šljeme, naziv za prijevoj Tadinu glavice i Debelog brda. Vjerojatno su oba ova naziva potekla od dalmatinskih stočara i Podgoraca. Sve ove ideje ostale su do danas neostvarene, a izgubio se i trag markiranoj stazi s Dolca na Šljeme, naročito zato jer je godine 1935. izgrađeno sklonište na Strugama.

Buljma i Debelo brdo

Foto: Pavao Rukavina

Na Debelom brdu Krajač opaža istočni travnati vrh. Na najvišem grebenu Višerujne četiri vrha od kojih je posljednji najviši, a zatim opisuje i dva niža, najzapadnija, tako da on cijeli masiv od Buljme do Ribničkih vrata dijeli na šest hrbata s 13 vrhova. Ova podjela može se i pojednostaviti kako će to biti učinjeno u ovom prikazu.

Prilazeći poprečnom velebitskom stazom iz Metka stiže se na istočni rub Višerujne. S ovog mjesta divan je pogled na dolinu Brezimenjače, na Veliku Paklenicu i u daljini prema moru na Aniča kuk. Odmah s lijeve strane prijevoja kamena je gromada Buljma (oko 1400 m), iz daljine slična zaspaljoj sovi, koja se u ovim predjelima naziva i buljina, i odatle vjerojatno njezino ime. Na desno i po rubu bukove šume i po strmom točilu za desetak minuta dosegne se Tadina glavica. Idući dalje grebenom i savladavajući mali travnati prijevoj stiže se do drugog vrha, kraja Tadine glavice. Pri tom se može zanemariti niži vrh prema moru koji opisuje Krajač, i tako je on izvan pravca ostalih vrhova.

Slijedi spomenuti prijevoj Šljeme s kojeg se može stići kroz šumu na Doce za nekoliko minuta. Dalje na zapad travnata je padina, Krajač je naziva košanica, jer se u ono vrijeme sigurno kosila, sve do vrha Debelog brda. Odakle se vidi da je sjeverna strana Višerujne obrasla bukovom šumom i po njenom rubu vidi se neka stara staza koja i sada može poslužiti. Na samim travnatim vrhovima pase blago Šimela Marić, Dalmatinac od Obrovca, kojega ne može zaobići nijedan putopis ovih krajeva, jer on već nekoliko desetljeća dolazi preko ljeta ovamo na ispašu s ovcama i govedima. Za čas se stiže i na drugi vrh Debelog brda. Za razliku od predašnjih ovaj je kamenitiji i s njim prestaje

dosadašnji smjer grebena. Krajač ga je dijelio u dva odvojena vrha s obzirom na nekoliko kamenih gromada koje mu pripadaju.

Odavde dalje cijeli greben Višerujne kao da se pomakao na sjever za stotinjak metara i onda se opet nastavlja na zapad. To bi bila Višerujna u užem smislu, jer su to najviši visovi cijelog grebena. Prvi dio tog grebena rpa je rastrganog i visokog stijenja, a drugi dio neobično slični Krajačevu kuku u sjevernom Velebitu i to je najviša točka Višerujne.

Sredina je kolovoza i pod nama je Velikorujansko polje, ljetnom žegom sagorena i uvela trava prekriva trakove zemlje. Kao bezživotni pokrivač stapa se s bojom kamenja i tako se stere sve do mora. Ispod nas, na podnožju ovih vrhova, sa Stražbenice se šire mladi borovi i samopošumljavaju istočni dio Velikog Rujna. Svake godine sve ih je više i, tko zna, za dvadesetak godina mogli bi obrasti cijelo polje. Još uvijek smo na najzapadnijem dijelu Debelog brda promatrajući kamenu pustoš pred nama. Sjedimo na kamenoj ploči ravnoj kao dlan i malo nagnutoj prema moru. Pažljivijim promatranjem čitamo kao na adresiranoj omotnici od lijevog gornjeg kuta na desno:

XCIX

1839

1852

C

D

i oko još neke nejasne znakove. S obzirom na uistinu velika i duboko uklesana slova C i D čini nam se da bi to mogao biti nekađanski granični znak Hrvatske i Dalmacije (Croatia i Dalmatia), no ne možemo tvrditi da je baš tako.

Silazimo s ovog vrha da obiđemo posljednji, najviši greben. Na njegov prvi dio ne ćemo ovaj put, jer je sastavljen od nekoliko visokih stijena, a tako ga Krajač i opisuje, nego ćemo po njegovoj primorskoj padini, koja je ovdje nešto blaža. Tako se provlačimo između stijena s lijeve strane najvišeg grebena i dohvaćamo se najvišeg vrha. Po samom vrhu obrastao je klekovinom, a sitne travnate površine izrovale su divlje svinje, čini nam se kao da su prije nekoliko minuta bile ovdje.

Širok je pogled s vrha. Badanj se čini kao tamni trapez preko kojeg se prevaljuje neki crni oblak, još više desno otkriva se sva širina Struga i golemo prostranstvo najviših velebitskih vrhova. Još dalje desno bijele se kukovi oko Paklenica i ono sprženo polje ispod nas, koje danas ima svoj najsvetčaniji dan, tamo je proštenje. Sa svih strana prilaze stari i mladi na ognjišta pradžedova i vide se kao točkice po polju koje nevidljiva sila privlači ka njegovu središtu.

Spuštanje od Buljme ka Brezimenjači otkriva novu sliku Višerujne, onu njezinu stranu koju sunce nemilice prži i o koju se vjetrovi razbijaju. To je kovitlac kamenih vrtloga, mnoštvo okamenjenih virova, u kojima može biti samo stanište orlova. Što smo niže sve stravičnije strše stijene iznad staze i na koncu tvore 700 metara visoku zavjesu, šut-

ljivu i nepomičnu, koja samo govori udarcima gromova i zaplamti crvenilom sunčanih i burovitih večeri.

Danas je 15. kolovoza 1975. i skupljaju se ljudi, njih nekoliko stotina, i bilo s koje strane dolazili čeka ih najmanje tri dobra sata hoda. Skupljaju se oko kapelice koja je već pri gradnji dobila i planinarsko obilježje. Naime, tadašnji župnik starigradski, don Ante Adžija, i sam je bio planinarski radnik, pa je pri gradnji predvidio jednu prostoriju na stražnjoj strani kapelice s nekoliko ležišta, koja je služila kao planinarsko sklonište. Spominje se i danas da je dr Krajač bio kum kapelici pri otvorenju godine 1930. Sklonište se planinari više ne služe, pa je sada stalno zaključano. A na današnji dan ugošćavao je ovdje don Ante čuvene velebitaše dra Josipa Poljaka, Radivoja Simonovića, Regnera, Giromettu, Gajtana, Hirtza, dra Vukovića i druge sve dok rat nije zamrsio tijekove ljudskih sudbina i u kome je i on nastradao.

Čudno je danas sve ovdje. Oko jedanaeste oglasi se zvono po pustom polju i ono oživi. Tako je od davnine, još dok je u neznana vremena podignuta prva kapelica, i ponavlja se svake godine. Bakice provode svoje stare običaje i čini se kao da tih bakica ne će nikada nestati. Misa je samo jedan dio toga. Nošenje Gospina kipa oko kapelice, provlačenje pred crkvicom ispod njega, darivanje, obilazjenje oltara na golim koljenima kao zavjet za uslišane ili još neuslišane molbe stari su običaji koji na sunčanoj jari vrelog podneva izgledaju kao da se neko drugo stoljeće vraća u okamenjenu travu i kao da su na čas svi ti ljudi pod surim stijenama Višerujne dio njenog kamena i sićušni crvi nad kojima lebde riječi pjesme što ih pjevaju djevojke i djeca:

Primi, primi mila majko
Naša srdaša,
To je sve što mogu dati
Tvoja dječica!

Planinari kumovi

VLASTIMIR JOVANOVIĆ
ARANĐELOVAC

Poslije višednevnih snježnih padavina u februaru i dubokog snježnog pokrivača, vrijeme se naglo promijeni na bolje. Dani otopleše i snijega poče da nestaje. U gradu, uz ivičnjake kolovoza, počese da teku pravi potoci mutne mase otopljenog snijega izmiješane s uličnom prljavštinom. Ni po poljima ne bješe ništa bolje. Samo što se makne s asfalta ili kocke naiđe se na duboko, žitko blato.

Pa i pored toga naša »klapa« ne odustade od namjere da se u nedjelju otisne u »svoju orbitu« — u planinu, do Cerovite jaruge na

Nad sasušenom zemljom, između borova i stijena nestaju riječi pjesme dok ih ne proutaju bregovi, a pjevači ostaju nijemi s pogledom uprtim u vrhove iza tornja, pogledom koji obećava da će se vratiti i dogodine. A svoja srca darovali su već davno ovoj planini i njezinoj zemlji i to zauvijek, malo što drugo i imaju. I tada poslije svih uobičajenih obreda, i kad su zaigrali starinsko kolo, opet su zapjevali svoje stare pjesme kao prava djeca planine.

Povratak na Štirovac. U borovoj samonikloj šumici ispod Stražbenice odmaramo se. Primjećujemo da nema obada ni drugih zračnih napasnika, kao da im ne prija ova mlada borovina. Zatim se upućujemo prema Buljmi. Vrhovi Višerujne blještali su suncem i samo po koja ptica nastojala ih je preletjeti. Uskoro smo na Strugama i u sjeni Višerujne i sve nam se opet čini kao jedan običan velebitski dan. Dok se odmaramo pred domom dojmovi se sliježu u nas kao i večer što polako silazi s drveća, iako se u daljini sunce još poigrava s Badnjom. I noć u planini dođe tako nenadano. Oči se zagledaju u jednu točku, u neki greben, u igru sjena po granama ili u igru ona dva puha što skaču po krošnji bukve ispod doma i kad se okrenu na drugu stranu planina je već potamnila od mraka, iako zvuci njezina života nikada ne zamiru.

I kada se pričini da je u mrkloj noći sve pozaspalo, kada još treba dah ili dva do sna i onda planina treperi svojim glasovima. Koji put se čini kao da lane u bijegu razmiče vlati trave ili da jelenče samotno leleče, možda to zaklepeću odbjgle ovce ili se možda povjetarac skita od stabla do stabla i sljubljuje se s tisuću listova. Svega pomalo nestaje osim zvuka nekog sitnog dalekog zvana, zvana života planine što lebdi zajedno s povjetarcem, tko zna nad kim, tko zna kome, tko zna za kim...

Bukulji. Zborno mjesto zna se gdje nam je — »Šarena kapija« na ulazu u park Bukovičke banje. Kada prođe i »akademskih 15 minuta« čekanja na zakasnjele, uputismo se pored filter-stanice i novog naselja pod Bukuljom prema Tablici i dalje ka Cerovitoj jaruzi. Kad se dohvatismo širine i izađosmo van naselja svrstasmo se u kolonu po jedan. Ako ni zbog čega drugog, ono zbog uske staze u nečemu što je do prije nekoliko dana bilo snijeg a sada na to uopće nije ličilo.

— Ljudi moji, da li vi uopće znate kako je došlo do imena Tablica kuda sada idemo? —

pita nas »Krl« koji je, nekako, kao vođa puta izbija na čelo.

— Od kuda to mi možemo da znamo, — odgovara mu »Era« dok čekamo da se cijela naša grupa prikupi, i ponovo krene zajedno, a ne raštrkano kao do ovog zastanka.

— E, kada se svi prikupe ja ću vam ispričati historiju naziva ovog dijela Bukulje, — izjavi »Krl« vadeći iz torbice bocu prepečene, nudeći one koji su već bili na okupu čekajući ostale.

— Vidite, — poče »Krl« kada i posljednji iz kolone dođoše do nas, — naziv Tablica je skoro popuno zamijenio ime jednog širokog pojasa Bukulje ucrtanog u sekcije i karte kao Travno polje. Imenu Tablica kumovali su arandelovački planinari još 1950. ili 1951. godine kada je Planinarsko društvo »Bukulja« intenzivno radilo i, u ono doba, okupljalo veliki broj članova.

— A kako je, zapravo, nastalo ime Tablica? — objašnjava »Krl«. U godinama odmah poslije rata kroz Bukulju nije bilo prosječenog puta, već se planinom išlo uskim stazama kroz gustu šumu. U Cerovitoj jaruzi su se planinari najčešće okupljali, pa su tu napravili svoj mali tabor. Tako su jednog dana članovi »Bukulje« pribli na drvo tablicu s natpisom TABOR. Tablica je postavljena na križanju puteva prema okolnim podbukuljskim selima i Cerovitoj jaruzi. Dok nisu izgrađeni putovi i počeli voziti autobusi, seljaci su skraćivali put do Arandelovca preko Bukulje. Na križanju su se obično i odmarali na putu prema varoši ili svom selu. Tako je s vremenom to mjesto gdje se nalazio putokaz za Cerovitu jarugu dobio ime TABLICA.

— Tablica od šper-ploče je poslije nekoliko godina istrunula i otpala s drveta, ali je naziv Tablica ostao i do danas. I sada stanovnici Jelovika, Vukasovaca, Bosute i Gornje Trešnjevce kada krenu ovim putem uobičajili su da kažu: »Idemo u Arandelovac, ili se vraćamo u selo preko Tablice.«

Još samo da vam kažem i ovo — završi svoju priču »Krl« — inicijator postavljanja table sa natpisom Tabor bio je doajen arandelovačkog planinarstva Ferda Repovš, »šumadijski Slovenac«, a taj natpis je na drvo pribio Dragoljub koji nas čeka u Cerovitoj jaruzi.«

Krećemo prema Tablici i Cerovitoj jaruzi. Ide se teško, jer svaki čas noga — čas lijeva, čas desna — sklizne s raskaljane staze i upadne duboko u snijeg pun vodurine. A to zamara više nego da idemo usponom. Tješimo se da Cerovita jaruga nije baš mnogo daleko i da nas u vikendici kod Dragoljuba, starog planinarskog asa, čeka topla odaja i ugodan odmor (jer svog planinarskog doma na Bukulji još uvijek nemamo).

Iako smo se ponovo raštrkali i razvukli u kolonu, razgovor neprestano teče. A i kako ne bi kad su u sredini kolone »Meca« i Rada a oni, kada se nađu zajedno, stalno o nečemu raspravljaju i »tovare« jedno drugo dosjetkama i šalama, na smijeh i zadovoljstvo svih ostalih. Tako i sada. Uostalom, tako brže i ugodnije prolazi vrijeme i ne osjeća se toliko ni jugov snijeg ni klizava, razvodnjena staza.

A iza nas ostade Tablica na Bukulji kojoj, eto, kumovi bjehu ljubitelji prirode i visina iz Arandelovca.

Ne žalosti se, starče Velebite!

VLASTA VUGRINČIĆ

PD »Zagreb matica« — sekcija OSA

Dočekalo nas je prekrasno, podvelebitsko, blještavo jutro.

Krenuli smo iz Metka još snenog pod toplim svibanjskim suncem. Oko nas su polja obojena mladom zelenom bojom, a pred nama — Velebit, unedogled na lijevo i na desno. Cilj nam je planinarski dom pod Štirovcem, a putokaz — golemi kupolasti Badanj. Iz gotovo ljetne doline i brezove šume kročili smo na snijeg, a samo ponegdje tek izviruju blijedoplavi cvjetovi šafrana kao nježni goniči zime. Znojavi pod teškim naprtnjačama stigosmo na dom. Oko nas je puno snijega, ali sunce grije, a u kuhinji se žari peč i sve divno miriši.

Sutradan rano ujutro krenuli smo na Vaganjski vrh i Sveto brdo. Penjemo se, pa spu-

štamo, kako to već biva, a snijega i bure, prave velebitske, ima napretek. Nabili smo kape »do nosa«, zakopčali »vinterice do brade« i evo nas još malo, na vrhu smo! Naleti vjetra ne dopuštaju nam stati ni časa. Na brzinu udaramo žigove i već se spuštamo na drugu stranu. Okolo nas vrtače, duboke i pune glatkog, skliskog snijega, vrhovi i grebeni zaobljeni pod bijelim pokrivačem, a mi se već ponovno penjemo prema drugom sedlu i dalje prema Svetom brdu. Ni ovdje se ne može stati, bura je nesmiljena, a već je skoro podne i treba krenuti nazad. Vraćamo se drugom stranom, preko velike zelene zaravni. Tu nas je dočekala čudesna tišina i — proljeće. Visoko gore iza nas ustobočile se stijene sa svo-

jim snijegom i vjetro, a tu dolje caruje priroda raznobojnim, raznolikim cvijećem. Prošli smo livade i zalazimo opet u šumu, divlju i nedirnutu, punu golih, divovskih stabala, grmlja, čudesnih oblika kamenja, slomljenih grana.

Lijepo je opet na večer sjesti oko punog stola kraj »gojzerica« i »štucni« koje se isparavaju nad toplom peći i zapjevati onako »pravo po planinarski«.

Ponovo jutro, rano, treći dan pod Štirovcem. Odlučili smo krenuti na Badanj. Vrijeme nam služi, toplo je i ugodno za uspon. Prošli smo prvu kosu obloženu debelim snijegom i krenuli gustom nerazlisanom šumom prema velikim gromadama kamenja markiranim putem. Skaćemo preko golemih blokova i evo nas za čas na putiću koji nas u vijugavoj traci preko strmog gorskog pašnjaka i britke trave vodi do samoga vrha.

Bura je danas zaboravila na Badanj i mi smo joj zahvalni. Sunčamo se na toplom tlu i uživamo u razgledu. Daleko u nizini pro-

teglo se Ličko polje, na drugoj strani zeleni se Javornik, a još dalje, na samom rubu je Buljma, hrid koja se odmakla od stijena i stoji sama nasred čistine. Hoćemo i tamo. Silazimo s vrha i prelazimo rascvjetanom ledinom. Stižemo do Buljme, ali stiže i bura. Puše nesmiljeno, a stijena, ogromna i čvrsta, prkosi. Mi nismo tako čvrsti, pa brže bolje trčimo u okrilje doma. Na večer je opet bilo veselo uz pjesmu i toplu peć.

Sutradan silazak. Spuštamo se sve niže, šuma postaje sve zelenija, a zrak topliji i teži. Dolje smo u pravoj ljetnoj sparini. Okrećemo se gore prema Badnju i imamo što vidjeti. Nema kupolastog vrha, ni lijevo ni desno ništa, nikakav greben, ni šuma, ni stijena, samo teško olovno sivilo.

U zadnji momenat smo utrčali u zgradu stanice. Još malo i stići će vlak, a onda dugo do Zagreba. Slušamo neujednačeno štropotanje prave ljetne kišurine i gledamo kroz prozor prema planini: »Ne žalosti se stari Velebite, doći ćemo ti opet!«

U posjet Vranici

MUHAREM SINANOVIĆ
ZENICA

Bio je petak, posljednji radni dan u nedjelji. Nas trojica već smo se ranije dogovorili da ćemo vikend provesti negdje na planini. Nismo se mnogo dvoumili. Već odavno je u nama tinjala želja da obidemo i Vranicu, jednu od najpoznatijih planina Bosne, s njenim čuvenim Prokoškim jezerom. Bila je sredina kolovoza. Asfalt je odavno ostao za nama kada smo nastavili vožnju makadamskim, a zatim šumskim putem. Nad nas su se nadnosili visoki borovi, a svjetla automobila parala su noć. Napokon smo stigli do neke čuvarske barake i do mjesta odakle se izvlači šumsko bogatstvo Vranice. Kada smo se zaustavili čuvar nam pride i zametne se razgovor. Reče nam da se zove Marijan. I mi mu rekosmo tko smo i kuda želimo ići. Zaustavljao nas je da ne idemo te večeri u planinu, nego tek zorom.

Ostali smo pri svojoj odluci. Auto smo ostavili gdje neće nikome smetati, a bit će pod Marijanovim nadzorom. Pritegli smo naprtnjače i cipele — ove prve su nam bile prilično teške — i krenuli u noć. Čika Marijan nas je uputio:

— Idete — veli on — ovim traktorskim putem, pa izadete na drugi koji vam dolazi odozgo, njime idete sto metara, pa s lijeve strane

dolazi vam jedan put, nije širok, njime idu konji, možete i vi!

Nasmijali smo se od srca. Nismo mu zamjerali takvu usporedbu. Htio je time reći da je put dovoljno širok, da njime idu konji s tovarima prema vrhovima Vranice gdje se nalaze mnogobrojni pastiri sa svojim stadima ovaca, da se tim putem snabdijeva i planinarski dom na Prokoškom jezeru, pa da stoga ne ćemo imati nekih posebnih poteškoća.

— Kada dođete gore 'uknite da znam jeste li na pravom putu.

I, 'uknuli smo.

On nam je odgovorio iz doline, dok je jeka lutala u noći od jednog do drugog vraničkog brda. I, bili smo na pravom putu.

Kada smo uronili u visoku crnogoričnu šumu, bila je noć i mjesec je blještao na nebu kao golema neonska svjetiljka. Provlačio je svoje srebrnkaste zrake kroz krošnje visokih borova, dok su mali planinski proplanci bili obasjani mjesečinom kao baščarsijski izlozi.

Na samom početku našega puta uspon je bio prilično oštar. Probio nas je i prvi znoj, a odozgo je s vraničkih vrhova puhao hladni planinski vjetar prema dolini (Prokosa i Fojnice. Sa sebe smo počeli skidati džemper, kako bi nam ugodnije bilo pješčenje. Išli smo planinom i nije se čulo ništa osim našeg razgovora i smijeha.

— Generacija — doziva me Klico ko zna koji put ove večeri (ja i on smo isto godište) — dok rečeš čado, mi smo na Jezeru, jel' de?

— Naravno, generacija, zna se — odgovorio sam mu, iako ni ja ni on nismo znali gdje je dom niti koliko imamo pješačiti do njega, čak ni put nismo znali.

S Klicom idem u planinu od samog početka našeg planinarenja, pa smo se već navikli jedan na drugoga i otuda naše čvrsto prijateljstvo i drugarstvo.

Ne znam koliko smo išli kroz borovu šumu. Kada smo naposljetku izbili na goleti Vranice, činilo mi se da je mjesec jače zablještao. I vjetar nas je jače zapuhnuo donoseći s vrhova studen. Putem prema jezeru pratio nas je lavež pastirskih pasa, ali oni nisu izlazili iz svojih torova. U tom trenutku sjetio sam se upute čiča Marijana: Čuvajte se tornjaka kojih ima gore na vašem putu, pa nije zgoreg da ponesete po jedan štap u ruci.

Trebalo nam je oko dva sata hoda, dok nismo, nad kanjonom Jezernice, ugledali Prokoško jezero. S njegove su se površine odbijali srebrni mjesečevi zraci, prelamani milijonima sitnih valića. S druge strane jezera, nasuprot nama, vidjela su se i svjetla u planinarskom domu »Prokoško jezero«. Sada smo bili sigurni da smo na pravom putu i stoga veseli i zadovoljni. Sjeli smo da malo predahnemo. Jezero ima oblik nepravilnog trokuta i leži svojom dužom stranom u pravcu zapad — istok.

Nakon pola sata hoda spustili smo svoje nprtnjače u prostorije doma. Bilo je dosta posjetilaca i oni su još uvijek sjedili i razgovarali, makar je bilo kasno u noć.

Idući dan prije podne krenuli smo prema vrhovima Vranice, ja, Klico i Desimir. Cilj nam je bio najveći vrh Vranice Nadkrstac (2112 m). Penjali smo se polako, razgledavajući prekrasne planinske pejzaže.

Bio je divan i sunčan dan. Uspon nas nije uopće zamarao, jer se cijelim putem pred nama pružao zeleni travnati sag, kakav se samo može poželjeti i zamisliti. Obronci Vranice bili su prošarani stadima ovaca i tamnozelenim grmljem visokoplaninske klekovine. Gledali smo okolne planinske masive, među kojima se isticao Vlašić i jedan od vrhova Vranice — Loćika. Putem smo na visini od 1800 metara naišli na malo jezero od pedesetak četvornih metara površine i još nekoliko malih presušanih jezera.

Kada smo stigli na vrh Nadkrstaca, kružno su nam se otvarali vidici prema plavičastim planinskim masivima Vlašića, Vitoroga, Raduše, Čvrsnice, Prenja, Bjelašnice, Bitovnje, Vrana, Zeca i drugih. Na samom vrhu puhao je snažan vjetar iz doline Vrbasa.

Gledali smo kako se planinski vijenac Vranice pružio od sjeverozapada prema jugoistoku, a on, Nadkrstac, dominantno se nadnosio nad njih šutljivo, autoritativno i kao kakav vladar s prijestolja budno je motrio da se

neki od vraničkih vrhova — Loćika, Krstac, Smiljevački vrhovi — ne izdignu više nego što bi to trebalo.

S vrha smo promatrali kako planinski obronci Vranice razdvajaju svoje potoke na dva riječna sliva: istočni obronci Vranice sa svojim potocima pripadaju slivu rijeke Fojnice a zapadni slivu Vrbasa i Neretvice.

Spuštajući se nazad prema domu razgledavali smo ljepote i planinske rijetkosti. Čudo kakvih sve tvorevina prirode čovjek može da vidi u planini. Na primjer: dugo smo gledali jedno stablo sasušene klekovine koje je bilo nalik morskoj sipi. Nešto niže gledao sam kako ponire jedan potocić i kako ponovo izvire. Tu smo se napili vode. Putem smo nailazili na mnoštvo zelenih vrtača obraslih mekom travom. To su bili pravi zeleni lijevci.

S brda smo gledali jezero kako leži u nje-drima planine poput oaze u zelenilu. S njegove sjeverozapadne strane je mnoštvo pastirskih koliba odakle neprestano zvone zvana na obojima predvodnicima.

Ostatak dana proveli smo u šetnji oko jezera razgledavajući njegove ljepote. Leži na visini od 1636 m. Njegova je najveća rijetkost planinski vodozemac triton (Triton alpestris Reiseri). Dugo smo ga gledali s jednog kamena na obali jezera, kako lijeno hoda vodenim plićakom. Ovaj vodozemac je pod strogom zaštitom države. Druga rijetkost Prokoškog jezera jeste Alpska ruža (Rhododendron hirsutum L), ali je nažalost nismo mogli pronaći. Raste na jugozapadnoj obali jezera i jedino je nalazište u Bosni i Hercegovini.

U toku dana prispjelo je mnoštvo posjetilaca.

Sljedećeg dana Klico nije mogao da odoli i okupao se u jezeru. Kolovoz je mjesec, i makar je jezero hladno, nema opasnosti. Desimir i ja smo naizmjenično splavarili na improviziranom splavu.

Toga popodneva spuštali smo se, nama poznatim padinama Vranice, berući prekrasne cvjetove planinske flore, vedri i raspoloženi, s jednim planinarskim iskustvom više i s uvjerenjem da smo upoznali i proveli vikend uistinu na jednoj od najljepših planina Bosne i Hercegovine, kako pročitah u nekoj knjizi. U povratku s Vranice zadržali smo se u Fojnici i razgledali fojnički samostan.

Tom prilikom smo od fra Tomislava saznali da je samostan podignut u prvaj polovini XV vijeka, a današnji oblik ima zahvaljujući većim zahvatima iz druge polovine XIX vijeka. Novu je crkvu sagradio 1889. godine poznati graditelj Josip Vančaš.

Osim bogate i vrijedne biblioteke i dragocjenih arhivskih dokumenata, samostan posjeduje i skromnu muzejsku zbirku u kojoj su najveća vrijednost brojni i raznovrsni primjerci nekada veoma razvijenog, a danas sasvim izumrlog, kujundžijskog zanata što je cvao u ovom mjestu u doba Turaka.

Tako sam se u Zenicu vratio veoma zadovoljan i oplemenjen novim spoznajama i novim iskustvima.

Ovoga smo puta »osvojili« Ivanščicu

BORIS REGNER
BEOGRAD

Ovoga smo puta u Hrvatsko zagorje putovali kao sudionici susreta »Braća smo — jedno smo«. To je u koncepciji organizatora ovih susreta bratimljenja i prijateljavanja, nekako uži krug, jer postoji i širi, naime »Susret bratstva i jedinstva«. U analizu i pronalaženje razlika (koje su prilično suptilne) neću da uvodim čitaocu, a tko želi da se obavijesti — to jest da sazna sve šta je i kako je — neka pita čika-Duška. Bilo da je širi ili uži, svejedno, mi smo otišli u posjet našim prijateljima planinarima u Krapini. I to je ono glavno i ono pravo, jer primljeni smo bili jednako prijateljski i srdačno kao i prilikom »velikih« susreta. Dapače: svečana večera 30. studenoga 1975. u velikoj dvorani hotela u Krapini na Gajevu trgu bila je više nego svečana. Neću pogriješiti ako kažem da joj je prisustvovala cijela Krapina. Kad kažem »cijela« mislim na sve ono dobro i lijepo što krase taj stari zagorski grad po duhu, kulturi, srdačnosti, širini pogleda, idealima — planinarskima i općim — ukratko, za tako nešto Francuzi, na primjer, kažu »tout Paris«. Ako kažemo da je svečanosti prisustvovalo stotinu a možda i više uzvanica i uzvanika, nisam rekao mnogo već samo suhi broj. Kad kažem da su se održale brojne zdravice, izrekle zvučne, lijepe i srdačne riječi, opet ostajem formalan i suhoparan. Izmijenili su se pokloni, darovi, amblemi, značke, spomen-knjižice, suvenirni. I to kaže nešto, ali još ne sve. Umjesto »Šumadinca« ili »Šumadinke« (lutke), umjesto »Zagorca« ili »Zagorke«, umjesto »Petrice Kerempuha« ili »bilikuma«, odnosno »srabljičca«, ovoga puta poklanjane su knjige zavičajnoj ili neznam kojoj drugoj krapinskoj knjižnici. To je nov kvalitet i treba ga spomenuti i pohvaliti. To je korisno, savremeno, svake hvale vrijedno, ali ni to — ni iz daleka — ne kaže sve kako nam je bilo i šta smo sve doživjeli. Kad bih čitaocu htio bar približno dočarati što se sve događalo s nama i u nama, možda bih mu rekao: Jest! Braća smo i jedno smo, hrvatski Zagorci su nam stari prijatelji, Hrvatsko zagorje je naš drugi zavičaj!

No, nije mi namjera da ovog puta o tome pričam. Jer, posjetili smo Ivanščicu (ili Ivančicu), ne samo najveću i najvišu planinu Hrvatskog zagorja, već i posljednju »točku« u nizu onih obaveznih koje treba proći ili posjetiti da bi se planinar mogao zakтити značkom ZPP-a, odnosno dobiti iskaznicu »Zagorskog planinarskog puta«. Do sada smo se više puta spremali da posjetimo i tu zagorsku planinu nad planinama, ali nam se do sada uvijek izjalovilo. Jednom nam »vremenski tjesnac« nije dopustio, drugi put kiša, treći put se Ivanščica bila zaodjela u tako mračan magleni plašt, od podnožja do vrha, da smo pro-

jurili podno nje i pošli za Varaždin. Ovog puta...

Dopustite mi da vam ukratko ispričam što je i kako je bilo.

U Ivancu nas je sačekao predsjednik PD »Ivanščica« Dragutin Karažinec-Dragec. Pod njegovim vodstvom otišli smo kolima do sela Prigorca, odatle krenuli na Ivanščicu najprije cestom, koja vijuga podgorjem planine, do duboke jaruge planinskog potoka i križanja šumske ceste zvanog »Na Mrzljaku«. Tu nam je drug Karažinec — pored planinarske dobrodošlice — ukratko ispričao sve što treba znati o mjestu Ivancu i planini Ivanščici. Odatle smo se penjali stazom koja vijuga strmom padinom do grebena. Planinski greben se tu uliježe praveći prostrano i široko planinsko sedlo ili preslo. Magla se u taj par razišla (ona je naime tog jutra bila pritisla cio zagorski kraj od Krapine, Lepoglave, do Trakošćana i Ivanca), pa su se vidici otvorili i otkrili našem pogledu dubodoline, doline, bregove, šumarke, sela, crkvice, pa čak i dvorce i burgove... sve ono što Zagorje pravi Zagorjem, tj. što je poznato i nepoznato, opisano, opjevano, zapamćeno ili zaboravljeno.

U bistrome i prozirnem zraku stvari su treperile u prvome jutarnjem suncu, a na strmome brijegu odmah ispod nas isticala se crkvice Sv. Duha iznad sela Prigorca, bliješteći od sunčevog sjaja. Ta nam je crkvice svojim bijelim zidovima cijeli dan bila na vidiku kao neki orijentir. Od presla, zapravo široke čistine s koje je posječena listopadna šuma, a zasađena nova četinarska, okrenuli smo se suncu i pošli grebenom prema vrhu gonjeni prilično jakim i studenim vjetrovima.

Zalazeći ponovno u šumu naišli smo iznenađeno na podvodan, skoro močvaran teren, na oveliku, u ovo doba godine smrznutu lokvu, koja se — rekoše mi — zove »Črna mlaka«. Narod, priča mi prijatelj Zagorac-planinar, Drago Horvat, vjeruje (nekada, danas možda više ne) da se ovdje na Črnoj mlaci okupljaju — i kupaju — vile i copernice i zna se što čeka neopreznog momka koji ih u tome zateče. Zašli smo dalje u šumu, prešli šumsku cestu i kroz niske šumarke koji najavljuju vrh izbili na neku čistinu koju bi moja mašta rado nazvala »coperničkim gumnom«. Odatle isto tako nenadano našli smo se pred planinarskom »Pasarićevom kućom«, na samome vrhu Ivanščice (1061 m).

U međuvremenu su od sjeverozapada nailazili tamni oblaci i uskoro zastrli nebo. S vremenom na vrijeme u valovima je nailazila magla, rastrgana pod zamasa vjetrova i obavijala vrh. Zahratilo nas je ono neodređeno osjećanje brige i čamotinje koje zahvata planinara kad se pribijava nevremena i kiše. Pošto se sunčano svjetlo gasilo, kao da je ne-

tko utulio svijeću, pohitao sam na obližnji vidikovac da vidim ako se još nešto dade vidjeti. Sunce je osvijetljavalo još samo jedan komadić krajine: gradić Ivanec, selo Prigorec i jedan dio sjevernoga obzora prema Dravi. Ostalo je već zahvaćeno oblacima, pritisnuto njihovom sjenom i kao progutano tamom. Jedino je svjetlucala pod nama crkvice Sv. Duha pod zrakama koje su probijale tanje slojeve oblaka. Rekoh: naš današnji orijentir.

U planinarskoj kući bilo je ugodno i toplo. Rekao bih: maleno, sitno, usko, ali baš za to lijepo, intimno i planinarski. Zapjevali smo. Što bi drugo? Drug Dragec Karožinec pjevao je zagorske popijevke, a mi smo ga pratili kako smo znali i umjeli. U čast Dalmatinaca među nama sjetio se čak jedne melodije iz operete »Mala Floramy«, u kojoj je riječ o gradu Splitu, »biseru mora«. Bili smo mu zahvalni, a zahvalni smo bili i mladom opskrbniku na dobrom domaćem ručku. Vjerujte, dragi čitaoci, da bismo u ovoj lijepoj planinskoj kući bili ostali dugo, neodređeno dugo. Sve nas je nešto vuklo da ovdje prenoćimo, ali nismo smjeli izdati Krapinu (svečanu večeru!), ni Strahinjščicu i planinarski dom pod Dedekom, gdje nam je urećen konak.

Skrenuli smo na stazu što vodi u dolinu, ali smjerom »preko Konja«. Staza ide najprije grebenom, u općem pravcu ka sjeveroistoku, većinom kroz šumu, lagano silazeći niz pojedine izbrežine i krivine grebena. Danas je blatna, vlažna i klizava, zastrta davno uvelim listopadom. Uskoro izbija na uzak, istaknut i gô greben koji skreće još jače k sjeveru i vodi nas ispod gole stjenovite gromade zvane »Konj« (839 m). Odavde silazi niz vrlo strmu sjevernu padinu Ivanščice. Sada mi je jasno zašto su nam naši prijatelji Krapinci još prije govorili da je uspon na Ivanščicu »oštar«. Dapače, »vrlo oštar«. Ako je uspon »oštar«, silaz je još »oštriji«. Na kraju jednog stjenovitog izbrežja iznenada puca vidik na selo Prigorec »kao iz aviona«. Odat ću čast tome prizoru i uporedit ću ga pogledu na Makarsku kakav se pruža s biokovskog Vošca.

Tu sam doživio čudnu zvučnu iluziju. Iz sela Prigorca, pod našim nogama, čuo sam

riku krda goveda, mukanje velikog broja krava. Zaigralo mi je srce od zadovoljstva. Gle!, sada u predvečerje, u smiraj dana, one muču za svojim telcima, a možda muču i zato jer žele da budu pomuzene. More bijela mlijeka! Bogatog li Zagorja! Vrijednih li odgajivača stoke! Tko još kaže da u nas stočarstvo propada? Evo živa primjera!

Na žalost. Kad smo stigli u Prigorec uvjerio sam se da to nisu mukale krave. Rika je potjecala od motornih pila!

*

Stari grad Trakošćan nije nam ni ovoga puta otvorio svoje kapije. Zakasnili ste, vele nam, muzej je zavoren. Gledamo bršljan kako obavija stare bedeme, osjećamo razočaranje onih kojima je uskraćeno da vide jedini sačuvani srednjovjekovni burg u Hrvatskoj. Osobito su razočarane bile naše gošće i suputnice planinarke iz Tuzle. A i nama je ovo već drugi put što moramo da »poljubimo vrata«, tj. onu tešku rešetku što zatvara kapiju nad pomičnim mostom. Osjetili smo se kao vojska koja je još jednom poražena pod bedemima Trakošćana. A iza okana gotskih prozora podsmješljivo nas promatraju davne gospe Draškovičke i kažu nam: Pokušajte još jedan put! Do tri puta Bog pomaže! Sišli smo stazom između grmlja tisovine do jezera.

Površina siva i smrznuta, postaje sve sivlja kako se suton gasi iza crnoga bedema golemih jelâ. Pravi nordijski, germanski ugođaj usred umiljatog hrastom i lipom okićenog Zagorja. Podsjeća na slike Arnolda Böcklina. Pritajena melanholija i romantična čeznutljiva tuga caruju nad jezerom i parkom, dok se sa smrznute površine dižu pramenovi magle kao da će se iz njih, sad na!, otjeloviti trolovi ili elfi, duhovi germanske mitologije. Ipak, mi više volimo naše narodne vile i one »hude«, proste ali ipak dobroćudne težačke zagorske »coprnice«.

Predlažem

Lijepo je bilo vidjeti onu dugačku kolonu planinara koja je cijelog dana 18. svibnja godine 1975. koračala Tragom prvog izleta HPD po Samoborskom gorju. I da to ne bude samo svake stoljetnice predlažem da se taj izlet održava svake godine, ali na malo drukčiji način.

Neka taj pohod zadrži svoje ime Tragom prvog izleta HPD, ali neka to bude i dio programa rada hrvatske planinarske organizacije. Održavao bi se najbliže nedjelje danu 18. svibnja. To bi trebao biti sastanak planinara po regijama, planinara ve-

zanah za neku pojedinu planinu i održavao bi se svake godine na drugom mjestu, što ne mora biti pravilo.

Tom prilikom evocirale bi se uspomene o prvom izletu i time bi ustvari počela planinarska sezona u toj godini. Tako bi se obnavljalo sjećanje na prvi izlet i onaj veličanstveni pohod o proslavi stoljetnice. Bila bi to u isti mah počast našim prethodnicima i prikupljanje mladih snaga za buduće akcije.

Ante Rukavina

Dojmovi s Velebita

DRAGAN ŠAFAR

ZAGREB

Mnoge prekrasne trenutke proveo sam slušajući izlaganja dobrih poznavalaca i istraživača Velebita ili u razgovoru s njima, te se uvijek rado i sa zahvalnošću sjećam njih iz moje ranije i kasnije dobi, kao npr. pokojnog Ive Horvata, Radivoja Simonovića, Ive Gojtana, Ivana Krajača, Josipa Poljaka, Augusta Langhofera, Frane Tučana, Miroslava Hirtza, Frana Kušana, Branka Gušića, Vladimira Rendenšeka, te živih velebitaša Ante Premužića, Veljka Rogića, Josipa Plačeka i mnogih drugih.

Svi ovi ljudi produbljivali su moju ljubav prema toj planini i širili moje znanje, a trenuci provedeni s njima obnavljali su doživljeno u Velebitu. Uvijek sam s najvećom radošću i nestrpljivošću čekao čas ponovnog odlaska u to gorsko carstvo, odakle sam se nakon dužeg ili kraćeg boravka vraćao prepun najbogatijih dojmova u Zagreb.

Radosti i užitke koje nam obilno daruje Velebit oduševljeno smo upijali svi zajedno koji smo se našli na okupu: i Tonček i Blaž i Joža, pa Anđelko, Boris, Miro, Nataša, Zorka i Cica, te Smiljana, Tihomir i mnogi drugi ljepotani i ljepotice planinarskog roda i plemenite alpinističke krvi. Katkada bilo nas je zajedno dvoje — troje, a katkada i preko stotinu na broju, po koji puta spavali smo u udobnim krevetima, ili pod šatorom, ili pak pod vedrim i zvjezdanim, a koji puta i natmurenim nebom, slušajući raznovrsne noćne simfonije hrkača, čurlikanje čuka, tapkanje četveronožnih noćnika, kupali se u moru a i u znaju lica svoga, šetali blagim stazama i penjali se uz strme stijene, uživali u prekrasnim vidicima, jednom riječi: doživljavali Velebit kakav jest.

Dojmovi su iz tih i inih razloga tako bogati da ih je zaista teško srediti, a staviti ih u cijelosti na papir nemoguć je posao za osobu koja nije pisac od struke. Stoga ću pokušati da iznesem tek nekoliko svojih dojmova i to o nekim posebno zapaženim činjenicama da bi pobudio čitaočevu pažnju.

Kao prvo moram istaći da je Velebit sve napuštenija planina. Stanovništvo odlazi iz toga planinskog područja zbog poznatih razloga. Sumorni podaci i činjenično stanje na terenu razlažuju nas, jer je malo nade da će se usporiti smanjivanje stanovništva, natalitet porasti, poboljšati sadašnji i pronaći novi oblici privredivanja. Sve su to veoma složena pitanja kojih je rješavanje izvan moći pojedinaca. Poznati su razlozi takvog stanja i znademo bar u glavnim crtama što je sve potrebno uraditi. Turizam uz more treba razvijati i unaprijediti na taj način da bar veće centre, u prvom redu Senj, Jurjevo, Donji Starigrad, Jablanac, Karlobag, Krušćicu,

Starigrad, Seline i Obrovac unaprijedimo u mjesta i stacionarnog, a ne samo pretežno tranzitnog turizma. Manja mjesta treba urediti kao male oaze mira za turiste željne odmora. Jadransku magistralu na mnogim mjestima treba rekonstruirati radi sigurnosti vožnje, sagraditi obilazne puteve i pristupe, intenzivno pošumljavati primorski pobjalni pojas, urediti Zavraticu, Paklenicu, kanjon rijeke Zrmanje i druga za turizam zanimljiva područja.

Planinski turizam treba centrirati na nekoliko prikladnih lokacija, povezati ih i omogućiti dobre pristupe; zapuštene lugarnice, skloništa, lovačke objekte i sl. osposobiti za upotrebu; smanjiti sječu šume, a puno više raditi na pošumljivanju; puteljke i staze urediti. Bar dio od mnoštva turista koji prolaze obalom valja privući u više planinske predjele i otvoriti im Velebit, a to se može uređenjem ceste na potezu Vratnik — Gornji Jelovac — Oltari — Zavižan — Veliki Lom — Begovača — Lubenovac — Mrkvište — Stirovača — Bačić Duliba — Oštarije, te dalje u južnom Velebitu kroz Ramino Korito — Šuargsko Korito — Jelovu Ruju — Jelovac — Oglavinovac — Javornik — Struge — Dušice — Mali Halan — Prašku Lokvu — Prosenjak — Duboke Jasle — Prezid sagraditi novu longitudinalnu vezu. Potrebni su i dobri pristupi, npr. od Otočca do Krasna i Oltara, od Stirovače s kopnene strane i iz Jablanca, do Stapa odnosno Visočice, do Cerovačkih pečina itd.

Velebit ovoga trenutka nije samo sve napuštenija planina, već na žalost i sve zapuštenija. Na njemu rade jedino, u okviru svojih mogućnosti, planinarska organizacija što je uz sva samoprijegorna nastojanja ipak u općim razmjerima malo, te šumska gospodarstva preko svojih šumarija na sječi i čuvanju šuma i njezi šumskog pokrivača. Vrš se i poneka rekonstrukcija, gradnja ceste ili pojedinačnih objekata, primjećuju se lovci, ali sistematskog rada i poleta nema. Sve manje je stanovništva, a više napuštenih stanova, zapuštenih polja, sve manji je broj stoke i kao da svi dižemo ruke od te planine. Velebit nas čeka, a vrijeme brzo prolazi i nikad se više ne vraća.

Dojmovi s Velebita po svom sadržaju tako su bogati da će nam svaki trud naplatiti. Pogledajmo žilavost i borbenost svega živoga na njemu. Biljke i životinje mogu nam biti uzorom. Krški fenomeni su mrtvi, ali odišu životom vjekova svog oblikovanja, tekućice nas mame svojom zagonetnošću, podzemni svijet tek nazrijevamo, vidici i simfonije svih vrsta boja nas oduševljavaju, izvanredni klimatski uvjeti nas zdravstveno čeliče, kretanje u postojanosti nas oživljuje, osjećamo dah života,

Sjećanje

JOSIP BAČI
SARAJEVO

U društvenim prostorijama Planinarskog društva »Bjelašnice« vrije kao u košnici. Sakupili su se i stari i mladi planinari da gledaju dijazopozitive snimljene u planinama. Na programu su dijazopozitivi iz planina BiH pok. Roberta Benaka, poklon društvu od njegove obitelji.

Ovoga puta nismo imali priliku da slušamo komentatora, umjesto toga čuli smo sa magnetofona diskretnu melanholičnu glazbu s gitare isprepletenu ranije snimljenim razgovorima sa trojicom preminulih drugova: Robertom Benakom, Antunom Južničem i Brankom Zlobickim.

Izmjenjuju se pejzaži uz ugodne zvuke, a najednom čujemo glasove nekada nama toliko bliskih drugova. U prostorijama nastaje tajac. Nije trebalo reći da je ovo snimljen razgovor s tim i tim drugom, dovoljno je bilo

prostora i vremena u kojem živimo i krećemo se, razvijamo svoje vrijednosti i podstičemo ih kod drugih. Dojmovi ljepote divljine, iskonske snage prirode i njenih pojava ostavljaju u nama neizbrisive uspomene, pogledajmo u oči i lice velebitskih gorštaka i pokušajmo proniknuti u njihove duše, pa ćemo vidjeti neizmjerne bogatstva koja se tu kriju, mnogo puta opjevana i opisana od naših pjesnika i pisaca.

Podimo npr. u jutarnje sate u Zavrtnicu obasjanu prvim sunčanim tracicima. Ako je more mirno promatrat ćemo neopisivo bogatstvo svih boja mora prema njegovoj dubini, lomu i odsjaju sunčevih zraka, prema sastavu i biljnom pokrovu, odbijanje slike okolnih stijena i raslinstva, prozračnost mora i zraka, pojedince i cijela jatašca morskih stanovnika, titranje miješanja slatke sa slanom vodom, osjećati savršen mir, tišinu i skladnost okoline, diviti se padinama i obroncima Velebita, njihovoj jedinstvenosti i divljini, bojama i oblicima. Sa žalošću moramo utvrditi da je taj naš dragulj Zavrtnica danas zapušten. Lijepa turistička obalna staza mjestimice propada, podzid i rubno kamenje se obrušava, klupe su pretežnim dijelom polomljene, otpaci i smeće na sve strane, a isto tako i u moru, posadena vegetacija se uništava i ne obnavlja se, a kamo li nova sadi, pa se

čuti boju glasa i sadržaj, pa smo već znali o kome se radi.

Robertovo romantično sjećanje na njegove prve dane planinarenja s ocem otkriva nam njegove najintimnije osjećaje koje je duboko u sebi nosio. I dok smo pod tim dojmom bili u mislima u onim lijepim predjelima, s ekrana najednom slušamo riječi Antona Južnića kojima evocira uspomene na rad u predratnom »Prijatelju prirode« te nas ponovno vraća iz maštanja na zemlju, u grubu stvarnost, jer je takav rad bio u bivšem »Prijatelju prirode«. Ponovno zvuci gitare i predivni predjeli Prenja na platnu, a istovremeno slušamo stihove iz poeme o Bjelašnici koju je sastavio Branko Zlobicki.

I kač se prestala okretati traka sa magnetofona i završila projekcija na platnu, prisutni su toplo pozdravili drugove Mehu Sehića i Miroslava Miličevića, koji su zbilja priredili nezaboravna sjećanja na dugogodišnje članove društva i time dokazali da se ne zaboravljaju prijatelji i društveni radnici.

moramo pitati zar mi zaista želimo biti turistička zemlja.

Od tisuća turista i gostiju koji ljeti čekaju u Jablancu trajekte za Rab i Pag ili na njihovu povratku s otoka na kopno možda svega nekoliko osoba navrati u nju, a nekoliko ih se tu i okupa. Motornim čamcima i gliserima treba zabraniti ulaz u Zavrtnicu, a dopustiti jedino čamcima na jedra i vesla zbog mira i zaštite morske flore i faune. Treba naplaćivati ulaz u Zavrtnicu, izdati doličan prospekt, propagirati je i raditi na njenom uređenju, a ne dopustiti njeno očito propadanje.

Svatko doživljava planinu na svoj poseban način, pa su i dojmovi različiti. Među svoje dojmove morao sam nažalost staviti i neke koji kvare opći dojam. Ispravimo ili uklonimo ono što ih kvari, da nam dojmovi u budućnosti budu bolji i ljepši.

Vlastito brojanje posjetilaca Zavrtnice u jeku turističke sezone tokom cijelog dana:

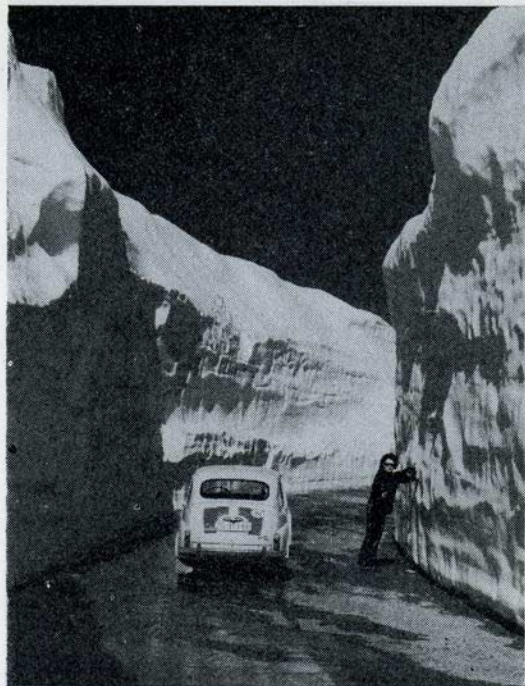
14. 8. 71. subota:	17	kupača	+3	dom.	+9	ost. posjet.
15. 8. 71. medjelja:	18	„	+5	„	+6	„
16. 8. 71. ponedjel.	13	„	+4	„	+7	„
19. 8. 71. četvrtak:	11	„	+3	„	+16	„
20. 8. 71. petak:	12	„	+4	„	+5	„

(U četvrtak je od gornjeg broja bila jedna grupa od 11 osoba iz Mađarske.)

Sierra Nevada

SLIKA DESNO
Na najvišoj cesti Evrope

Foto: Dr Ž. Poljak

Prošlo je upravo tjedan dana otkad smo napustili Zagreb, proskitali se Pirinejima i prorurili uzduž gotovo cijele Španjolske s jednim ciljem — da dođemo na Sierra Nevadu. Tog vrućeg nedjeljnog poslijepodneva mjeseca lipnja truckali smo se tako u našem fići pored stoljetnih maslinjaka Andaluzije i činilo nam se da im nikada nećemo sagledati kraja. Onda odjednom pred nama, u daljini, pokrivena snijegom zablistala je ONA — suviše često spominjana, tako dugo priželjkivana i za nas iz Jugoslavije toliko nedostižna i daleka — Sierra Nevada, Snježna planina. Kako nam se nestvarnom činila i posve drugačijom nego smo je zamišljali. Približavali smo joj se sa sjeverne strane, dolinom Vega de Granada, u širokoj brazdi rijeke Genil gdje se smjestio očaravajući krajolik Granade.

Ušli smo u Granadu uskomešanu i bučnu, nimalo nalik »gradu snova« kako ju je opjevao pokojni Augustin Lara, poznati meksički kompozitor koji se u njoj nastanio prije svoje smrti. Jedva smo se probijali kroz prometnu gužvu, odlučni da još iste večeri budemo u planini. Vrućina i metež gonili su nas iz grada. Služili smo se izlizanim planom grada iz 1963. godine što smo ga ušičarili još 1968. u Madridu, u Planinarskom savezu Španjolske, pri trampci »Naših planina« za njihov list »Penalara«.

I eto, nikako da se izgubimo. Šetalištem Paseo de la Bomba stigli smo do malog parka Cruz de los Caidos gdje smo napunili vodom hladnjak našeg fiće da ga izvučemo iz agonije. Ovdje na periferiji grada nalazi se početna željeznička stanica malog električnog vlaka koji povezuje planinska sela podno Sierra Nevada s Granadom. Posljednja stanica je u selu Maitena na visini od 1100 m. Pruga ide uz rijeku Genil, dugačka je 25 kilometara, prolazi kroz 14 tunela i preko 22 mosta, a vožnja traje nešto više od jednog sata. Vlak je upravo napuštao Granadu, skoro prazan, i bili bismo jako zadovoljni da smo se mogli malo provozati u njemu.

I tako smo nastavili dalje cestom kroz četvrt privatnih kuća i vila toliko sličnu našim Mlinovima da smo skoro povjerovali kako idemo u Šestine. Uvredljive li i griješne usporedbe! Nalazili smo se ni manje ni više nego na najvišoj cesti u Evropi. Sagrađena je 1935. godine i penje se na Veletu (3428 m), po visini drugi vrh Nevade. Cesta je u vrlo dobrom

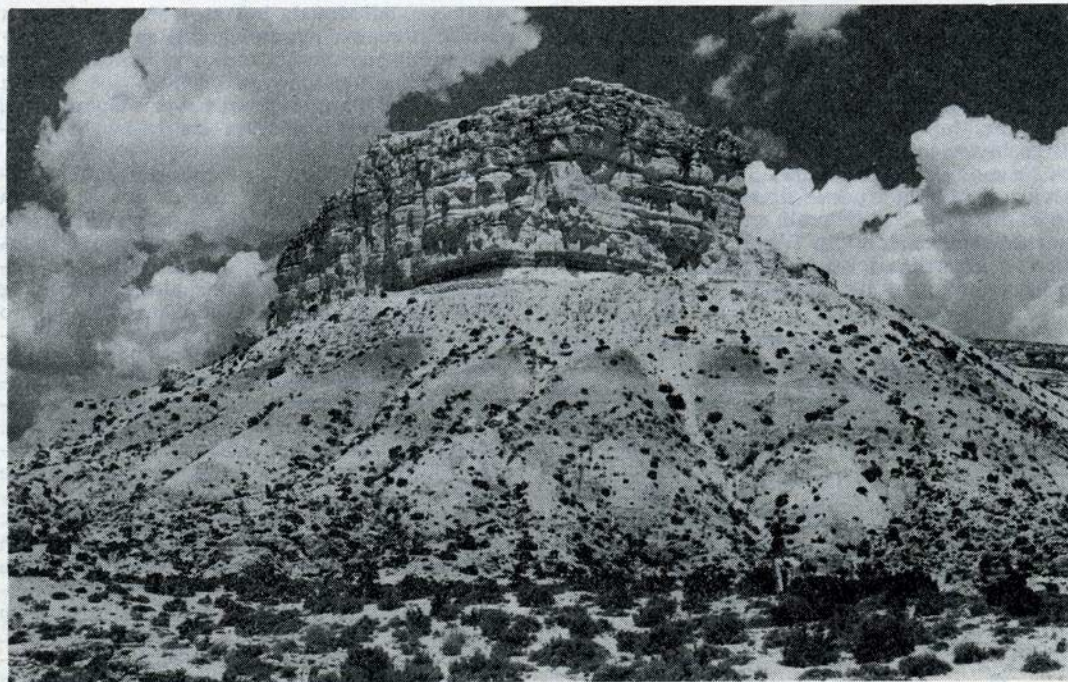
Gore: Visinska staza u Nevadi

Dolje: »Tvrđava«

Foto: Dr Ž. Poljak

stanju, asfaltirana, široka 6 metara i dobro održavana, kao uostalom i sve ceste u Španjolskoj. Uz nju je niz malih restorana, motela, hotela i planinskih kuća, sve je vrlo dotjerano i jako privlačno ali zatvoreno jer je ovdje turizam orijentiran isključivo na zimsko razdoblje. Već prilično visoko u planini zatekao nas je zalaz sunca. Oko nas trnovito grmlje i po koji usamljen bor, miris poljskog cvijeća i užareno nebo. Posljednji purpurni trag sunca ostavljao je na snijegu i kamenju ljubičaste sjene.

Na tridesetom kilometru najviše ceste Evrope (Granada — Velela) odvaja se desno odvojak dug četiri kilometra u prekrasno uređen zimski turistički centar Sol y Nieve (sunce i snijeg). Samo 34 kilometra od Granade, na visini od 2080 metara, sagrađeno je nekoliko luksuznih hotela, uređena su lijepa skijališta, podignute telekabine i vučnice. Već nekoliko godina traje izgradnja žičare na sam vrh Velele a početna joj je stanica upravo ovdje. Prema službenim podacima Sierra Nevada ima godišnje 250 sunčanih dana; snijega ima od studenog do svibnja, a na visini iznad 3000 metara i preko cijele godine. Lak pristup i kvaliteta skijališta omogućuju zimski sport u svako doba godine. Nevada i jest centar španjolskog zimskog turizma. Ušli smo u hotel istog imena kao što je turističkom centru: »Sol y Nieve«. Sav je u staklu, ogledalima, cvijeću, prekriven skupocjenim tepisima, ljubazne posluge i — pahrenih cijena. Ovo posljednje nas je otjeralo.

Vratili smo se na našu cestu i već nakon pet kilometara vožnje naišli na visini od 2500 metara na kuću koja je bila jednostavna izgledom i otvorena: Studentski planinarski dom Sveučilišta u Granadi. U njemu je već petnaestak godina neprekidno opskrbnik Don Antonio de Zaya. Smrkuta lica, gustih obrva, poduže kose kao pjesnik, ni okom nije trepnuo kad smo ušli. Sjedio je i dalje mirno pored kamina i buljio u televizijski program. Prišla nam je njegova žena Dona de Zayas i pomogla nam oko smještaja. Pratio ju je stari ocufani, iznemogli pas, ogromni njemački ovčar, nemoćan čak i da zalaje, samo nas je onjušio, na sreću našu.

Dom je bio ukusno uređen, iznutra sav u drvetu i, ono najugodnije, sobe imaju centralno grijanje i kupaonicu. Imade 70 kreveta, od toga deset dvokrevetnih soba, velik restoran, dvije sale za boravak, bar, terasu, garažu i parkiralište. Otvoren je preko cijele godine.

Napolju zvijezdana noć i blještavilo kristalića snijega govore da smo nakon toliko dana vožnje po paklenoj vrućini Iberskog poluotoka napokon došli blizu našeg cilja planiranog još prije šest godina. Sve nam se čini tako neuvjerljivim i nestvarnim. Zar je moguće da nas sutradan čeka Veleta i Mulhacén?

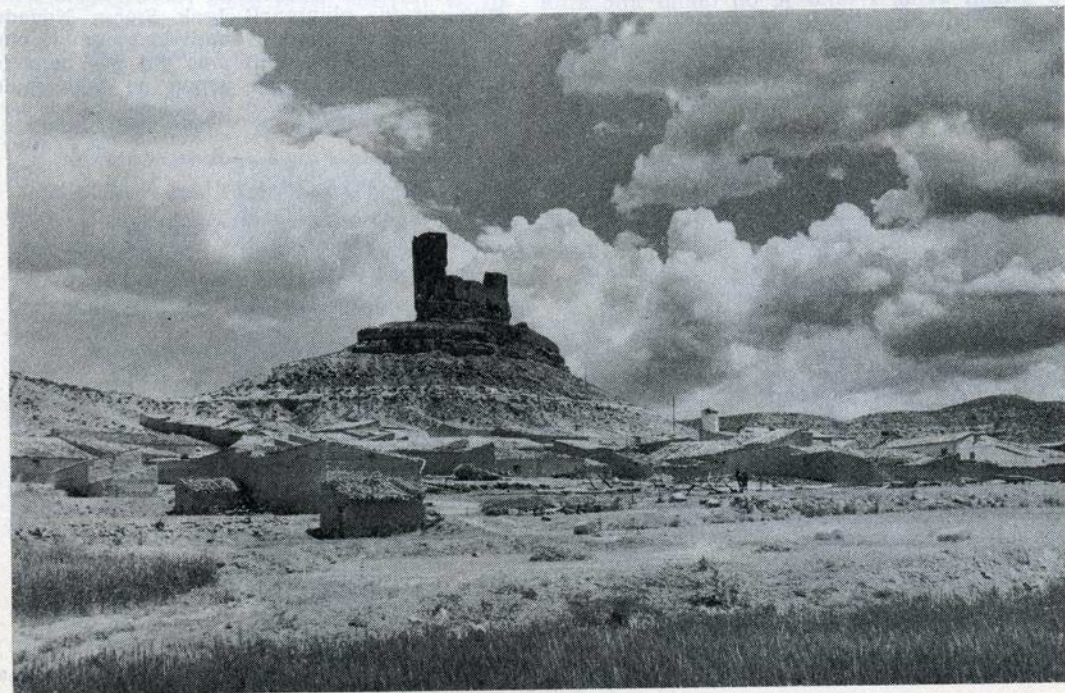
Ujutro smo ustali oko 8 sati. Vani sunce, snježna bjelina i beskrajno plavetnilo neba. Nastavljamo cestom u fići sve do 43. kilometra od Granade, kad svaka vožnja postaje nemoguća zbog jake poledice. Sreli smo ekipu koja je strojevima čistila snijeg. Objasnili su

Gore: Mulhacén (481 m), najviši vrh Iberskog poluotoka

Dolje: Motiv iz Kastilije

Foto: Dr Ž. Poljak

nam da čišćenje započinje u lipnju i traje sve dok se cesta potpuno ne očisti. Krenuli smo dalje pješice prema vrhu Velete, malo cestom, malo kraticom, a stupovi žičare u konstrukciji bili su nam nepogrešiv putokaz. Uspon je bio lak i relativno kratak (tri sata do studentskog doma). Došli smo na drugi najviši vrh Iberskog poluotoka i Serra Nevade. Veleta na hrvatskom znači vjetrokaz. Najviši vrh, Mulhacen (3481 m), čini nam se kao na dohvat ruke. Ta dva vrha, Mulhacen i Veleta, visoka i mrka, poput kupola oblikuju gorsko bilo Sierra Nevade. Dosadni su i nepoželjni pa i sam pogled na njih umara. Koliko izdaleka pobuđuju ushićenje toliko su izbliza razočaranje. Sumorna smeđa boja kamena umara pogled i čovjek poželi dragu bjezinu našega krasa, sada udaljenog oko 4500 kilometara. I nehotice spominjemo Velebit — uzaludno i besmisleno uspoređenje. A kako će tek biti dosadni za dva-tri mjeseca, kad nestane snijega koji im je sada jedini ukras. Ipak, jedan vrh, treći po visini — zove se Alcazaba (3366 m, na arapskom znači utvrda), privlači naše poglede. Njegova lijeva padina ruši se stepeničastim stijenama u dubinu od 800 metara. To je pravo carstvo alpinista.

Mulhacen, najviši vrh Sierra Nevade i cijelog Pirinejskog poluotoka, nosi ime starog granadskog maurskog kralja Mulay Hassena, dvadesetog po redu vladara iz dinastije Nazarita (15. st.). U doba njegove vladavine (1466-1484) vodile su se najžešće borbe »kršćanskih kraljeva« Izabele i Ferdinanda protiv posljednjih preostalih Maura u Španjolskoj. Nakon Mulay Hassenove smrti njegova žena Zoraya dala ga je sahraniti po njegovoj želji u blizini vrha, i tako je on dobio ime koje i danas čuva uspomenu na staro maursko doba. Hassenov sin Boabdil morao je 1492. godine predati Granadu Katoličkim kraljevima. Legenda kaže da je iz Granade bježao na oba-

lu mora preko Sierra Nevade. Prevoj s kojeg se posljednji put pogledom opraštao od svog kraja nosi i danas ime Suspiro del Moro (Maurov uzdah).

Ispod vrha Velete najviša cesta Evrope prelazi na drugu stranu planine i spušta se južnim obronkom Sierra Nevade prema morskoj obali. Prolazi kroz mala slikovita sela bogata vegetacijom i zanimljiva po arhitekturi: Capileira, Pampaneira, Orgiva, Lanjaron itd. Ona pripadaju regiji Las Alpujarras što se smjestila između snježnih vrhunaca i Sredozemnog mora i tek je prije tridesetak godina cestom povezana s ostalom Španjolskom. Ovdje su se još uvijek sačuvali najstariji običaji planinske Andaluzije (Andaluzia Alta), a zbog stoljetne izoliranosti stanovništvo je sačuvalo mnoge araboafričke karakteristike. Daleko od primorskog načina života u plodnoj Donjoj Andaluziji, ovdje gorštaci žive život polunomadskih stočara. U srcu Sierra Nevade nailazimo na izdig dinarskog tipa!

Kažu da je izlet na Mulhacen s obale Sredozemnog mora, južnim obronkom Sierra Nevade, mnogo ljepši od pristupa iz Granade sjevernom stranom. Cesta iz Motrila na obali Mediterana vodi pod sam Mulhacen. Asfaltirana je do sela Capileire na visini od 1561 metar, odakle ima još 36 kilometara neasfaltiranom ali dobro održavanom cestom do Lagune de Caldera pod Mulhacen. Cesta se odavle nastavlja lijevo pod Veletu gdje se spaja s našom cestom, a ravno uzbrdo s lakoćom se može pješice na vrh Mulhacena.

Prošetali smo se hrptom Sierra Nevade. Divili smo se širokim vidicima, približili se i Mulhacenu, ali ga nismo osvojili. Zar je vrijedan truda tako dosadan trofej? Neka i nismo »pravi« planinari! Ipak Sierra Nevadu smo dobro upoznali. I danas kad nam je ona stari znanac, zahvalni smo joj što nam je omogućila tako visok uspon uz tako malo truda.

Alcazaba (3366 m)
Penjački raj
Nevade
Foto: Dr. Z. Poljak

Prilog bibliografiji planina i planinarstva

JAKŠA KOPIC

ZAGREB

U ovom su prilogu popisani naslovi članaka iz nekih starih časopisa koji se odnose na planine i planinarstvo. Obuhvatio sam sve napise koji se odnose na spomenutu materiju, pa čak i one koji možda po nečijem mišljenju nemaju literarnu, povijesnu, pa niti bibliografsku vrijednost. Međutim, polazeći od toga da i kratka novinska vijest može upotrijebiti podatke o nekoj planini ili planinar-

stvu uopće, odnosno istraživača povijesti planinarstva navesti na »pravi trag« — sve sam ih registrirao. Članci nisu bibliografski sistematizirani, nego samo kronološki popisani. Naime, mislim da bi sistematizacija po grupama i podgrupama došla u obzir u posebnoj bibliografskoj publikaciji koja bi obuhvaćala mnogo više ovakve materije. Periodiku iz Bosne i Hercegovine: *Bosnische Post*, *Bošnjak*, *Sarajevski list*, *Sarajevski športski list*, *Snagu i Pregled*, obradio je dr. Zeljko Poljak.

Svijet (Zagreb 1926 — 1939)

- Izlet na Veliki Rišnjak. 1927 (III), 19, 410
Dr. B. Gušić: »Pogled na Durmitor« 1927 (III), 20, 430
Dr. Miroslav Hirtz: »Stijene čudnovatog oblika« (uz tekst slike: stijena nalik na gljivu na Alančiću, odvalina ispod Zelengrada u sj. Velebitu, kamen čučavac kod njezive blizu Turske Grebine u j. Velebitu i osamljena stijena u Desemerici, Lika). 1927 (IV), 2, 40.
Dr. Miroslav Hirtz: »Jablanac i okolica« 1927 (IV), 6, 124.
Mih. Radovanović: »Naša najveća špilja — Vjetrenica kod željezničke stanice Zavala u Popovom Polju...« 1927 (IV), 18, 395.
Vjek. Cvetišić: »Zimske čari u planinama«. 1928 (V), 1, 10.
»Bijele Stijene« — uz otvaranje nove kuće Hrvatskog planinarskog društva 1928 (V), 25, 552.
Izlet na Gorenjsko. 1928 (VI), 1, 6.
Špilja Vrlovka 1928 (VII), 10, 208.
Otvoravanje novog puta na Mojstrovku 1928 (VI), 14, 294.
Svečano otvorenje špilje Vrlovke. 1928 (VI), 14, 294.
Drevna špilja na otoku Braču 1928 (VI), 15, 312.
Zv. Zobundžija: »Kroz Hrvatsku Svicu« (Gorski kotar). 1928 (VI), 20, 419.
D. Paulić: »Meteora pećine u Tesaliji« 1928 (VI), 21, 446.
Dr. Ivan Krajač: »S Velebita — nova planinarska koliba Hrvatskoga planinarskog društva na Rožanskim Kukovima u Sjevernom Velebitu.« 1929 (VII), 2, 31.
M. Komitnik: »Hrvatska Švica zimi«. 1929 (VII), 6, 134.
Aleksandrov dom na Trebeviću 1929 (VII), 6, 135.
Reduta HPD 1929 (VII), 7, 159.
Hrvatski Dolomiti — Bijele Stijene kod Jasenka. 1929 (VII), 26, 636.
V. C. »Južni Velebit — najljepša hrvatska planina. 1929 (VIII), 5, 104.
Od Obrovca preko Maloga Alana u Liku. 1929 (VIII), 5, 106.
Nove špilje Velebita (Manita Peć, Veliki Sklop i Jama Vodarica). 1929 (VIII), 5, 107.
Naša prva žična uspinjača (projekt žičare iz Doline Vrata na Triglavsku visoravan kod Kredarice). 1929 (VIII), 5, 112.
Četrdesetogodišnjica piramide na Sljemenu. 1929 (VIII), 8, 182.
Nova planinarska kuća i piramida na Ivančići. 1929 (VIII), 14, 340.
Čiprijanović: »Kamniške alpe«. 1929 (VIII), 24, 580.
C. V.: »Obruč«. 1930 (IX), 17, 434.
Na Velebitu. 1930 (IX), 17, 442.
Ekspedicija na Pamirsko gorje. 1930 (X) 21, 553.
Planinarsko i automobilsko izletiše Stojdraga. 1930 (IX), 24, 638.
Dr. Ivan Krajač: »S Rožanskim kukovima«. 1930 (IX), 25, 670.
Krasote bosanskih planina — Treskavica. 1930 (X), 11, 264.

- Dr. Josip Poljak: »Prirodne osebnosti našega krša (Velebit) 1930 (X), 15, 370.
Iz Kamniških Alpa. 1930 (X), 15, 371.
Hrvatsko planinarsko društvo — Izložba fotografija Cede Kuševića u Zagrebačkom Zoboru. 1931 (XI), 18, 514.
Dr. Ivan Krajač: »Velebit«. 1931 (XI), 20, 569.
bb: »Ljepote kraškog podzemlja« (Vranjača — Mosor). 1931 (XII), 2, 44.
Dom gradskih činovnika na Sljemenu. 1931 (XII), 3, 58.
Dr. Ivan Krajač: »Rožanski Kukovi«. 1931 (XII), 15, 350.
V. Cvetišić: »Mont Blanc najviši vrhunac evropskih alpa«. 1931 (XII), 17, 396.
D. Jakišić: »Matterhorn«. 1931 (XII), 17, 396.
Otvorenje doma HPD »Mosor« na Mosoru. 1931 (XII), 18, 427.
Fantastično brdo Montserrat u Španiji. 1931 (XII), 20, 481.
Durmitor (ujedno prikaz našeg prvog planinarskog filma o istoj planini). 1931 (XII), 20, 494.
Alfred Kralj: »Pohorje, naša Švica«. 1932 (XIII), 1, 9.
Zračno kupalište Zlatibor 1932 (XIII), 24, 586.
Planinarstvo u Sumadiji. 1932 (XIII), 24, 587.
Učkar: »Planinarenje na otoku Rabu« 1932 (XIV), 2, 33.
Nova planinarska kuća HPD na Rišnjaku. 1932 (XIV), 3, 63.
Izlet Zagrepčana na Triglav. 1932 (XIV), 7, 163.
Ljepote Savinjske doline i Savinjskih Alpa. 1932 (XIV), 10, 228.
V. Cvetišić: »Walliske alpe«. 1932 (XIV), 10, 229.
Prevalje i okolica. 1932 (XIV), 11, 254.
V. Cvetišić: »U carstvu zlatoroga«. 1932 (XIV), 15, 353.
Otvorenje planinarske kuće na Rišnjaku. 1932 (XIV), 16, 375.
R. Krnić: »Ovčarsko-Kablarska klisura«. 1932 (XIV), 21, 495.
Izlet na Durmitor. 1932 (XIV), 22, 517.
V. Cvetišić: »Naša zimska sportska središta«. 1932 (XIV), 25, 595.
Špilja pračovjeka u Sloveniji (Potočka Zjalka na planini Olševa) 1932 (XIV) 24, 564.
Dr. Ivan Krajač: »Iz velebitskog filma — narodni život na Velebitu«. 1933 (XV) 1, 10.
Zima u Bavorskim Alpama. 1933 (XV), 2, 26.
V. Cvetišić: »Zimi u našim Alpama«. 1933 (XV), 3, 46.
Učkar: Lov na Velebitu. 1933 (XV), 4, 75.
Ivo Herenčić: »Pohorje« 1933 (XV), 6, 107.
Rp: »U špilji kod Banje Stijene«. 1933 (XV), 18, 362.
R. Rotter Progonski: Ljepote bosanskih planina. 1933 (XVI), 7, 132.
D. Jakišić: U carstvu Dachsteina. 1933 (XVI), 19, 313.
Špilja Ružovača u Dalmaciji. 1933 (XVI), 21, 419.
Samobor i okolica u snijegu — đakki planinarski dom na Oštrcu kraj Samobora. 1934 (XVII), 1, 9.
Kalnič kraj Križevaca. 1934 (XVII), 1, 14

- R.R.P.: »Planinarski domovi u Bosni«. 1934 (XVII), 2, 25.
 Zagrebačko Sljeme u snijegu. 1934 (XVII), 3, 46.
 R.R. Progonski: »Jahorina planina — raj skijaša«. 1934 (XVII), 12, 232.
 Izlet Hrvatskog planinarskog društva u Split i okolicu. 1934 (XVII), 14, 257.
 Špilja Veternica kraj Zagreba. 1934 (XVII), 18, 364.
 Dom Hrvatskog planinarskog društva na Biokovu. 1934 (XVII), 24, 491.
 Savinjskom dolinom do Logarske doline. 1934 (XVIII), 3, 46
 J. K. Kvaternik: »Gorski Kotar — naša Švica«. 1934 (XVIII), 4, 64.
 Vjekoslav Cvetišić. 1934 (XVIII), 5, 94.
 Tragedija na Grintavcu 1934 (XVIII), 9, 169.
 Carobna špilja »Karla« u Gružu. 1934 (XVIII), 12, 231.
 R.R. Progonski: »Čarli Prenj planine. 1934 (XVIII) 15, 288.
 Jubilej Hrvatskog planinarskog društva. 1934 (XVIII), 16, 314.
 Novi Tomislavov dom. 1934 (XVIII), 16, 323.
 V. Cvetišić: Romantična gorska jezera Bled i Bohinj. 1934 (XVIII), 21, 418.
 Novi planinarski domovi 1934 (XVIII), 24, 486.
 R. Rotter: Otvorenje najvećeg planinarskog doma u Bosni. 1934 (XVIII), 26, 543.
 Pohorje u snijegu. 1935 (XIX), 2, 36.
 Otvorenje skakaonice na Sljemenu. 1935 (XIX), 4, 81.
 M. K.: S Mozirskih planina 1935 (XIX), 4, 81.
 R.R. Progonski: Zima u bosanskim planinama. 1935 (XIX), 6, 114.
 Konjice u Sloveniji. 1935 (XIX) 8, 157.
 Na vrhuncima Himalaje. 1935 (XIX), 9, 179.
 Vratolomni usponi na vrhunce gora. 1935 (XIX), 12, 242.
 sk: Veliki turistički dom na vrhu Fruške gore 1935 (XIX), 14, 294.
 V. Cvetišić: Orjen 1935 (XX), 7, 124.
 Dr. S. S.: Turbe kod Travnika i Vlašić planina. 1935 (XX), 8, 146.
 Stj.: Kraška špilja u Lokvama. 1935 (XX), 11, 212.
 V. C.: Triglav 1935 (XX), 14, 268
 Planinarska većanost na Sljemenu 1935 (XX), 16, 315.
 R. R. P.: Prenj planina u Bosni. 1936 (XXI), 1, 16.
 V. Cvetišić: Oštrc — Plješivica. 1936 (XXI), 1, 17.
 Vlašić planina. 1936 (XXI), 2, 36.
 Bjelašnica u Bosni. 1936 (XXI), 4, 84.
 Planina Kopaonik. 1936 (XXI), 4, 84.
 Alfred Kralj: Pohorje centar zimskog sporta. 1936 (XXI), 4, 85.
 Bosanske planine zimi. 1936 (XXI), 7, 156.
 V. Cvetišić: Julijske Alpe pod snijegom. 1936 (XXI), 7, 157
 Tomislavov dom na Sljemenu. 1936 (XXI), 7, 164.
 gt.: Visočica. 1936 (XXI) 13, 304.
 I. K.: Nepoznati hrvatski krajobraz. 1936 (XXI) 15, 355.
 Dr. Ivan Krajač: Gorde stijene na Krku. 1936 (XXII), 2, 26
 Da li je Everest najviše brdo svijeta. 1936 (XXII), 7, 122.
 Kamniške Alpe — biser Slovenije. 1936 (XXII) 18, 350.
 Raj za skijaše kraj Samobora. 1936 (XXII), 26, 504.
 mrt: Brdo Kalnik je lijepo planinarsko izletišće. 1937, 13, 4.
 D. Fučkar: Platak, skijaški raj Hrvatskog primorja. 1937, 15, 3.
 Planina Trebević — perivoj Sarajeva. 1937, 17, 4
 I ravna Slavonija ima planinarske atrakcije. Hrvatsko planinarsko društvo Psunj prednjači u Slavoniji marljivim radom. 1937, 22, 2.
 D. Fučkar: — Razvoj alpinizma u Hrvatskim krajevima. 1937, 27, 2.
 Vjera Lazić: Planinarska proslava na Psnju — posveta novog doma podružnice HPD »Psunj« 1937, 31, 5.
 Slavni alpinisti. 1937, 36, 9.
 40-godišnjica ceste od Zagreba na Sljeme 1937: 19, 7.
 Galeb (Bakar 1878 — 1879)
 Bunetova pećina (kod Bakra). 1879, 2, 2.
 Risnjak. 1879, 14, 1
 Hrvatsko planinarsko društvo. 1879, 16, 1.
 D. H.: Ulaz hrvatskih planinara na Risnjak. 1879, 14, 3.
 D. H.: Naučno putovanje (Gorski kotar i izvor Kupe). 1879, 17, 3.
 Glasnik primorske Banovine (Split 1938 — 1939)
 Boris Regner: Mosor — planina i počeci planinarstva u Splitu. 1939, 1, 6.
 Nešto o skijanju i skijaškom pokretu u Splitu. 1939, 2, 19.
 Boris Regner: Planinarske kuće i skloništa u okolini Splita. 1939, 3, 36.
 Boris Regner — Planinarske kuće i skloništa u Primorskoj banovini. 1939, 4, 79.
 Prosvjeta (Zagreb 1893 — 1913)
 Dr Lazar Car: O postanku gora. 1893, 12, 258; 13, 274; 14, 292.
 Gradnja ceste na Sljeme. 1895, 4, 128.
 Ivan Devčić: Njekoje špilje i pećine u Lici (spominju se: Situkovka, Pošta, Skutina, Gabrovo rame i Barića pećina, Sva tna pećina — Jelčanska pećina i pećina pod Jezerinom, — Mokra i Suha pećina, Zelena, Mašića i Ivelića pećina, špilja »San« ili Boljkovac pećina, Kaluderova pećina, pećina Šalabanica i Vranova pećina). 1895, 9, 279; 10, 308; 11, 342.
 Dr. Tugomir Alauopović: Na Plešivcu (pjesma). 1895, 10, 307.
 Dr. Augustin Harambašić: Koračnica Trebevića (pjesma). 1895, 11, 344.
 Ivan Devčić: Put na Golu Plješivcu. 1895, 19, 595.
 Ivan Devčić: Put preko Kuka na Udbinu. 1895, 22, 676.
 Ivan Devčić: Vis Kremen. 1898, 5, 167.
 Gorski kotar od Dragutina Hirc (prikaz knjige). 1898, 11, 362.
 E. Laszowsky: Špilja Vrlovka kod Brloga na Kupi 1899, 8, 247 i 8, 289.
 Dr. Lj. Brodsky: Pod Velebitom. 1899, 4, 127; 5, 160 i 6, 190.
 Dr. Veliimir Deželić: Dragutin Hirc, hrvatski prirodoslovac. 1899, 19, 609 i 20, 642.
 D. Hirc. Slike iz Gorskog kotara. 1900, 5, 153 i 6, 131.
 Prof. Josip Purić: Zemljopis Hrvatske — napisali D. Hirc i H. Hranilović (prikaz knjige) 1900, 13, 418. — Hrvatsko planinarsko društvo (povodom 25-godišnjice). 1900, 14, 430.
 D. Hirc: Na Oštrcu. 1900, 15, 478
 Josip Torbar. 1900, 16, 492.
 Krndija. 1900, 17, 544, i 18, 560.
 Hrvatski planinar (prikaz časopisa). 1901, 11, 356.
 Dragutin Hirc: Veliki klek (Grossglockner, 3798 m). 1901, 16, 505
 Jul. Kempf: Niz obale Onljave. 1901, 16, 511 i 17, 543.
 D. Hirc: Slike iz Gorskog kotara — dolina rijeke Kupe i vrh Jezera. 1902, 1, 35.
 Vodnikova kuća na Triglavu. 1902, 9, 292.
 c —: Slike iz Gorskog kotara — Crni Lug. 1902, 10, 325.
 D. Hirc: U Samoboru. 1902, 12, 371 i 14, 442.
 D. H.: Put u Ledenu Jamu. 1902, 15, 479.
 c —: Pakleno i okoliš. 1902, 15, 479.
 D. Hirc: Morsko oko (jezero u Visokim Tatra-ma). 1902, 20, 646.
 Dragutin Hirc: Poziv na pretplatu »Hrvatskog planinara«. 1903, 1, 36.
 Dragutin Hirc: Okolo Kalničke gore — Na razvalinama velikog Kalnika, 1903, 7, 222
 Dragutin Hirc: Okolo Kalničke gore — Na Vranilcu, 1903, 8, 256.
 Dragutin Hirc: Okolo Kalničke gore — Mali Kalnik, 1903, 9, 284.
 c.: Ledeno doba Balkanskog poluotoka, 1903, 10, 320.
 D. H.: Značaj ledene dobe na Balkanskom poluotoku. 1903, 13, 414.
 D. Hirc: Zelen-grad i Villne jame. 1903, 14, 447.
 D. Hirc: Po sedmi puta na Velikom Risnjaku. 1903, 16, 508.
 D. Hirc: Na razvalinama grada Okića. 1903, 20, 264.

- D. H.: Himalaja i Everrest 1905, 6, 197.
 Iv. Devčić: Matešićeva pećina. 1905, 9, 295.
 Dragutin Hirc: U kraju bijede i nevođe (na-
 selja oko Medvednice). 1905, 11, 353.
 Književno pismo — »Prirodni zemljopis Hrvatske«
 (prilozak knjige). 1906, 3, 95; 4, 126 i 7, 216.
 Ivan Devčić: Kukuruzović-planina i Kukuruzović-pećina. 1906, 10, 316.
 Dragutin Hirc: Između Krke i Cetine. 1906, 10, 320; 12, 393; 14, 450; 15, 482; 16, 503; 20, 635; 21, 671; 22, 707.
 Dragutin Hirc: Između Krke i Cetine (nastavak iz 1906. godine). 1907, 1, 8; 2, 56; 3, 79; 5, 157; 6, 183; 7, 228.
 Dragutin Hirc: Koji je vrh domovine najviši. 1907, 4, 128.
 Špilja Marine u Dalmaciji kod Trogira. 1907, 4, 135.
 Ekspedicija na Himalaju. 1907, 5, 168.
 Z. B. Istraživanja na Karakorumu 1909, 14, 454.
 Janko Barle: Moj izlet na Volojsko jezero. 1910, 1, 22; 2, 64; 3, 76; 4, 109; 5, 140.
 Stj. Širola: Siča — špilja vodenica. 1910, 15, 482.
 M. Mikšić: Na vršku Granda Mulets-a (3030 m) u okolini Mont Blanca.
 Iz naše Istre (ulaz u špilju Lužinu). 1911, 17, 548.
 Na Jankovcu 1912, 3-4, 132; 5-6, 215.
 Đuro Arnold: Poklon Velebitu (pjesma). 1912, 19-20, 753.
 Đuro Arnold: U Velebitu (pjesma). 1912, 21-22, 833.
 Dr. Stjepan Vuksan: Špilje u Lokvama — Liplina Špilja — Medveda špilja. 1913, 1, 58.
»Bosnische Post« (Sarajevo 1912 — 1914)
 Mitteilungen des BH Touristenklub in Sarajevo. 1912, 171, 3.
 Generalversammlung des Touristenklub. 1913, 9, 4.
 Vom b. h. Touristenklub, 1913, 79, 5.
 Partienprogramm des Touristen vereines »Naturfreunde«. 1913, 134, 5.
 Schutzhütten in Bosnien und Herzegovina, 1913, 142, 7.
 B. h. Touristenverein. 1914, 67, 5.
»Bošnjak« (Sarajevo 1896 — 1908)
 Izlet u Jablaniću. 1896, 32, 2.
 Glavna skupština 11. o. mj. Bos. herc. Turističkog kluba. 1897, 40, 3.
 Otvaranje Iliđe, 1898, 20, 3.
 Iz Turističkog kluba. 1898, 35, 3; 1900, 9, 3.
 Bosansko-hercegovački turistički klub. 1899, 20, 3.
 Izlet na Plasu kraj Jablanice, 1899, 21, 2.
 Iz Bos. herc. turističkog kluba. 1899, 23, 3.
 Turistički klub u Jajcu. 1899, 25, 2.
 Izlet Turističkog društva (kluba), 1900, 18, 3.
 Iz Turističkog kluba. 1900, 23, 3.
 Odlazak bos. herc. turista na parišku izložbu. 1900, 27, 3.
 Put austrijskih turista kroz BiH, 1903, 16, 3.
 Turistički klub za B. i H. 1904, 5, 3.
 Iz Turističkog kluba. 1904, 5, 3.
 Izlet Turističkog kluba u Višegrad. 1906, 22, 4.
 Pet dana na Prenj planini. 1908, 119, 124, 125, 127, 137, i 142.
»Sarajevski list« (Sarajevo 1894 — 1914)
 Skupština Bos. herc. Turističkog kluba u Sarajevu, 1894, 25, 2.
 Bos. herc. Turistički klub održao je prvu ovogodišnju sjednicu, 1906, 6, 2.
 Bos. herc. Turistički klub održao je redovnu glavnu skupštinu na kojoj je predsjedavao dr. Jovan Zaranovski. 1906, 13, 2.
 Turistički klub u Sarajevu. 1906, 17, 3.
 Turistički klub održao je sjednicu 26. pr. mj. 1906, 27, 2.
 Turistički klub. 1906, 28, 2.
 Turistički klub održao je prvi društveni sastanak. 1906, 32, 2.
 Turistički klub. 1906, 34, 2; 56, 2; 58, 2; 62, 2; 65, 2; 76, 2; 81, 3; 82, 2; 90, 2; 112, 3.
 Preko Prenj planine. Turistička crtica, 1906, 95-97, 1.
 Turistički klub 1. o. mj. održao je glavnu skupštinu. 1907, 22, 2.
 Bos. herc. turistički klub priređuje putovanje u Grčku, Carigrad, Malu Aziju. 1907, 26, 3.
 Turistički klub priređuje predavanje kulturno istorijska važnost turistike. 1907, 29, 2.
 Turistički klub, sinoć je održao predavanje dr. Šnajder. 1907, 34, 2.
 Bos. herc. turistički klub. 1907, 49, 2 i 1908, 11, 2.
 Sa glavne skupštine Bos. herc. turističkog kluba, održane 13. februara o. g. 1910, 53, 3.
 Sa glavne skupštine Bos. herc. turističkog kluba. 1911, 11, 2-3.
 Bos. herc. turistički klub priređuje izložbu fotografija. 1912, 75, 2.
 Redovna glavna skupština B. h. turističkog društva. 1912, 83, 2.
 B. h. turistički klub priređuje za svoje članove putovanje u Srbiju, Bugarsku i Tursku. 1912, 88, 3.
 B. h. turistički klub poziva svoje članove na naučno putovanje. 1912, 103, 3.
 B. h. turistički klub izdao novi red za kuću na Trebeviću, 1912, 167, 2.
 Planinarsko društvo »Prijatelj prirode« u Sarajevu. 1912, 263, 2-3.
 Glavna skupština B. h. turističkog kluba. 1913, 30, 2.
 B. h. turistički klub priređuje naučno putovanje na Jadransku izložbu u Beč. 1913, 125, 3.
 B. h. turistički klub u Sarajevu održao je glavnu skupštinu. 1914, 51, 2.
»Sarajevski sportski list« (1922—1923)
 J. F.: Razvoj planinarstva u BiH. 1922, 8, 8.
 Blažeković Milan: Vranica. 1923, 3, 2.
»Snaga« (Sarajevo 1927—1937)
 A. S. Split: Idealni radnički pokret. 1928, 3-4, 18.
 Čupka Josip: Planinarstvo u Varešu. 1936, 7, 106.
 Fizi Milan: »Prijatelj prirode« — Sa znakom »Prijatelja prirode«. 1931, 7, 122.
 Fūzy Milan: »Prijatelj prirode« preko Prenja planine. 1930, 9, 136.
 Hodžić H.: Proslava »Prijatelja prirode« 8 i 9 juna na Boračkom jezeru. 1930, 7, 96.
 Južnić Anton: »Prijatelj prirode« poziv na XXVI redovnu godišnju skupštinu. 1931, 2, 30.
 L. M.: Društveni rad PP. 1936, 4, 42.
 P. D.: »Prijatelj prirode«. Sarajevo. 1931, 1, 14.
 P. L.: PP iz centrale. 1932, 12, 15-16.
 P. P.: Naši domovi. Referat druga Čirila Gogole iz Ljubljane na Kongresu PP. 1936, 10, 151-7.
 Pregernik Drago: O PP. 1928, 1, 4.
 Pregernik Drago: Dom PP na Boračkom jezeru. 1928, 2-4, 63.
 Pregernik Drago: 25 godišnjica PP. 1930, 5-6, 73.
 R. P.: PP, rad i zaključci II. kongresa. 1930, 5-6, 89.
 Rajković Petar: Od »Fremtaša« do radnika turista. 1929, 2, 23.
 Rajković Petar: PP pred važnim radom i zaključcima. 1930, 4, 61.
 Rajković Petar: Za upoznavanje prirode i razvitak turizma. Važne odluke PP. 1930, 5-6, 66.
 Seitz Albert: Planinarstvo snaži živce. 1928, 8, 7.
 Sefer Drago: Sa godišnjeg izleta PP preko Zengore, Maglića, Volujaka i Durmitora. 1936, 2, 26-8.
 Sefer Drago: Utisci za vreme dopusta provedenog na Prenj planini. 1936, 4, 55-7.
 Sefer Drago: Alpinistika. 1936, 7, 150-6.
 Sefer Drago: Radnička klasa i planinarstvo, 1937, 11, 168-9.
 Tadić Branko: Što je planinarstvo, kako ga i zašto radnička klasa nosi. 1936, 3, 35-6.
 Tadić Branko: Na rijeci Rami. 1936, 5, 71.
 Tadić Branko: 30 godina postojanja organizovanog turističkog rada među radnicima. 1936, 6, 84-6.
 Tadić Branko: Čabalja planina. 1936, 11, 167-8.
»Pregled« (Sarajevo 1927)
 Čiča Jovo: Planinarstvo u BiH. Prvi počeci. Planinarstvo u rukama germanskog imperijalizma. 1927, 1, 11-12.
 Čiča Jovo: Meteorološki observatorij na Bjelašnici. Kako da se sačuva od propadanja ova kulturna tekovina za planinare. 1927, 5, 11.
 Čiča Jovo: Naš domaći svet i planinarstvo. 1927, 40, 13.

Jež o »Našim planinama«

Ležim u zavjetrini ledima prema suncu. Odjednom osjetim hladnoću i okrenem se, opet sjena onog gnjavatora od prošle nedjelje. Šta mogu, otkrio je tko je to Jež, pa misli da me može redovno »cijediti«.

»Koji ti je vrug danas pao na pamet«, upitam ga povišenim tonom.

»Ništa osobito, interesira me nešto iz lista, čuo sam da piše...«

»Kako čuo, valjda si čitao?«

»Nisam čitao, nisam ni pretplaćen.«

»Štaaaa, nisi pretplaćen, nego si samo čuo i sad si došao mene gnjaviti i činiti mi sjenu, miči se gubo!«

Sjena se maknu ali, avaj, još gore, Sjena se smjesti uz me.

»Najprije znaj, da ne zaslužujuš da ti odgovaram. List je službeni glasnik Saveza i obavještava nas o svim tekućim pitanjima koja planinari trebaju znati. Znači, u tvojoj obitelji ima tri-četiri člana društva, jedan je i odlikovan za neki svoj mutni staž i ni jedan od vas ne prima društveni glasnik »Naše planine«?

»Pa znaš, one teško izlaze i u njima nema ništa.«

»A šta ti je to ništa i šta očekuješ, šta bi ti htio i šta si učinio da budu bolje i tebi interesantnije? One daju sve tekuće, makar i u zakašnjenju. Uredništvo oskudijeva sa svježim vijestima, čak tiska i neke članke iz naftalina. Zašto se ti ne pretplatiš i ne nadež kojega novog pretplatnika? Pa ako ništa drugo mogao si to što tražiš od mene pročitati u onom primjerku koji prima tvoje društvo.«

»Priznajem da nisam ništa učinio, a za onaj društveni primjerak nitko i ne zna gdje svrši, izgubi se, a dobivamo samo jedan. Ti navalio kao da sam ja svemu kriv, viči na društva koja bi mogla članke prodiskutirati, a mogla bi zaslužne članove darovati i jednogodišnjom pretplatom kao što je to prije bio običaj.«

»A tako, sad si mi već mekši i draži, čim malo mučneš mozgom, a ne samo da omalovažavaš, kritiziraš i povlačiš se.«

»Priznajem da sam nekako manje planinarski odgojen, ali nisam kriv. Dođem na slabo organizirani sastanak, uplatim prevoz za izlet i eventualno kakve troškove, osiguram mjesta i nestanem, a pred polazak, naravno, tražim svoje pravo.«

»Sjena je tebi u glavi i ja to opažam već dugo vremena. Ipak imaš nešto pravo, ono o odgoju, jer slabim planinarskim uputama postajemo sve više nekakvi izletari. Ideš na izlet planinarski nekako nepotkovan, odsutan si duhom, cijediš cijelu družinu i u svemu padaš kao s neba itd.«

»Ali reci pravo, Ježu, da bi i NP mogle biti bolje; istina, nešto su se popravile, ali nisu na najvišem nivou, a ima tu i netačnosti. Pa i mi, iako nepretplaćeni, znamo prilično toga.«

»Sad ću ja tebi dati donekle pravo. Ja se na izletu, na zraku, zanesem u prirodi, mozak mi se odmara. Tako se i ja zanesem sadržajem kad primim novi broj. Tad ja čitam, proučavam, primjećujem, pišem osvrtre i izvratke koji mi nekad mogu trebati i slično. List je literatura teško skupljana, a grafikonski gledano složen broj na broj, iz godine u godinu doseže nebodersku visinu. Tu ima i muke i znoja i tinte i papira. Sve to treba srediti, a urednik mora onda ispaliti svaka dva mjeseca metak i misliti je li pogodilo pravu manu nebesku takvim gnjavatorima kao ti.«

»Pa što si napao baš mene, nisam ja sâm svemu kriv. Svaki list treba da ima i lakšeg štiva, neku malu razonodu, šalu...«

»Ne napadam ja samo tebe, napadam i druge, a ti si mi naletio, pa sad prenašaj dalje. Ali i Jež je jedna šala, ali poučna šala, za razmišljanje, koja više ili manje ubode. Ja pošaljem uredniku svoje mišljenje i osvrt na pojedini broj, a nije ni njemu uvijek lako proutati tu knedlu, a uz to mu pokupim mišljenja i od drugih gnjavatora kao što si ti.«

»A ne govoriš kako su skupe, svake godine skuplje?«

»Nisu skupe, nego ste vi škrti. Obični krimić je skuplji. Kad bude više pretplatnika bit će i NP jeftinije. Ali što je članarina u društvu minimalna, simbolična, to svi šutite, to je bi jedno od vas. Jedan takav škrtac je vratio list sa opaskom »umro«, stid ga bilo! Moje je mišljenje da svakog novog člana kod upisa treba obvezati da se pretplati, a starijeg člana koji nije pretplaćen da se pretplati, da se više ne prsi s nekim svojim dugogodišnjim članskim stažom i značkom, a da ne prati vijesti iz naše organizacije. Poseban član uprave trebao bi da je zadužen za članarinu, pretplatu i prodaju.«

Nastao je tajac. Sjena je bila smetena.

»Da, da, tako je to, šta me tako tupo gledaš?«

Srećom dođe oblak i Sjene nestade.

A sad se vi, dragi čitatelji, malo zamislite o ovome, a vjerujte da ja znam šta valja, šta ne valja. Ja mogu nažalost samo anonimno, ježevski, malo ubosti, kako bi se dotični sjetili i možda popravili. Bez svijesti i planinarskog odgoja nema nam napretka ni života. Uz planinarski pozdrav!

Vaš JEŽ

Novi dom na Omanovcu

Prof. BRANKO PRUGINIC
PAKRAC

Rekli bismo da neka okrutna sudbina prati napore pakračkih planinara da na svojoj matičnoj planini — ponosnom Pšunju — izgrade svoju planinarsku kuću, jer je ovo već treći objekt koji grade. Prethodna dva nestala su u požaru. Prvi, izgrađen prije rata, nestala su u ognju narodnooslobodilačke borbe, a drugi jedne tamne jesenske noći 16/17. X 1974. godine koja nam je duboko ostala u sjećanju kao prava društvena katastrofa. Te kobne noći, izbijanjem požara uslijed kratkog spoja na električnim instalacijama u mansardnom drvenom dijelu, uništen je do temelja dom Omanovac. Uz najveće poštovanje dobrovoljnih vatrogasnih jedinica i jedinica Civilne zaštite te nekoliko planinara našega grada nije se mogao spasiti. Ostali su goći zidovi i zgariste. Šteta je procijenjena na 1.500.000 dinara. Za svega sat-dva u stihiji požara uništen je jedan od najljepših planinarskih objekata naše Republike, uništen je 20-godišnji trud planinarskih entuzijasta našega grada. Težak je bio put njegove izgradnje kad do njega nije još vodila cesta, kad su kolone starih i mladih ali odlučnih graditelja nosile kamen po kamen, ciglu po ciglu kao i svaki njegov ostali dijelčić. I upravo tada kada smo bili pri kraju njegova definitivnog uređenja, upravo tada nas je zadesila teška nesreća.

Težak udarac brzo je preboljen. Na izvanrednoj skupštini društva 25. X 1974. godine pakrački planinari, podržani od Skupštine općine, organizacije udruženog rada, društveno-političkih, sindikalnih, sportskih i drugih organizacija te građana i simpatizera društva, donijeli su jedinstven zaključak da se odmah pristupi obnovi i izgradnji novog planinarskog doma na postojećim temeljima te da se započne akcija prikupljanja novčanih sredstava. Izraden je idejni projekt novog doma, izabran Građevinski odbor koji će voditi brigu oko izgradnje, a radovi su povjereni Građevnom poduzeću »Konstruktor« Pakrac. Apel solidarnosti za pružanje materijalne pomoći naišao je na puno razumijevanje. Sredstvima akcije solidarnosti i osiguravajućeg zavoda te dobrovoljnim radom prišlo se odmah rasčišćavanju ruševina na zgaristu i izgradnji novog objekta. Za nepunih godinu dana podignut je novi planinarski dom, proširen i modern objekt, ponos ne samo planinara već i svih mještana grada na Pakri pod Pšunjem. Izgrađen je na istom mjestu, na temeljima starog doma, na padinama Pšunja (654 m) odakle puca prekrasan

pogled na Pakrac, pakračko polje, kupališno lječilište Lipik, Moslavačku goru s jedne strane, a s druge na šumovite masive najviše slavonske planine Pšunje, na Papuk i bosanske planine. Da je objekt izgrađen za svega godinu dana treba prije svega zahvaliti svesrdnoj materijalnoj pomoći svih društvenih faktora, posebno skupštini općine, svim organizacijama udruženog rada, izvođaču radova G. P. »Konstruktor« Pakrac, svim društvenim i sportskim i drugim organizacijama, planinarima i planinarskim društvima širom Republike i zemlje koji su nas materijalno pomogli.

Novi dom ima bruto površinu od 716,89 m², a netto površinu od 568,94 m². Površina objekta je vrlo racionalno iskorištena, a sastoji se od podruma, prizemlja, dva kata i terase.

Dom je elektrificiran, ima trafostanicu visokog napona u neposrednoj blizini, centralno grijanje na tvrdo gorivo, pitku izvornu vodu iz cisterne kapaciteta 4.000 litara te tehničku vodu iz cisterne kapaciteta 40.000 litara.

Po unutrašnjem kompletiranju imat će 120 sjedećih mjesta i 68 ležaja (dvokrevetne i skupne spavaonice).

Da bi objekt bio dovršen i funkcionalan potrebne su daljnje investicije na unutrašnjem uređenju prostorija namještajem, ležajnom opremom, opremom za kuhinju i drugo. Planom se predviđa uređenje okoline doma, izgradnja igrališta za rukomet, mali nogomet, odbojku, skijanje, sanjkanje, streljanje i drugi objekti za sportsku rekreaciju te uređenje prilazne ceste.

Kako pred društvom stoje još veliki napor i definitivnom dovršetku, opremanju i predaji objekta na upotrebu našoj javnosti (predviđeno za Dan komunne — 13. rujna 1976) a materijalnih sredstava više nema, društvo se zahvaljuje na pruženoj materijalnoj pomoći u dosadašnjoj izgradnji doma svim faktorima, planinarskim društvima SR Hrvatske, SR Bosne i Hercegovine, SR Srbije i pojedincima i ujedno poziva ostala planinarska društva i pojedince da ga materijalno potpomognu u naporima kako bi dovršilo planinarski dom na Pšunju od ponosa i koristi za čitavu planinarsku obitelj Jugoslavije i svih radnih ljudi. Pomoć prima PD »Pšunje« Pakrac, račun broj 32730-679-4590.

Pozivamo planinare i društva širom zemlje da nas posjete i da pogledaju djelo za koje su i sami dali prilog. Pristup planinarskom domu moguć je svim motornim vozilima asfaltiranom, dijelom makadam-cestom, dugom 12 kilometara od Pakraca.

Deset godina PD »Tuhobić« u Rijeci

Ekspozite izložbe PD »Tuhobić« u Osnovnoj školi »Franjo Parović Bobi«, koja je bila otvorena od 2. do 21. veljače, daju uvid u mali dio djelovanja i uspjeha tog, po dobnosti članstva, najmlađeg planinarskog društva u SR Hrvatskoj, a možda i u SFRJ. Iza izloženih fotosa i dokumentirano označenih uspjeha krije se dalekosežan rad i utjecaj na odgoj i obrazovanje mladih generacija u suvremenom društvu.

Staza se počela utirati polovicom 1964. godine dolaskom na školu nastavnika historije i geografije Veljka Brešana, entuzijasta i zaljubljenika u prirodu. Oduševio je 128 polaznika škole i oni su osnovali Planinarsku sekciju »Runolist«. Planirani i programirani izleti i pohodi u prirodu privlačili su sve više ljubitelje prirode. Zanimanje za planinarenje toliko je poraslo da je sekcija 1965. godine prešla u samostalno društvo pod imenom PD »Tuhobić«. Imenom je vezano uz spomen-brdo riječke regije na kojem je bilo prvo zbrno mjesto prvoboraca narodnooslobodilačke borbe ovog kraja. Rukovodioci-nastavnici samo su usmjeritelji, a članovi društva postaju i ostaju samoupravljači i sudionici kod stvaranja programa i planova. Kontakti s prirodom; uživanja u prirodnim ljepotama; proučavanja prirode u njezinim promjenama i manifestacijama, pa kretanja njenim prostranstvima oduševili su mlade pionire i omladince. Osvajano je cijelo područje regije na Učki i oko Učke, Lisina, Risnjak, Snježnik, Tuhobić. Bitoraj i tako dalje, toliko da je planinarenje postalo sastavni dio života mladih u slobodno vrijeme. Broj članova porastao je u to doba na 520. a danas, nakon 10 plodnih godina, ima ih 1600 uključivši planinarsku sekciju Osnovne škole »Turnić«, studentsku sekciju i onu u Vrbovskom (radila je godinu dana). Oni koji su završili školovanje ostaju i dalje članovi. Prvi predsjednik, učenik Milorad Prijić, i danas kao student je na čelu društva. Bivši učenik petog razreda, Mato Perkić, da-

nas već nastavnik, za vrijeme svog službovanja u školi u Vrbovskom osniva Planinarsku sekciju. Student Tomislav Piršl uspješno vodi planinarsku sekciju u Osnovnoj školi »Turnić«.

Svake godine održavana je Planinarska škola za nove članove kroz koju godišnje prolazi 80-90 članova. Planinarsku školu vodio je Veljko Brešan uz pomoć vrijednih članova Branke Lončarić, Tomislava Piršla, Valerije Herka i drugih.

Članovi »Tuhobića« obilaznici su 15 transverzala, među kojima je i najduža, Slovenačka, kao i Transverzala putevima partizanskih kurira. Pomno su obradili i redovno obilaze svoju riječku transverzalu: Lovran, vrh Učke, Planik, Lisinu, Kastav, Studenu, Obruč, partizanski logor, Špilju i logor ispod Crnog vrha, Snježnik, Risnjak, Tuhobić, Viševicu, do Crikvenice. Tim putevima provodili su i partizanske marševe od 1965. do 1976. god. Obilježavali su sva značajnija mjesta iz NOB-e i sudjelovali u brojnim natjecanjima u regiji, republičkim natjecanjima i ostalim.

Organizatori su i nosioci najvećeg natjecanja regije u orijentaciji pod naslovom »Trofej Tuhobić«. Organizira se u čast Dana mladosti svake godine na obroncima Učke, a sudjeluje velik broj mladih. Na prvom trofeju, održanom 1969. godine, sudjelovalo je 27 ekipa a 1975. taj se broj popeo na 113. Na raznim orijentacijskim natjecanjima osvojeno je 48 trofeja, 129 zlatnih plaketa, 120 srebrnih, 126 brončanih, 179 diploma, što pokazuje da su mladi članovi društva itekako dobro ovladali topografijom i orijentacijom.

Obišli su planinska područja i prirodne ljepote susjedne Austrije, Italije i djelomično Svicarske da bi ih usporedili s našim predivnim planinama.

Društvo će i dalje usmjeravati mlade generacije koje ugrožava tempo moderne civilizacije, ali im pruža i velike mogućnosti bržeg osvajanja ciljeva.

Mladen Deranja

Radni dogovor o izložbi PD »Tuhobić«

Ing. Zvonimir Badovinac (1905–1976)

U Zagrebu je 6. siječnja umro jedan od veterana našega planinarstva, ing. Zvonimir Badovinac. Djelovao je u našoj organizaciji više od 50 godina. Rodio se 14. veljače 1905. u Samoboru. Porijeklom je bio Zumberčanin, po zanimanju inženjer šumarstva, posljednjih godina u mirovini. Planinarstvom se počeo baviti 1922, od 1923. do 1924. bio je član uprave HPD-a, zatim skijaški učitelj, član uprave Skijaškog podsaveza Zagreb, a poslije rata član PDZ-a od osnutka. Od 1925. do 1930. bavio se alpinizmom (Klek, Spik, Jalovec zimi), 1941. bio je pročelnik Skijaškog odsjeka HPD-a. Kao član Republičkog zavoda za zaštitu prirode osobito se zalagao za zaštitu Medvednice, na njoj izveo niz planinarskih uređenja, staza i nadstrešnica, a misao vodilja bila mu je pribaviti Medvednici status nacionalnog parka što, nažalost, nije doživio. Badovinac je imao sreću da mu je priroda bila ne samo ljubav nego i profesionalna preokupacija. Te dvije okolnosti, oplodene jedna drugom, dale su vrijedne rezultate. Iako je bio tih i miran, djelovao je uporno i neumorno, a djela koja je za sobom ostavio dugo će ga nadživjeti.

U ime Planinarskog saveza Hrvatske na posljednjem ispračaju oprostio se od pokojnika potpredsjednik Saveza dr. Zeljko Poljak i tom prilikom, među ostalim, rekao:

Izgubili smo vrijednoga druga i neumornog društvenog radnika. Nema nikoga među nama koji bi mogao dolično ocijeniti sav njegov doprinos našem planinarstvu, jer tko je od nas poput njega djelovao u našoj organizaciji više od pola stoljeća. Nedavno smo proslavili jubilej stoljetnice i u toj stoljetnoj povijesti ing. Badovinac bio je tvorac i sudionik više od polovice. Doprinos uistinu vrijedan divljenja i naše zahvalnosti. Nikada nećemo

zaboraviti tog skromnog i tihog ali vrijednog i marljivog djelatnika, on će nam ostati uzor i nadahnjivat će nas svojim životnim djelom.

Speleološki odsjek PDS »Velebit« u 1975. godini

Protikle 1975. godine SO PDS »Velebit« je djelovao vrlo uspješno. Iako se broj izlazaka na teren nešto smanjio u odnosu na 1974, kvaliteta se poboljšala. Prošle godine je porastao broj speleoloških istraživanja, vježbi i posjeta speleološkim objektima. To je vidljivo iz broja istraženih objekata, koji je dvostruko veći nego 1974. U Odsjeku je aktivno djelovalo 47 članova: 15 ženskih i 32 muška. Od tog broja je 40 članova završilo speleološku školu, 8 alpinističku, 4 ledenjački tečaj, 7 ljetni i zimski tečaj GSS-a. U 1975. godini dva člana su stekli naslov speleologa, pa sada Odsjek ima 10 speleologa. Tri člana položila su ispit za gorske spasavaoce, pa sada odsjek ima 4 spasavaoca i 3 pripisavnika.

Održano je 39 sastanaka, prosječno s 20 članova na sastanku, 18 predavanja uz dijapozitive, 103 izlaska na teren, 40 kraćih planinarskih izleta, 3 planinarske ture, 2 orijentacijska natjecanja, 24 posjeta speleološkim objektima, 24 istraživačke akcije i 10 speleoloških vježbi. Rekognoscirano je 30 objekata, istraženo i topografski snimljeno 66, od toga 28 špilja i 38 jama. Organizirane su dvije speleološke ekspedicije. Prva je bila »Ekspedicija Puhaljka'75«, vrlo dobro organizirana, a trajala je od 30. 4. do 5. 5. 1975. Sudjelovalo je 15 članova pod vodstvom Hrvoja Malinara. Postignuti su značajni rezultati. Jama je istražena u dužini od 450 m, i do dubine od 318 m. Druga velika istraživačka akcija pod nazivom »Ekspedicija Rokina bezdana'75« trajala je od 2. 10. do 9. 10. 1975. Sudjelovalo je 15 članova koji su pod vodstvom Mladena Garašića došli do dubine od 123 m. Taj je objekt bio posebno zanimljiv zbog jakog vođenog toka. U tu svrhu kupio je Odsjek dva nova gumena čamca i pojase za spasavanje. Ova je akcija pokazala da se uz svestrano zalaganje, dobru organizaciju, kvalitetnu opremu i modernu tehniku istraživanja, mogu istražiti i takvi objekti za koje se nekad mislilo da će to biti moguće tek u dalekoj budućnosti. S

istraživačkom ekipom bila je i ekipa Televizije Zagreb koja je snimila cijelu akciju.

Od ostalih istraženih objekata ističu se jama Golubinka u Dalmatinskoj zagori, 116 m dubine, Jama na Samari (M. Kapela) — 98 m, jama Veliki Travnjak — 92 m, a od horizontalnih objekata Spilja kod Siničića (Brinje), dužine 392 m i Spilja kod Dunjaka (Kordun), dužine 298 m.

Odsjek je bio i organizator »Zagrebačke speleološke škole'75«. Pod vodstvom Zeljka Filipovića i instruktora od primljenih 18, s uspjehom završilo je školu 16 polaznika. Program škole sastojao se od predavanja uz dijapozitive i vježbi na terenu u okolici Zagreba, Gorskog kotaru i Kordunu.

U odsjeku je u 1975. godini odlučeno da se pređe na novi način istraživanja s dvostrukim užetima. Za tu su svrhu kupljena dva nova perlonka užeta, duljine 100 m i nekoliko kraćih od 40 m dok će stara služiti samo kao pomoćna užeta. Primenom novog načina istraživanja ona postaju brža, sigurnija i kvalitetnija.

Potrebno je naglasiti kako su dva člana sudjelovala na dva alpinistička pohoda izvan zemlje: Marijan Cepelak bio je član hrvatske alpinističke ekspedicije »Ande'75«, a Radovan Cepelak prvog »Jugoslavenskog trekkinga — Makalu'75«. Jedan je član bio na 3. internacionalnom skupu o speleološkim istraživanjima u Werfenu (Austrija), a petorica na stručnom sastanku Komisije PZS za ocjenu teškoća u speleološkim objektima. Tijekom godine pojačana je suradnja s Geološkim institutom, u sklopu kojeg je izvršeno 8 istraživanja.

Odsjek je bio organizator VIII speleološke večeri, čime je nastavljena tradicionalna manifestacija zagrebačkih speleologa, prekinuta 1962. godine. Tema audio-vizuelnog predavanja bila je »Ekspedicija Rokina bezdana'75«.

Članovi su također sudjelovali s Komisijom za speleologiju PSH u časopisima »Naše planine« i »Speleolog«.

■ **«Planinar»** list PD «Ravna gora», Varaždin, godina I, veljača 1976, broj 1 (24 stranica, naslovna stranica u boji, 12 slika, format 17 x 24, naklada 1000, tiskar NISP «Varaždins», urednik dipl. ing. Zlatko Smerke, cijena 10 dinara). Odmah da kažemo, prvi broj novog časopisa djelo je Zlatka Smerke, koji je od svog dolaska u Varaždin započeo uz razumijevanje PD «Ravna gora» vrlo plodnu izdavačku djelatnost (sjetimo se knjiga Planinarstvo i alpinizam i Stijene Hrvatske). Iako je «Planinar» društveno glasilo, njegove su pretenzije, kao što se vidi iz sadržaja, da bude glasilo društava zagorske regije. Kao što je i razumljivo, s obzirom na urednika, časopis posvećuje osobitu pažnju alpinizmu, orijentaciji i planinarskoj fotografiji. List će izlaziti povremeno i bez obveze. U ovom broju je osim prikaza društvenog rada poklonjeno mjestu i bratskim društvima «Grebengradu» i «Milengradu» te ZPP-u. Trećina broja zauzimaju orijentacija i vijesti s zanimanjima a 4 stranice članak urednika «Alpinistička vježbalista u Hrvatskoj» sa slikama stijena Kamenjaka, Kalnika, Ivančice i Gorskog zrcala na Medvednici. Časopis se naručuje kod PD «Ravna gora», 42001, pp. 128 ili se može društvu poslati 10 dinara čekom na račun 3480-678-885. Dodajmo da je na naslovnoj stranici vrlo lijepa Smerkeova slika Klekove stijene i da je njen ključ usupljen «Našim planinama» za naslovnu stranicu broja 11-12, 1975. godine. (Z. Poljak)

■ **Smerke-Đurić: Hrvatsko zagorje**, 30 najljepših planinarskih i turističkih izleta (Biblioteka PD «Ravna gora», knjiga 3, Varaždin 1976, proširano, 101 stranica, format 17 x 22 cm, 73 slike, naslovna stranica u boji, papir za umjetni tiskar, 30 geografskih skica, od toga 15 grebenskih dvobojnih, tiskar NISP Varaždin, naklada 4000, cijena 70 dinara). Ova grafički vrlo uspješna knjiga-vodič vrijedna je novost u našoj planinarskoj književnosti. U njoj smo po prvi puta i mi dobili, po uzoru na Pauseove njemačke vodiče «100 izleta u...», prkatičan priručnik po shemi: slika-karta-tekst. Ovaj put se uz majstora planinarske fotografije ing. Zlatka Smerke istaknuo i koautor Tomislav Đurić. Obojica su nam otkrili mnoge slabo poznate ali predivne zagorske kutke, pa će knjiga biti od koristi i iskusnom planinaru. Valja istaknuti osobito smislenu koncepciju ovog izdanja: među iste korice svrstati turističke i planinarske izlete. Zar ima boljeg načina da se kroz turizam propagira planinarstvo? Svaka čast autorima. Ali zato puna osuda korektora (tko je bio taj?) jer nije smio dati imprimatur za tiskar s tolikim greškama, pa čak i na

kartama (npr. Glavnica umjesto Glavica, Strahnjičica mjesto Strahinjčica, prežali mjesto prelazi, izmiješani i duplirani reci itd). Na kraju je pridodan sažet prikaz šest transverzala koje prolaze zagorskim područjem. Knjiga je ne samo vrlo korisna nego je po svojoj opremi pravi ukras svake biblioteke. Može se kupiti kod Planinarskog saveza Hrvatske u Zagrebu, Kozarčeva 22, a kao narudžba vrijedi i čekovna uplatnica na račun 3480-678-885 PD Ravna gora, Varaždin. (Z. Poljak)

■ **«Stijene Hrvatske»**, alpinistički vodič ing. Zlatka Smerke (Biblioteka PD «Ravna gora» knjiga 2, Varaždin 1975), izašla je iz tiska u veljači 1976. godine. Naš poznati alpinist, orijentacist, planinarski pisac i fotograf u knjizi je sistematski obradio sve stijene u Hrvatskoj koje su zanimljive bilo kao penjačko područje, bilo kao vježbaliste. U uvodnom dijelu daje uputu za tehnički opis penjačkog uspona, a na kraju je dodana literatura. U ovoj praktičnoj knjižici džepnog formata, s vrlo uspješnim kolor-snimkom Anića kuka na naslovnoj stranici, opisano je 279 smjerova i ona će prema tome biti nužan vademekum svih naših penjača. Budući da su detaljno obrađene i stijene obiju Paklenika (na 42 stranice), za njom će posegnuti i stranci koji sve češće posjećuju ovo područje. Zanimljivo je tehničko rješenje kako knjižicu tako malog formata (10 x 14 cm) ilustrirati s dovoljno velikim slikama stijena. Slike su složene i priložene u posebnom ovtiku. To ima svoje dobre i loše strane. Budući da slike nisu uzveane lako ih je izgubiti, ali će zato penjač umjesto cijele knjige uzeti u stijenju samo odgovarajuću sliku. Takvih priloga ima 13. Najveći je formata 34 x 39 cm, a sadrži pet fotografija iz pakleničkih stijena. Smjerovi su na fotografijama označeni istim brojem kao u tekstu što znatno pojednostavljuje snalaženje. O kvaliteti teksta riječ će imati penjači. Knjiga je proširana, ima 170 stranica, 65 fotografija i crteža te 10 dvobojnih geografskih grebenskih skica. Cijena joj je 70 dinara, a može se naručiti pouzdom kod Planinarskog saveza Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22. (Z. Poljak)

■ **Transverzalni vodič po planinama Bosne i Hercegovine** (117 stranica, 8 geografskih skica, proširano, umnoženo na matricama, 14,5 x 20,5 cm), o kojem smo u kratkoj javili u NP 1975, 173, nalazi se u prodaji i unatoč svojoj skromnoj grafičkoj tehnici, veoma je dobro prihvaćen jer je to dugo očekivani i nužni priručnik svakome tko želi steći značku transverzale. Osim toga on je vrlo koristan i svakom planinaru koji želi planinariti po pla-

ninama BiH jer su u njemu opisani prilazi do svih važnijih vrhova u toj republici. Zajedno s knjižicom Šefka Hadžialića «Planinarske kuće i domovi u BiH» iz 1972. godine (vidi idući prikaz) sačinjavaju stanovitu cjelinu jer se međusobno dopunjavaju. U idućem izdanju bilo bi dobro kad bi se našle zajedno u istim koricama. Izdavač obiju knjižica je Planinarski savez BiH. Transverzalni vodič je djelo ekipe stručnjaka. Glavni je autor Mehmed Šehić, kako je istaknuto na naslovnoj stranici, koji je čovjek broj 1 «Transverzale BiH». Redakcijski odbor sačinjavali su Drago Bozja, Danil Pavičević, Uzeir Beširović i Josip Bačić uz suradnju Šefka Hadžialića, Zvonka Skokovića i J. Kuliša. Kreativno rješenje naslovne stranice, vinjete i skica: D. Bozja, fotografija na naslovnoj stranici (vrh Maglića): Uzeir Beširović, crteži transverzalnih značaka: B. Fazlagić. Materijale je prije umnožavanja pregledao Turistički savez BiH. Knjižica se sastoji od dva dijela. Prvi, do str. 60, je opis 131 KT i prilaza do njih s preporukama o izboru puta, mogućnostima noćenja i opskrbe. Gradivo je grupirano na pet poglavlja: Istočna, Sjeveroistočna, Centralna i Zapadna Bosna, te Hercegovina. U drugom je dijelu opis svih transverzala u BiH: Sarajevska, Bjelašnička, «Igmanski marš», «Bitovnja-Pogorelica-Vranica», Tuzlanska, Kozaračka i Hercegovska. U dodatku je sažeti popis svih planinarskih transverzala u Jugoslaviji te adresar planinarskih društava i stanica GSS u BiH. Cijena je knjige 30 dinara, a naručuje se kod PS BiH, Sarajevo. Milutinovića 10, ili kod PSH, Zagreb, Kozarčeva 22. (Z. Poljak)

● **Planinarske kuće i domovi u BiH** (64. str., 47 slika i karta, i tabela, 12 x 17 cm, naklada 3000, knjigotiskar Vjesnika, Zagreb), koja je izašla iz štampe još 1972. godine, izvrсна je dopuna gore prikazanog transverzalnog vodiča, pa je stoga ovdje i prikazujemo. Napisao ju je tadašnji predsjednik PS BiH Šefko Hadžialić, a urednik joj je bio dr. Željko Poljak. U toj brošuri prikazani su u riječi i slici svi planinarski objekti u BiH i za svaki od njih navedeni su prilazi i izleti koji se mogu od njih oduzeti. Na posebnoj tablici zbirno su prikazani svi objekti s podacima o uravnljeću, nadmorskoj visini, udaljenosti od polazišta, opremi i opskrbenosti. Knjižica je praktičnog, džepnog formata i grafički veoma uspješna. Podsjetimo da ju je Redakcija NP poklonila svim urednim pretplatnicima 1972. godine, a može se i sada kupiti kod PS BiH i PSH za 10 dinara.

(Z. Poljak)

Vijesti

● **Prvenstvo Pljevalja u smučanju.** U organizaciji PSD »Ljubišnja«, a pod pokroviteljstvom sumsko-industrijskog kombinata »Velimir Jakić«, na padinama »Cardaka« održano je općinsko natjecanje u alpskim disciplinama: spustu i veleslalomu. Prvo mjesto u spustu za starije članove zauzeo je Ratko Borković, a za omladinu Dragan Popović, a za pionire Vaso Crnogorac. Prvo mjesto u veleslalomu za starije članove pripalo je Mustafi Hrastovini, za mlade omladinu Radošu Zukoviću a za pionire Vasi Crnogorcu. U spustu za omladinu prva je Olga Hrastovina.

(M. R.)

● **»Tara suza Evrope«.** Izšla je iz štampe knjiga »Tara, suza Evrope« koju je izdao Stamparsko-knjižarsko poduzeće »Glas« kao prvu knjigu u ediciji »Covjekova sredina«. Knjiga objedinjava tekstove o čuvanju rijeke Tare i njene okoline. Ilustrirana je fotografijama rijeke Tare. Knjigu su napisali Manjo Vukotić i Cane Janičević, publiciste i novinari. Izdavanje knjige pomogao je Sumsko-industrijski kombinat »Velimir Jakić« iz Pljevalja, na čemu se autori knjige posebno zahvaljuju.

(M. R.)

● **Poljski alpinisti u Himalaji** su 1975. godine u svoju arhivu uspjeha dodali još nekoliko. Naime u toku 1975. bila je organizirana poljska ekspedicija u Karakorum od deseteročlanog ženskog tima deveteročlanog muškog tima alpinista s tim da je vođa ekspedicije bila Wanda Rutkiewicz. U toku četvromjesečnog boravka u Himalaji ekspedicija je: 1. osvojila GASHBRUM III (7952), 15. vrh u Svijetu i najviši osvojeni vrh od 1964. sa dva naveza, muškim i ženskim. To je najviši prvenstveni uspon jednog ženskog naveza. 2. treće ponavljanje uspona na GASHBRUM II (8033) kroz 500 metarsku sjeverozapadnu stijenu (prvenstveni uspon) s dva naveza i preko istočnog grebena (prvenstveni uspon) s jednim navezom, te s jednim ženskim navezom, ponavljajući već ispenjani smjer. To je najviši vrh, koji je samostalno osvojio jedan ženski navez iz Evrope, ako se uzme u obzir da su žene Manaslu i Everest osvojile zajedno sa šerpasima.

Pored ovih poljski alpinisti već prije izvršili su u Himalaji ove prvenstvene uspone:

1. Kanyang Chish (7852), 1971. g.
2. Shispare (7619), 1974. godine;
3. Nanda Devi East (7434), 1969. g.

Prva ponavljanja:
1. Broad Peak Middle, 1975. godine;
2. Kangbachen-Northern peak of Kanchenjunga (7902 m), 1974. i
3. Malubiting — Northern peak (6843 m), 1971. godine.

● **Bilo-gora** jedna od naših najvećih gora po svom prostranstvu, a najmanja po svojoj visini bila je 29. X 1975. godine mjesto sastanka planinara Koprivnice, Bjevolara, okolnih planinarskih dru-

štava i gostiju, kada su pod pokroviteljstvom predsjednika Međupoljske konferencije SSRN Bjevolar druga Dragutina Košćevića planinari PD »Bilo« Koprivnica i PD »Bilo-gora« Bjevolar obilježavali vrh postavljanjem spomen obilježja na kotu 309. Tokom 1976. godine oba planinarska društva predviđaju nekoliko akcija: obilježavanje i otvaranje Bilogorskog planinarskog puta, rekonstrukciju i adaptaciju vidikovca na Koševcu (kota 296) i kao konačni rezultat suradnje oba društva, bila bi organizacija Bilogorskog planinarskog odbora.

(Dr Đuka Pondelak)

● **Osnovano PD »Oštrc«** u Zlataru. U nedjelju 29. veljače 1976. sastalo se pedesetak planinara i delegata PD »Ivančica« Ivanec, »Trakošćan«, Lepoglava, »Kuna-gora«, Pregrada, »Strahinjčica« Krapina, »Runolist« Orosavlje, »Cesargrad« Klanjec te predstavnika PSH na osnivačkoj skupštini PD »Oštrc« u Zlataru. Zapravo bi se ova skupština mogla nazvati obnoviteljska, jer je već 1883. HPD imao u Zlataru povjerenika Franju Lisaka, a u svijetu 1923. osnovana je podružnica HPD-a »Oštrc« na čelu s predsjednikom Josipom Rauerom, koja je brojila 22 člana. Podružnica je aktivno radila sve do 1938. i tijesno suradivala s podružnicom »Ivančica« u Ivancu. U lipnju 1952. obnavlja se planinarski rad u Zlataru i društvo aktivno radi do 1955. Međutim neki pojedinci ni nakon te godine nisu prestali planinariti. Spomenimo samo suradnju Zlatarčana i Ivančana na elektrifikaciji planinarske kuće na Ivančić 1964. godine. Aktivnost pojedinaca ponukala je pokojnog Adolfa Mindeka, službenika u Zlataru, da u suradnji s ivančkim planinarima osnuje 3. travnja 1966. sekciju ivanečkog PD »Ivančica«, koja je u početku imala 12 članova a danas ih broji 60. Sekcija se aktivno uključivala u rad društva u Ivancu i zajedničkim snagama u održavanju planinarski objekti na Ivančić.

Osnivanje PD »Oštrc« srdačno su pozdravili predstavnici planinarskih društava i PSH, posebno ivančički planinari, tim više što je obim društva zajednički interes Ivančica. Program rada za 1976. osim izleta, predviđa markiranje južne strane Ivančice i zajedno s ivanečkim planinarima rekonstrukciju planinarske kuće na Ivančić. Izabrani su i organi društva: predsjednik Juraj Varga, u Upravni odbor 13 članova, u Nadzorni odbor 3 člana, Sud časti 3 člana i 3 zamjenika Sud časti.

Spomenimo na kraju da društvo sada ima preko 100 članova i da su skupštini, osim predstavnika planinarskih organizacija prisustvovali predsjednik Skupštine općine Zlatar-Bistrica Ivan Šuti i predstavnici društveno političkih organizacija. (Cvjetko Šoštarić)

● **»Cicibanova planinska značka«** je priznanje planinarima dječje dobi za obilazak pet vrhova u o-

kolini slovenskog gradića Ilirska Bistrica, ako ih obidu u roku od pola godine. Prema tome, eto još jedne nove planinarske transverzale. Ovaj put je novost u tome što je ona namijenjena dječjoj dobi i što djeca dobivaju besplatno iskaznicu u koju se otiskuju žigovi. Organizatori su PD Ilirska Bistrica i Odgojni odjel Osnovnih škola u Podgradu, Knežaku i Ilirskoj Bistrici. Značka se može osvojiti i dva puta. Prvi put se uz značku dobiva crvena traka, a drugi puta slovenska trobojnica. Značke se podjeljuju dva puta godišnje na prigodnoj svečanosti. Lijep primjer koji bi i naša društva mogla uspješno i bez većeg truda primijeniti u nastojanju za planinarskim podmlatkom. (Z. Poljak)

● **Planinarsko-smučarski savez Vojvodine** održao je 30. siječnja svoju Sedmu redovnu skupštinu, a 1. veljače Prvu izbornu konferenciju. Ti sastanci delegata 24 društava, odnosno 6000 vojvodanskih planinara i skijaša, održani su u domu odmora »Elektrovovodine« na Fruškoj gori, koja je baš te dane poprimila zimsko ruho — snijega oko pola metra uz snažan sjeveroistočni vjeter. Predsjednik K. Kišdobranski otvorio je pozdravnim govorom Skupštinu, da bi se zatim prešlo na uobičajene točke dnevnog reda skupštine (usvajanja pravilnika, izbor radnih tijela, izvještaji o radu za period od 1972-1975, te usvajanje novog statuta). Drugi dan nastavljen je rad pod nazivom Prva izborna konferencija, obzirom da se i planinarske organizacije organiziraju na novim samoupravnim principima. Iz obilnog dnevnog reda istaknut ćemo — usvajanje moralnog kodeksa planinara i pravilnika o nazivu pionir-planinar. Izabran je novi Izvršni odbor PSSV, koji sačinjavaju: R. Kovačević — predsjednik, S. Holovka i R. Mišković — potpredsjednici, A. Bjejobaba — sekretar, J. Radoš — predsjednik komisije za propagandu, te još 10 članova bez zaduženja. Osim toga izabran je i nadzorni odbor od 5 članova i sud časti od tri člana. Na Skupštini i Konferenciji bili su prisutni delegati PS Srbije i PS Hrvatske, a PZ Slovenije pozdravila je skup telegramom.

(Mr. I. Durbešić)

● **Posjet Gupčevoj lipi** — Već je postala tradicija da stubički planinari na dan završne bitke seljačke bune 9. veljače organiziraju posjet Gupčevoj lipi. Ove godine to je bilo osmi put za redom. Grupa članova PD »Stubičan« krenula je pješice do Gupčeve lipe, tamo se kraće vrijeme zadržala, a zatim posjetila spomen-lokalitet Samci, spomenik seljačkoj buni i Matiji Gupcu. Vratili su se u Donju Stubicu, prešavši toga dana desetak kilometara puta. Valja spomenuti da je to za sad jedina organizirana akcija kojom se obilježava slavna obljetnica bune. Stubički planinari uzeli su lik Gupčeve lipe za svoj simbol. Za vrijeme odr-

žavanja VI Sleta mladih planinara Hrvatskog zagorja 17. 6. 1962. planinari Stubice postavili su prvo spomen-obilježje Matiji Gupcu, spomen-ploču u znak sjećanja na mjesto odakle su prema narodnoj predaji Gupčevi puntari krenuli u borbu za pravdu i slobodu. (T. S.)

● **Srebrnu plaketu** za 20 godina sportskog rada primila je ove godine predsjednica PD »Stubičan« Stefica Obad. Plakete svake godine uručuje na svečan način Izvršni odbor SFK općine Donja Stubica. Stefica Obad je drugi član društva koji je dobio takovo priznanje i prva žena u općini Donja Stubica kojoj je dodijeljena takva plaketa. Do sada je SFK dodijelilo i dva najviša sportska priznanja, trofej »Nagrada fizičke kulture općine«, jedan planinarskom društvu »Stubičan«, a drugi članu tog društva Tomislavu Stuniću. (T. S.)

● **Planinarstvo u Gornjem Vakufu.** Čini se da organiziranoga planinarstva u Gornjem Vakufu nije nikada bilo. U arhivi PS BiH postoji oskudna prepiska između Inicijativnog odbora za osnivanje planinarskog društva i PS BiH. Prepisku je u ime Inicijativnog odbora potpisivao S. Krajinina. U dopisu od 2. ožujka 1956. obavještava se PS BiH da je osnovan Inicijativni odbor s ciljem da pripremi osnivačku skupštinu i osnuje društvo. U drugom dopisu od 31. ožujka 1956. Inicijativni odbor obavještava PS BiH da će se skupština održati oko 15. travnja 1956. U istom dopisu gornjovakufski planinari se zanimaju za nabavku oko 300 pristupnica i članskih knjižica, te za stručne listove i časopise. Ovim se gubi svaki trag pokušajima osnivanja PD i nisam mogao ustanoviti da li je osnivačka skupština održana, niti da li je društvo ikada osnovano. Bit će najprije da do ovoga ipak nije došlo, jer u Savezu, uz dokumentaciju ostalih društava, postoji uvijek barem brojaj, kojim se novom društvu želi uspješšan rad. PS BiH i Travnički regionalni PS, kojemu gravitira i Gornji Vakuf, trebali bi pokrenuti akciju za osnivanje PD u Gornjem Vakufu. O ovome gradu gravitiraju poznate planine Vranica i Raduša i neke manje poznate kao Vitreuška, Dobruška planina i Skrta planina, te bi postojanje PD u Gornjem Vakufu bilo u svakom pogledu opravdano i potrebno. Gornji Vakuf je sada značajan školski centar gdje, pored osnovnih škola, postoji i Srednjoškolski centar, te bi to trebala biti osnova za početak planinarske djelatnosti u ovom kraju. Održavanje planinarskih puteva u ovom kraju obavlja sada PD »Vlašić« iz Travnika.

● **Izložba PD »Tuhobić«.** U prostorijama Osnovne škole »Fran Parovič Bobi« PD »Tuhobić« je otvorilo izložbu posvećenu svom 10-godišnjem radu. Izložbu je tematski postavio i obradio prof. Veljko Brešan uz pomoć suradnika Branka Grbčića, Mata Perkića, Josipa Muškardina, Gorana

Valičevića, Jasne Čoze, Jadranke Janković i drugih. S oko 400 fotosa i grafikona, skica i drugog materijala ova je izložba prikazala rad i ne baš male uspjehe ovog po dobi mladog društva u proteklih 10 godina rada. Obradene su teme: Prethodnica PD »Tuhobić«, sekcija Runolist, Osmivanje »Tuhobića«, Društvo u očima štampe, Izleti, ljetne i zimske visokogorske mute, Ski i zimske radosti, Transverzale, Njegovanje tradicije NOB-e, partizanski marševi, Orijentacijska natjecanja, »Trofej Tuhobić«, Rad sekcija, Zaštita prirode. Izložba je održana od 2. i bilo je planirano da se zatvori 15. veljače ali zbog velikog interesa traje do 21. veljače. Za grupne posjete organizirane su projekcije dijasa s pohoda planinara.

● **Pola stoljeća »Jankovca«.** Gotovo cijela 1975. godina bila je u osječkom PD »Jankovac« u znaku značajna jubileja: proslave 50. obljetnice rada društva i 80 godina organiziranog planinarstva u Osijeku. Kao prilog proslavi članovi su organizirali više pohoda, među kojima ističemo onaj na Visoke Tatre u CSSR, Prenj, Julijske Alpe i omladinski pohod na Velebit, više priredbi u slavonskom gorju (uočičajeni partizanski marš), no vrhunac proslave bila je svečana skupština društva 19. rujna, kojoj su uz brojno članstvo i predstavnike gotovo svih slavonskih i nekih društava iz daljega, prisustvovali i predsjednik PSH i PSJ Božidar Škeri, tajnik PSH Nikola Aleksić i predstavnici društveno-političkih organizacija Osijeka. Tom su prilikom najzaslužniji članovi odlikovani Zlatnim znakom društva, a mnogi pojedinci i društva dobili diplome za uspješnu suradnju. Dan kasnije otvoreni su na Jankovcu (kamo je organiziran posebni autobus) Jubilarni jankovački planinarski put (3 kontrolne točke, može se prijeći za 6 i pol sati hoda), zatim priređeno orijentacijsko natjecanje i masovni uspon pod Ivačku Glavu, na partizansko groblje, gdje se održala mala svečanost i položen vijenac. Na natjecanju u orijentaciji sudjelovala su planinarska društva iz tri republike: Srbije, BiH i Hrvatske. Navečer je u domu na Jankovcu priređeno prigodno prikazivanje planinarskih kolor-dijapozitiva. U Osijeku je u razdoblju od 19. do 26. rujna bila izložba o historijatu i uspjesima PD »Jankovac« koju je razgledalo više tisuća Osječana. Priredili su je omladinci »Jankovca«. Društvo je kao posebnu brošuru, sa slikom doma na Jankovcu na ovojniji, izdalo materijale objavljene kao prilog u NP 5—6/1975. I. S.

● **Koprivnički planinari ne miruju.** U ovom zimskom razdoblju naši planinari nisu mirovali; održano je nekoliko uspješnih predavanja: »Planinama Bosne i Hercegovine« (Vladimir Majnarić iz Varaždina), »Naši izleti u 1975. godini« (Ing. Marijan Jurić iz Koprivnice), »Planine Is-

tre i Gorskog kotara« (Zeljko Hlebec iz Križevca — planinarski publicist i dopisnik revije »Vikend«), »Velebit ljeti i zimi« (Ing. Zlatko Smerke iz Varaždina — poznati alpinist, planinar i planinarski publicist), »S puta po Durmitoru« (Prof. Nada Perić iz Koprivnice). Predavanja su popraćena kolor-dijapozitivima predavača, a svakom je prisustvovalo preko sedamdesetak planinara. Predavanja se održavaju u Sindikalnoj prostoriji Medicinskog centra, koja je susretljivošću i razumijevanjem Uprave i Sindikalne organizacije ustupljena na korištenje PD »Bilu« za ovakve prigode. Pectorica naših najaktivnijih planinara-pionira za vrijeme zimskih praznika pohadalo je i uspješno završilo petodnevnu zimsku školu planinarskog podmlatka »Kalinik 76« na Kalniku, u odličnoj organizaciji PD »Kalinik« iz Križevca. Uz nova pionirsko-planinarska poznanstva, jer je školu pohađalo preko 25 pionira iz raznih planinarskih društava, proširili su svoje znanje o poznavanju planina, markacija, orijentacije u planinama i pružanju prve pomoći. (Dr. Milivoj Kovačić)

● **Stotinju novih mladih planinara u Koprivnici.** Naše planinarsko društvo »Bilo« ima skoro pedeset-godišnju tradiciju, s jednim kraćim i jednim duljim prekidom aktivnog rada. Na vidiku mu je bolja, uspješnija i perspektivnija budućnost, a potvrdu za to daje nam gornji naslov. Prije nepunih godinu dana većina srednjoškolača se kolebala da li da se upiše u planinare ili ne, osim dvadesetorice najodlučnijih, predvođenih svojim profesorom Nadom Perić i Radovanom Križevićem, već od prije poznatim aktivnim planinarima i istinskim ljubiteljima prirode. Prateći rad koprivničkih planinara, promatrajući njihovu aktivnost, slušajući doživljaje i dojmove svojih kolega s mnogih izleta i planinarskih manifestacija, poslije ovogodišnjih zimskih blagdana nisu se više dvoumili i na inicijativu dvojice profesora započelo je upisivanje, koje je do sada premašilo brojku sto, ali akcija nije još završena. Nije sve ostalo samo na upisu, plaćenju članarini i dobivanju male zelene planinarske iskaznice. Već sada se prijavilo preko trideset učenika planinara za šestodnevni izlet na južni Velebit i u nacionalni park Paklenicu, koji se organizira početkom srpnja mjeseca tj. poslije kraja školske godine. Da stekne dobru kondiciju i neko planinarsko iskustvo, što je potrebno za taj višednevni izlet — jer treba za to imati prilično kilometara u nogama, kako to kažu stari iiskusni planinari — svaki četvrtak poslije podne dolazi u društvenu prostoriju nekoliko najzainteresiranijih učenika, novih članova i mladih planinara, da sudjeluju u dogovaranju i pripremanju za izlete što se planiraju po dolasku sunčanih i toplih dana. (Dr. Milivoj Kovačić)

PJESMA SAMOBORSKIH PLANINARA

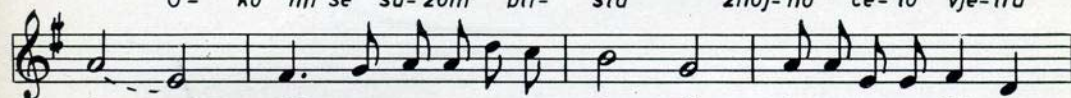
Stihovi: RANKA NOVOSEL

ŽELJKO BRADIĆ

Umjereno

1. Gdje se Te-pec ne-bu vi- je i gdje ru-ka o- blak
 Gdje se O- kić svjetrom bo- ri i gdje povijest sla- vu
2. Vel' ki dol u sr- cu no- sim za- to ta- mo gra- dih
 O- ko mi se su- zom bli- sta znoj- no če- lo vje- tru

Am D7 G Em Am D7
 gr- li, gdje se br- do br- du smi- je, planinar tu spjesmom
 zbo- ri, gdje no Oš- trc sunce skri- va, tu me vu- će že- ljr
 dom, ne- ka bu- de za- log slo- ge, nara- štaju no- vom
 nu- dim, svr- ha gledam se- la čis- ta, nadimlje mi po- nos

G G C D
 hr- li. ži- va. Samo- bo- re dič- ni gra- de
 tom. gru- di. Tu je zipka pla- ni- nar- stva,

D7 G C
 volim tvo- je rod- ne go- re, gdje me poz- na
 tu je ko- l'jev- ka dru- gar- stva nek o- ri zem- ljom

G E7 Am D7 G G Dal' al fine.
 sva- ki ptič i pje- va mi Ja- pe- tić. Ja- pe- tić.
 k'o bojni klič plani narski poz- drav

IMAJTE POVJERENJA

U OVAJ ZNAK . . .

JER TO JE SIMBOL SIGURNOSTI
VAŠIH UŠTEDA!

JUGOBANKA, ZAGREB,

Jurišićeva 22

Gajeva 2

Gruška 20 (Kruge)

Savska c. 60

OSIJEK, Strossmayerova 2

BJELOVAR, M. Pijade 2

SISAK, Tomislavova 7